

TAMPEREEN YLIOPISTO

Katja Korhonen

KAHVINKEITTÄJIÄ, SIHTEEREITÄ VAI PUHEENJOHTAJIA?

Naisten osallistuminen kahdessa Kutomateollisuustyöväen liiton ammattiosastossa
1930-luvulla

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2007

TAMPEREEN YLIOPISTO

Historiatieteen laitos

KORHONEN, KATJA: Kahvinkeittäjiä, sihteereitä vai puheenjohtajia? Naisten osallistuminen kahdessa Kutomateollisuustyövän liiton ammattiosastossa 1930-luvulla.

Pro gradu -tutkielma, 117 s. + 2 liites.

Suomen historia

Kesäkuu 2007

Naisten on todettu olleen 1930-luvulla SAK:ssa näkymätön neljännes, joka ei saanut osuuttaan vastaavaa edustusta päättävissä elimissä. Myös liittotason päätöksenteossa naiset jäivät tavallisesti syrjään. Keskusjärjestö- ja liittotasoa koskevan tutkimuksen perusteella naiset onkin leimattu passiiviksi rivijäseniksi koko suomalaisessa ay-liikkeessä 1930-luvulla. Aiemmassa tutkimuksessa ei ole juurikaan huomioitu naisten osallistumista järjestötasolla eli ammattiosastoissa. Pro gradu -tutkielman yhtenä tarkoituksena onkin selvittää, pitävätkö nämä keskusjärjestö- ja liittotasoa koskevan tutkimuksen perusteella tehdyt yleistyksen paikkaansa myös järjestötasolla ja mahdollisuuksien mukaan kyseenalaistaa niitä.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan ja vertaillaan naisten osallistumista kahdessa Kutomateollisuustyövän ammattiosastossa: Tampereen Villateollisuustyövän ammattiosastossa nro 4 (Tampereen osasto) ja Helsingin osastossa no 35 (Helsingin osasto). Naisten osallistumista tarkastellaan selvittämällä heidän osuuttaan osastojen jäsenistöstä ja johtokunnista, naisten luottamustehtävien hoitamisesta ja sitä, miten naiset toimivat osastoissa. Osastojen keskinäisen vertailun lisäksi naisten osallistumista päätöksentekoon verrataan myös SAK:laisen ay-liikkeen muihin toimintatasoihin ja Ruotsin työntekijäkeskusjärjestöön LO:hon. Pro gradun lähestymistapa on naishistoriallinen ja naisten näkyväksi tekeminen ay-liikkeessä onkin keskeinen tavoite tässä tutkimuksessa. Naisten yleisen osallistumisen lisäksi tutkielmassa tarkastellaan lähemmin kahden naisen, Laura Härmän ja Saima Kankareen, osallistumista ay-liikkeen toimintaan sekä sen merkitystä heidän elämässään.

Pääasiallisena lähdeaineistona tutkimuksessa olen käyttänyt Kansan Arkistossa säilytettäviä Tampereen osaston ja Helsingin osaston arkistoja, joiden avulla olen pyrkinyt vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Arkistoaineistosta keskeisintä materiaalia työn kannalta ovat olleet johtokuntien, osastojen kokousten ja valistuskokousten pöytäkirjat sekä erilaisten toimikuntien ja kerhojen toiminnasta syntynyt materiaali. Arkistoaineiston lisäksi olen käyttänyt lähteenä myös lehtiä ja muistitietoaineistoja, joiden avulla olen pyrkinyt hahmottamaan naisten kokemuksia ammattiyhdistystoiminnasta. Lehdistä tutkimuksessa olen käyttänyt Kansan Lehteä ja Palkkatyöläistä, jotka olen käynyt läpi 1930-luvulta. Tutkielmassa käytetty muistitietoaineisto koostuu Työvän Arkiston ja Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston keräämistä muistitietoaineistoista.

Helsingin ja Tampereen osastot olivat jäsenistöltään molemmat selkeästi naisenemmistöisiä, mutta johtokunnassa naisten edustus osastoissa erosi toisistaan. Helsingin osastossa naiset saivat täysin osuuttaan vastaavan edustuksen, kun taas Tampereen osastossa naisten osuus johtokunnan jäsenistä oli parhaimmillaankin hieman yli puolet, vaikka jäsenistä naisia oli $\frac{3}{4}$. Myös luottamustehtävien jakaantumisessa osastot erosivat toisistaan. Helsingin osaston puheenjohtajana oli aina nainen, mutta Tampereen osastossa naista ei valittu koskaan osaston puheenjohtajaksi. Johtokunnan luottamustehtävistä naisia valittiin Tampereen osastossa sihteeriksi ja taloudenhoitajiksi. Helsingin osastoa voidaan pitää poikkeuksellisena SAK:laisessa ay-liikkeessä, kun taas Tampereen osastoa voidaan pitää esimerkkinä ammattiosastosta, joka jäsenistön naisenemmistöisyydestä huolimatta oli

miesten johdossa. SAK:laisessa ay-liikkeessä onkin vallinnut selkeä sukupuolten välinen työnjako, jossa naiset on teollisuuden tavoin nähty miesten avustajina.

Naisten alhaista edustusta keskusjärjestö- ja liittotason päätöksenteossa on selitty sillä, ettei naisilla ollut järjestötyössä tarvittavia valmiuksia. Tutkielmassa selvisi kuitenkin, ettei tämä selitys ole riittävä. Naiset osallistuivat ay-liikkeen järjestämään opintotoimintaan, jossa opetettiin järjestötyössä tarvittavia valmiuksia ja järjestivät myös itse opetusta näissä taidoissa. Selitystä naisten alhaiseen edustukseen päätöksenteossa voidaan myös pitää harhaanjohtavana, sillä se olettaa, että kaikilla ay-liikkeen miesjäsenillä olisi ollut järjestötyöhön tarvittavat valmiudet.

Johtokuntien toiminta kosketti kuitenkin vain kourallista jäseniä, sillä niihin osallistuivat Helsingin ja Tampereen osastoissa lähes samat naiset ja miehet vuodesta toiseen. Päätöksentekoon osallistuvien naisjäsenten määrää osastoissa kasvatti kuitenkin se, että naiset osallistuivat aktiivisesti erilaisiin virkistystoimintaa järjestäviin toimikuntiin, kuten huvi- ja kerhotoimikuntiin. Päätöksenteon lisäksi naiset osallistuivat toimikunnissa aktiivisesti myös käytännön toimintaan, ja naisten panos oli merkittävä esimerkiksi iltamien ja juhlien järjestämisessä. Naisten osallistumista tarkasteltaessa näkökulmaa onkin laajennettava päätöksenteon ja perinteisen järjestötoiminnan ulkopuolelle, jotta siitä saadaan kattava kuva.

Ammattiyhdistysliikkeeseen aktiivisesti osallistuneilla naisilla ay-liikkeestä tuli tavallisesti keskeinen osa elämää, minkä vaikutus näkyi kaikessa heidän toiminnassaan. Ay-liike oli heille keino korjata epäkohtia, mutta sen sosiaalinen merkitys oli myös huomattava. Näille naisille ay-liike olikin lähinnä elämäntapa, johon käytettyä aikaa ja vaivaa ei laskettu. Enemmistö naisjäsenistä, samoin kuin miesjäsenistäkin, osallistui toimintaan kuitenkin satunnaisesti. Näillekään naisille ay-liike ei jäänyt merkityksettömäksi, vaan tarjosi sekä turvaa että virkistystä. Enemmistölle naisjäsenistä ay-liikettä voidaankin pitää lähinnä harrastuksena.

Pro gradu -tutkielmassani olen halunnut kyseenalaistaa naisten osallistumiseen liittyviä käsityksiä ja tehdä naisten osallistumisen ay-liikkeessä näkyväksi. Työn aikana selvisikin, että naiset ovat osallistuneet toimintaan aktiivisesti järjestötasolla. Naiset saattoivat jäädä osastoissaan rivijäsenen asemaan, mutta tämä ei tarkoittanut passiivisuutta. Naisten osallistuminen oli Helsingin ja Tampereen osastoissa elintärkeää toiminnan kannalta ja esimerkiksi virkistystoiminta olisi ilman naisten panosta ollut lähes olematonta. Virkistystoiminnan lisäksi naiset osallistuivat aktiivisesti edunvalvontaan, kuten palkkaliikkeisiin, mikä on tavallisesti nähty miesten toiminta-alueeksi. Naisten osallistuminen ei tuekaan käsitystä, jonka mukaan naiset eivät olleet kiinnostuneita edunvalvonnasta. Naisten ay-toimintaan liittyvät käsitykset tulisikin kyseenalaistaa ennen kuin naiset leimataan ay-liikkeen ongelmaryhmäksi.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSKOHDE, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA KESKEISET KÄSITTEET	1
1.2 AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN ASEMA SUOMESSA	6
1.3 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA KIRJALLISUUS	7
2 TYÖMARKKINOILLA JA AY-LIIKKEESSÄ	11
2.1 TEOLLISUUDEN APUTYÖNTEKIJÄT	11
2.2 NAISTEN OSASTOT NAISTEN LIITOSSA	16
2.3 NAISTEN OSASTOT MIESTEN AY-LIIKKEESSÄ	28
<i>Naisen paikka osastossa – sihteerinä vai puheenjohtajana?</i>	33
<i>Edustajina ja toimikunnissa</i>	37
2.4 ERILLISTOIMINTA AY-LIIKKEESSÄ	40
3 AGITAATIOTA, JÄSENHANKINTAA JA JUHLIA	47
3.1 JÄSENHANKINTAA JA EDUNVALVONTAA	47
<i>Jäsenhankinta</i>	48
<i>Palkkaliikkeet nousukauden merkinä</i>	51
<i>Työmaaterroria ja politiikkaa</i>	63
3.2 VALISTUSTA JA VIRKISTYSTÄ	67
<i>Kerhoja, huvia ja hyötyä</i>	68
<i>Retkiä ja juhlia</i>	73
<i>Lehtiä ja liikuntaa</i>	77
3.3 VAIKUTTAMISTA JA KANNANOTTOJA	79
4 KAKSI AMMATTIYHDISTYSNAISTA	88
4.1 LAURA HÄRMÄ	88
4.2 SAIMA KANKARE	94
5 NAISTEN MERKITYS	100
LYHENTEET	105
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	106
LIITTEET	118

1 Johdanto

Mä liityin ammattiosastoon ja se oli kyllä mulla varsinainen mielekäs työkenttä. Mä tykkäsin siitä, koska oli niin, olot oli semmoset, että ne vaati paljon parannusta. Ja mä olin sitä mieltä, ettei niitä saada jollei yhteisesti toimita.¹

Naisten on todettu olleen 1930-luvulla suomalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä keskusjärjestötasolla näkymätön neljännes, joka ei saanut valtaa päättävissä elimissä. Myös liittotasolla naiset jäivät tavallisesti rivijäseniksi ja passiivisiksi sivustakatsojiksi, eivätkä päässeet osallistumaan viralliseen päätöksentekoon.² Keskusjärjestö- ja liittotasoa koskevan tutkimuksen perusteella naiset on leimattu passiivisiksi rivijäseniksi koko suomalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä, kun taas miehet on nähty aktiivisina toimijoina. Naiset onkin nähty ay-liikkeessä ongelmaryhmänä, joka ei järjestäydy tai osallistu toimintaan. Kuitenkin järjestötasolla, yksittäisissä ammattiosastoissa, naiset osallistuivat aktiivisesti mm. iltamien järjestämiseen ja jäsenmaksujen keräämiseen. Naisten toimimista ammattiosastoissa ei ole kuitenkaan huomioitu aiemmassa naisia ammattiyhdistysliikkeessä koskevassa tutkimuksessa, minkä vuoksi aihe on kiinnostava. Tutkimalla naisten osallistumista ay-liikkeeseen voidaan paitsi kyseenalaistaa naisten passiivisuus myös selvittää ammattiosastojen sukupuolijärjestelmän piirteitä.

Päätelmä naisten passiivisuudesta ammattiyhdistystoiminnassa voi olla harhaanjohtava myös siksi, että aiemmassa naisten ammattiyhdistystoimintaa koskevassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota lähinnä vain naisten päättävissä elimissä toimimiseen tai tämän toiminnan puuttumiseen. Huomion keskittyminen viralliseen päätöksentekoon johtuu siitä, että monissa aiemmissa tutkimuksissa toiminta ammattiyhdistysliikkeessä on käsitetty lähes yksinomaan toimimiseksi ammattiyhdistysliikkeen eri toimielimissä. Huomion keskittyminen toimielimiin on sinänsä ymmärrettävää, sillä niiden toiminnasta on tavallisesti säilynyt lähdemateriaalia, kun taas muusta toiminnasta aineistoa ei ole aina säilynyt ainakaan yhtä kattavasti. Naisten osallistumista ja aktiivisuutta tarkasteltaessa näkökulmaa onkin laajennettava toimielinten ulkopuolelle myös muuhun toimintaan, jotta siitä saadaan kattava ja monipuolinen kuva.

1.1 Tutkimuskohde, tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet

Naisten leimaaminen passiivisiksi rivijäseniksi on aiheuttanut sen, että heidän osallistumisensa ammattiyhdistysliikkeeseen on usein unohdettu. Pro gradu -tutkielmassa selvitän ja vertailen naisten osallistumista kahdessa Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton (SKL) ammattiosastossa: Tampe-

¹ Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto.

² Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 69–70.

reen Villateollisuustyöväen ammattiosastossa nro 4 ja Helsingin osastossa no 35³, joiden jäsenistä liiton muiden ammattiosastojen tapaan enemmistö oli naisia. Selvitän naisten osallistumista heidän asemansa ja toimintansa kautta. Naisten asemaa tarkastelen mm. jäsenistöjen avulla. Kuinka suuri osuus jäsenistä oli naisia ja vastasiko tämä osuus heidän osuuttaan johtokunnissa tai muissa luottamustehtävissä? Mihin luottamustehtäviin naisia ylipäättään valittiin? Naisten toimintaa pyrin selvittämään seuraavien kysymysten avulla: Millä tavoin naiset toimivat ja mihin asioihin he kiinnittivät huomiota? Osallistuivatko naiset toimintaan aktiivisesti vai jäivät he passiivisiksi rivijäseniksi ja sivustakatsojiksi?

Naisten osallistumisen lisäksi tarkastelen ammattiyhdistysliikkeen merkitystä naisten elämässä. Hahmotan sitä pääasiassa kahden naisen, Helsingin osaston jäsenen Laura Härmän ja Tampereen osaston jäsenen Saima Kankareen, kautta. Kuinka he osallistuivat ay-liikkeeseen ja millainen merkitys sillä oli heidän elämässään?

Helsingin ja Tampereen osastot eivät toimineet tyhjiössä, vaan osana suomalaista ammatillista työväenliikettä ja tämän vuoksi pyrin selvittämään naisten osallistumista myös suhteessa suomalaiseen ay-liikkeeseen. Tämän hahmottamiseksi vertailen naisten asemaa ja toimintamahdollisuuksia ammattiyhdistysliikkeen muihin toimintatasoihin. Suomalainen ay-liike oli osa kansainvälistä ammatillista työväenliikettä ja tämän vuoksi tarkastelen kirjallisuuden perusteella naisten osallistumista myös Ruotsin *Landsorganisation i Sverige* (LO) -keskusjärjestössä.

Pro gradun lähestymistapa on naishistoriallinen. Varhaisen naishistorian tavoitteena oli naisten näkyväksi tekeminen, mikä on keskeinen tavoite myös tässä tutkimuksessa. Näkyväksi tekemisellä haluan osoittaa, että naiset ovat osallistuneet aktiivisesti esimerkiksi edunvalvontaan, vaikka heidän osallistumistaan on tavallisesti vähäteltykin. Näkyväksi tekeminen on kuitenkin usein johtanut naisten eristämiseen omaksi erillisryhmäkseen, eikä naisten menneisyyttä ole tarkasteltu osana yhteiskuntaa, kansallisuutta tai uskontokuntaa. Menneisyyden naisia on siis usein tarkasteltu eräänlaisessa tyhjiössä varsinkin varhaisessa naishistoriassa. Eristäminen on vääristänyt kuvaa menneisyydestä hiukan tai pahimmassa tapauksessa jopa kokonaan.⁴ Tämän tutkimuksen tavoitteena onkin näkyväksi tekemisestä huolimatta tarkastella naisten osallistumista ja toimintaa osana suomalaista ay-liikettä 1930-luvulla. Ammattiyhdistysliikettä tutkittaessa naisten eristäminen omaksi erillisryh-

³ Jatkossa osastoista käytetään selkeyden vuoksi nimiä Tampereen osasto ja Helsingin osasto.

⁴ Kokko 1996, 47; Leskelä 2000, 125.

mäkseen on myös tarpeetonta, sillä monet ay-toiminnalle pohjana olevat kokemukset ovat yhteisiä naisille ja miehille.⁵

Naishistoriallisen lähestymistavan vuoksi sukupuolijärjestelmän käsite on tutkimuksessa tärkeä apuväline. Sukupuolijärjestelmä nousi keskeiseksi käsitteeksi naishistoriassa 1980-luvun puolivälissä, ja sen avulla on tarkasteltu sukupuolen sosiaalista ja kulttuurista muotoutumista. Sukupuolijärjestelmä voidaan nähdä muiden sosiaalisten järjestysten ehtona, joka perustuu mm. hierarkkisoinnille, jossa mies nähdään normina. Miehinen normi oikeutetaan kahtiajaolla, jonka perusilmauksia on mm. sukupuolten välinen työnjako.⁶ Tässä tutkimuksessa sukupuolijärjestelmä nousee esille juuri tarkasteltaessa sukupuolten välistä työnjakoa sekä teollisuudessa että ammattiyhdistysliikkeessä.

Valitsin tutkimuskohteeksi kaksi Kutomateollisuustyöväen liiton osastoa, sillä tekstiiliteollisuus oli 1930-luvulla naisenemmistöinen ala. Tekstiiliteollisuuden työntekijöistä naisia oli yli 80 %, ja Kutomateollisuustyöväen liiton jäsenistä naisten osuus vaihteli 65–76 %. Valitsemalla tutkimuskohteeksi naisenemmistöisen liiton ammattiosastot halusin kyseenalaistaa käsityksen naisten vähäisestä kiinnostuksesta ja passiivisuudesta, sillä jos käsitys pitää paikkaansa, on päätöksenteko ja toiminta näissäkin osastoissa ollut miesjäsenten vastuulla. Tampere oli suomalaisen tekstiiliteollisuuden keskus, ja esimerkiksi vuonna 1936 tekstiiliteollisuus työllisti tamperelaisista tehdastyöntekijöistä 54,3 %. Tampereen keskeisestä asemasta tekstiiliteollisuudessa kertoo sekin, että Kutomateollisuustyöväen liiton kotipaikka oli Tampere ja että Tampereella toimi yhteensä kuusi liiton alaista ammattiosastoa, kuten Lapinniemen osasto nro 7 ja Pellavatehtaan osasto nro 3.⁷ Valitsin tutkimuskohteeksi Tampereen osaston, sillä se toimi usean eri tehtaan työläisten parissa.⁸ Usean eri tehtaan työläisten parissa toimivan osaston voi olettaa antavan monipuolisemman kuvan naisten osallistumisesta kuin yhden tehtaan työläisten piirissä toimivan osaston. Vain yhden tehtaan työläisten parissa toimivan osaston toimintaan saattoivat vaikuttaa enemmän työläisten keskinäiset suhteet ja työnantajan suhtautuminen ammattiyhdistystoimintaan.

Pro gradu -tutkielman toinen tutkimuskohde on valittu Tampereen ulkopuolisista osastoista, jotta naisten osallistumisesta saataisiin monipuolisempi kuva. Kutomateollisuustyöväen liitossa toimivi-

⁵ Lawrence 1994, 85.

⁶ Leskelä 2000, 125; Liljeström 2000 (1996), 37.

⁷ Jutikkala 1979, 391; Koivisto 1999, 374, 380; Näreikkö & Takalo 1986, 158, 180–181.

⁸ Tampereen osasto toimi 1930-luvulla Suomen Triכון, Tampereen Verkatehtaan, Tampereen Silkkikutomon, Klindahlin, Tampereen Triכון ja Liljeroosin tehtaiden työläisten parissa. Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosittainlastolomake 1933, kansio 6, Kansan Arkisto (KansA); Villateollisuustyöväen osaston nro 4 toimintakertomus (tk.) vuodelta 1937, kansio 6, KansA.

en osastojen määrä kasvoi 1930-luvulla 17:stä 27:ään.⁹ Monien osastojen toiminnan selvittäminen on kuitenkin lähes mahdotonta, sillä arkistoaineistoa on säilynyt vähän.¹⁰ Helsingin osastolta aineistoa on säilynyt riittävästi toiminnan hahmottamiseksi. Myös Helsingin osasto toimi usean eri tehtaan työläisten parissa, tosin olosuhteiden pakosta, sillä se oli ainoa Helsingissä toimiva Kutomateollisuustyöväen liiton osasto¹¹. Helsinki ja Tampere ovat mielenkiintoisia vertailukohtia myös kaupunkien erilaisen teollisuusrakenteen vuoksi. Kun tekstiiliteollisuus työllisti Tampereella 1930-luvulla yli 50 % kaupungin tehdastyöntekijöistä, työllisti tekstiiliteollisuus samoihin aikoihin Helsingissä noin 20 % kaupungin työläisistä.¹²

Tampereen ja Helsingin osastot ovat mielenkiintoisia tutkimus- ja vertailukohtia myös niiden erilaisen koon vuoksi. Tampereen osasto oli SKL:n suurin osasto, kun taas Helsingin osasto kuului vuosikymmenen alussa pienimpien joukkoon.¹³ Tampereen osaston suuruus johtui osaltaan siitä, että se toimi mm. Klingendahlin, Tampereen Verkatehtaan ja Suomen Trikoon työläisten parissa, jotka olivat kaikki merkittäviä työnantajia niin Tampereella kuin koko Suomen tekstiiliteollisuudessa. Tampereen Verkatehdas ja Klingendahl kuuluivat molemmat Suomen suurimpien villatehtaiden joukkoon. Klingendahl työllisti 1930-luvun lopussa vuosittain yli 800 henkilöä. Suomen Trikoo puolestaan oli trikooalan suurin tehdas Suomessa sekä työntekijämäärältään että tuotannoltaan. Se työllisti tytäryhtiöineen¹⁴ vuonna 1938 yhteensä noin 2500 työntekijää eli lähes ½ maan trikootehtaiden työvoimasta, ja sen monipuolinen tuotanto kattoi noin ½ Suomen trikooteollisuuden tuotantokyvystä.¹⁵

Helsinkiläiset kutomateollisuuden tehtaات olivat pieniä tamperelaisiin kutomateollisuuden jätteihin verrattuna. Suurimpia helsinkiläisiä kutomatehtaita olivat Yhtyneet Villatehtaat Oy:n tehdas, SOK:n trikootehdas ja Helsingin Kutomo ja Kravatti Oy, jotka työllistivät kukin 300–400 työntekijää. Silk-

⁹ Näreikkö & Takalo 1986, 181.

¹⁰ Esimerkiksi Turun osastolta no 25 ei 1930-luvulta ole säilynyt osaston ja johtokunnan kokousten pöytäkirjoja tai toimintakertomuksia, joten osaston toiminnan hahmottaminen tutkimusajanjaksolla olisi ongelmallista. Ilmakosken osastolta no 33, Littoisten osastolta no 36 ja Uudenkaupungin osastolta no 9 on kaikilta säilynyt vain yksi arkistokansio. Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton Turun osaston no 25 arkistoluettelo, KansA; Suomen Kutomateollisuustyöväen Ilmakosken osaston no 33 arkistoluettelo, KansA, Suomen Kutomatyöväen liiton Littoisten osasto no 36 arkistoluettelo, KansA; Suomen Kutomatyöväen liiton Uudenkaupungin osasto 9 arkistoluettelo, KansA.

¹¹ Helsingin osasto toimi mm. Suomen Silkkikutomo Oy:n, Helsingin Kutomo ja Kravatti Oy:n, SOK:n trikootehtaan, Suomen Siro-Silkin, Kiiltokankaan, Honkasen ja Helsingin villan ja silkin työläisten keskuudessa.

¹² Helsingin kaupungin historia 1967, 366.

¹³ Näreikkö & Takalo 1986, 158.

¹⁴ Suomen Trikoon tytäryhtiöitä olivat Sukkaosakeyhtiö, Laurilan Kutomo oy ja Tampereen Trikoo oy. Raevuori 1954, 222–224.

¹⁵ Andrésen 1988, 18; Keskinen, Peltola & Suodenjoki 2005, 67; Näreikkö & Takalo 1986, 144; Raevuori 1952, 204–205; Teinilä-Huittinen 1988, 23.

kiteollisuuden suurimpia työnantajia oli vuonna 1924 perustettu Suomen Silkkikutomo, joka työllisti 150 työntekijää.¹⁶

Ajallisesti tutkimus käsittelee 1930-lukua. Tutkittava ajanjakso alkaa keväästä 1930, jolloin Helsinkiin perustettiin uusi Kutomateollisuustyöväen liiton alainen osasto ay-liikkeen suuntaristiriitojen vuoksi.¹⁷ Käsiteltävä ajanjakso päättyy talvisodan syttymiseen eli marraskuun 1939 loppuun. Talvisota muutti tilannetta työmarkkinoilla, kun naiset joutuivat ottamaan aiempaa suuremman vastuun kaikilla teollisuudenaloilla tuotannon käynnissä pitämiseksi. Sodan aikana myös ammattiyhdistysliikkeen toiminta oli vähäistä osaksi siksi, että normaali järjestötoiminta oli sotatilanteessa mahdotonta ja osaksi siksi, että suurin osa ay-aktiiveista oli rintamalla. Lisäksi talvisota muutti Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) asemaa, kun työnantajapuoli alkoi suhtautua siihen myönteisemmin.¹⁸

Pro graduni keskeisiä käsitteitä ovat ammatillinen työväenliike ja ammattiyhdistysliike, joilla tarkoitan tässä yhteydessä samaa asiaa eli työläisten yhteistä toimintaa ja yhteenliittymiä, joissa työläiset toimivat yhteisten etujensa turvaamiseksi puoluekannasta riippumatta. Tämä ei tarkoita sitä, että ammattiyhdistysliike tai ammatillinen työväenliike ei olisi ollut poliittinen, sillä kuuluminen ammattiosastoon oli itsessään poliittinen kannanotto 1930-luvulla. Pauli Kettunen pitää poliittisuutta myös ammattiyhdistystoiminnan sisäisenä ehtona, sillä toiminta ay-liikkeessä edellytti poliittista tietoisuutta. Myös SAK oli poliittisesta riippumattomuudestaan huolimatta selkeästi sosialidemokraattinen järjestö 1930-luvulla.¹⁹ Ammatillisen työväenliikkeen ja ammattiyhdistysliikkeen poliittisuus oli kuitenkin erilaista kuin poliittisen työväenliikkeen poliittisuus, jossa kuuluminen tiettyyn puolueeseen oli tärkein yhdistävä tekijä, eikä toimiala.

Tutkimuksen keskeistä käsitteistöä ovat myös suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen toimintatasot. Toiminta oli mahdollista neljällä tasolla: keskusjärjestö-, liitto-, paikallisjärjestö- ja järjestötasolla. Järjestötason muodostivat ammattiosastot, jotka olivat joko työpaikka-, ammattiala- tai paikkakuntakohtaisia. Esimerkiksi Helsingin osasto oli paikkakuntakohtainen ammattiosasto. Ammattiosastot olivat SAK:laisen ay-liikkeen perusjärjestöjä. Paikallisjärjestöt olivat paikkakuntakohtaisia ja niitä perustettiin, jos paikkakunnalla toimi useampia ammattiosastoja. Saman teollisuuden alan ammatti-

¹⁶ Näreikkö & Takalo 1986, 143–144.

¹⁷ Ennen Helsingin osaston perustamista Helsingissä toimi Kutomateollisuustyöväen liiton alainen, Helsingin osasto no 12. Osasto lakkautettiin kuitenkin keväällä 1930, kun kommunistit saivat sen haltuunsa. Helsingin osaston no 12 lakkauttamisen jälkeen sosialidemokraatit perustivat uuden osaston, Helsingin osaston no 35, Kutomateollisuustyöväen liiton alaisuuteen. Tampereen osasto perustettiin puolestaan marraskuussa 1905 suurlakon innoittamana. Villateollisuustyöväen osaston nro 4 35-vuotishistoriikki, kansio 6, KansA; Näreikkö & Takalo 1986, 132; Syrjänen 1931, 102.

¹⁸ Valkonen 1987, 274, 277–279

¹⁹ Bergholm 2001, 24; Kettunen 1986, 153–154.

osastot kuuluivat koko maan kattavaan liittoon, joka puolestaan kuului keskusjärjestöön, SAK:hon.²⁰

1.2 Ammattiyhdistysliikkeen asema Suomessa

1920-luvun lopulla Suomen Ammattijärjestö (SAJ) ajautui sisäisiin ristiriitoihin, jotka johtuivat sosialidemokraattien ja kommunistien välisestä linjaerimielisyyksistä. Sosialidemokraatit olivat vähemmistönä SAJ:ssä, ja heidän piirissään syntyi ajatus oman keskusjärjestön perustamisesta. Ensimmäisiä askeleita kohti omaa keskusjärjestöä otettiin vuonna 1929, jolloin sosialidemokraattisen ammattiyhdistysväen edustajakokous kehotti liittoja ja perusjärjestöjä eroamaan SAJ:stä. Seuraavana vuonna uuden keskusjärjestön perustamisen tärkeys ja kiireellisyys korostuivat, kun viranomais-ten epäluulo SAJ:tä kohtaan ja syytökset järjestön kommunistisuudesta kasvoivat jatkuvasti. Heinäkuun 1930 alussa viranomaiset sulki-ivat SAJ:n toimiston, ja lopullisesti toiminta lamaantui syyskuussa, kun SAJ lakkautettiin toistaiseksi sisäministeriön päätöksellä. SAJ:n lopullinen lakkauttamispäätös saatiin kuitenkin vasta kolme vuotta myöhemmin, kun korkein oikeus vahvisti sen ja noin 1200 muun järjestön lakkauttamisen. Ammattiliitot eivät joutuneet kuitenkaan pitkään olemaan ilman keskusjärjestöä, sillä uusi keskusjärjestö SAK perustettiin lokakuussa 1930.²¹

Uuden keskusjärjestön, samoin kuin koko ammattiyhdistysliikkeenkin, oli aloitettava toimintansa lähes alusta. Ammattiyhdistysliikkeen toimintaa vaikeuttivat lapuanliikkeen toiminta, järjestöjen lakkauttaminen ja vuosikymmenen alun talouspula. SAK puolestaan joutui heti perustamisensa jäl-keen kovan painostuksen kohteeksi, ja jopa sen lakkauttamista vaadittiin, sillä työnantajat ja oikeis-to leimasivat SAK:n kommunistiseksi järjestöksi. 1930-luvun alkupuolella SAK oli-kin vaatimaton ja heikko järjestö, eikä sen asema täysin vakiintunut myöhemminkään 1930-luvulla, vaikka jäsen-määrä kasvoi. SAK:n vakiintumaton asema tuli esille esimerkiksi järjestäytymisasteessa, joka oli teollisuudessa vain 20 %.²²

Järjestäytymisasteen alhaisuudesta ja SAK:n aseman lopullisesta vakiintumattomuudesta huolimatta SAK:n asema ja merkitys muuttuivat vuosikymmenen aikana. Punamultahallituksen kaudella²³ SAK:n poliittinen asema lujittui, kun sen asema valti-ovallan asettamis-
lautakunnissa, komiteoissa ja työryhmissä vahvistui. Myös SAK:n merkitys työläisten edunvalvojana vahvistui. Vuosikymme-
nen loppupuolella ammattiyhdistysliike alkoi saada ymmärtämystä myös yleisessä mielipiteessä,

²⁰ Kettunen 1986, 386; Louhikko 1937, 175–176.

²¹ Bergholm 2001, 23; Näreikkö & Takalo 1986, 136–137; Valkonen 1987, 13–14, 19, 22, 45–46, 67–68.

²² Valkonen 1987, 87, 89, 91.

²³ Ensimmäisen punamultahallituksen muodostivat vuoden 1937 presidentinvaalien jälkeen Maalaisliitto, Edistyspuolue ja SDP. Punamultahallitus toimi 12.3.1937–1.12.1939. Bergholm 2001, 24–25; Ministerikortisto <http://www.valtioneuvosto.fi/hakemisto/ministerikortisto/kokoonpano.asp?hallitus=22.+Cajander+III> (Luettu 9.4.2006).

vaikka työnantajapuolen asenteet SAK:ta kohtaan alkoivat muuttua vasta talvisodan aikana. Osoituksena työnantajapuolen asenteiden muuttumisesta voidaan pitää tammikuussa 1940 julkaistua tammikuun julkilausumaa, jossa Suomen Työnantajain Keskusliitto (STK) tunnusti ammattiyhdistysliikkeen tasavertaiseksi neuvottelukumppaniksi. Tammikuun julkilausuma oli alku SAK:n aseman vakiintumiselle suomalaisessa yhteiskunnassa.²⁴

1930-luvulla ammatillisen järjestäytymisen merkitys työläisen elämässä oli vielä erilainen kuin myöhemmin 1900-luvulla. Ammatillinen järjestäytyminen oli henkilökohtainen riski työläiselle, mistä saattoi seurata jopa työpaikan menettäminen ja mustalle listalle joutuminen. Liittyminen ammattiosastoon oli poliittinen kannanotto, ja sen vaikutukset ulottuivat koko elämään ja myös läheisten elämään. Työnantajien suhtautuminen ammatillisesti järjestäytyneisiin työläisiin oli kielteistä, sillä he pitivät ammatillisia järjestöjä ulkopuolisina tekijöinä, jotka sekaantuivat työntekijän ja -antajan kahdenvälisiin suhteisiin. Kärjistyneimpänä merkinä työnantajien kielteisestä suhtautumisesta oli ammattiosastojen tai työväenyhdistysten jäsenkirjojen polttaminen.²⁵

1.3 Tutkimuksen aineisto ja kirjallisuus

Tutkimukseni pääasiallisena lähdemateriaalina käytän Kansan Arkistossa säilytettäviä Helsingin osaston ja Tampereen osaston arkistoja vuosilta 1930–1939 ja niiden avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Lisäksi käytän Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton arkistoa, jota myös säilytetään Kansan Arkistossa. Ammattiosastojen arkistoaineistosta työni kannalta keskeisintä aineistoa ovat johtokuntien ja osastojen kokousten pöytäkirjat, valistustilaisuuksien pöytäkirjat, toimintakertomukset sekä erilaisten kerhojen toiminnasta syntynyt materiaali. Helsingin osaston aineistosta käytän myös Punainen lankakerä -lehteä, jonka sivuilla naiset kirjoittivat itse heitä koskevista asioista. Kutomateollisuustyöväen liiton arkistosta käytän liitolle saapuneita kirjeitä osastoilta vuosina 1930–1939 sekä niiden liitolle toimittamia jäsentilastoja.

Arkistolähteiden lisäksi käytän lähteenä myös lehtiä ja muistitietoaineistoja, joiden avulla pyrin mm. hahmottamaan naisten kokemuksia ay-toiminnasta. Lehdistä käytän Tampereella ilmestynyttä Kansan Lehteä ja SAK:n lehteä Palkkatyöläistä, joista Kansan Lehden olen käynyt läpi vuosilta 1931–1939 ja Palkkatyöläisen vuosilta 1930–1939. Muistitietoaineistoista pro gradussa on käytetty Työväen arkiston keräämiä muistitietoaineistoja ja Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston haastatteluja. Muistitietoaineistoista tärkeimmät lähteet ovat Saima Kankareen Työväen arkistossa oleva kirjallinen muistelu ja Kansanperinteen arkistossa olevat Kankareen haastattelut. Saima

²⁴ Bergholm 2001, 25; Näreikkö & Takalo 1986, 152; Valkonen 1987, 258–259, 261, 278–279.

²⁵ Kettunen 1986, 128; Näreikkö & Takalo 1986, 137; Valkonen 1987, 66, 154; Valkonen 1989, 225.

Kankareesta on myös kirjoitettu elämäkerta *Tikkarin tarinaa, kankurin kertomaa. Kertomus ammattiyhdistysnaisesta* (1973), jota olen käyttänyt muistitietoaineistojen tietojen täydentäjänä työssäni.

Tutkimuksessa muistitietoa voidaan käyttää ainakin kolmella tavalla. Sitä voidaan käyttää ensinnäkin menneisyydestä kertovana lähteenä, joka monipuolistaa muiden lähteiden antamaa kuvaa menneisyydestä. Toisekseen muistitieto voi olla tutkimuskohde, jolloin kiinnostus voi kohdistua esimerkiksi muistelun rakenteisiin ja keinoihin. Muistitieto voidaan nähdä myös tutkimuksen metodina, jolloin se on nähtävä tutkimusaineiston muodostamisen apuvälineenä.²⁶ Tässä tutkimuksessa muistitietoa käytetään lähteenä.

Muistitietoaineistoja on pidetty historian tutkimuksessa ongelmallisena lähteenä, sillä muistelemalla tuotettu aineisto on herkkää muutoksille ja vääristymille. Tämä johtuu siitä, että ihmisen muisti muuttuu ajan kuluessa, asioita saattaa unohtua tai muistoihin saattaa suodattua mukaan muualta kuultuja tai luettuja aineksia. Historiantutkijat ovatkin kritisoineet sitä, ettei muistitiedon avulla voida saada luotettavaa tietoa menneisyydestä tai pystytäkään rekonstruoimaan sitä. Toisaalta menneisyyden rekonstruoiminen ei edes ole muistitietohistorian tehtävä vaan pyrkimyksenä on tavoittaa tapahtumien ja kokemusten merkitys. Muistitietohistorian keskeisin kysymys ei olekaan, mitä tapahtui vaan mitä tapahtumat merkitsivät muistelijalle.²⁷

Pro gradun tutkimuskirjallisuus koostuu naisia ammattiyhdistysliikkeessä, työväenliikkeessä yleensä tai työelämässä sekä ammattiyhdistysliikettä Helsingissä ja Tampereella käsittelevistä tutkimuksista. Suoranaisesti naisia suomalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä koskevaa tutkimuskirjallisuutta on vähän sekä keskusjärjestö- että liittotasolla. Naisia suomalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä keskusjärjestötasolla ovat käsitelleet Pirjo Ala-Kapee, Marjaana Valkonen ja Pirkko Österberg kirjassaan *Nainen SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä* (1979). Heidän tutkimuksistaan saa käsityksen naisen asemasta ja toiminnasta juuri keskusjärjestötasolla, mutta niissä ei juuri huomioida naisten asemaa tai toimintaa alemmilla järjestötasoilla. Niissä ei myöskään pohdita tarkemmin, miksi naiset jäivät usein rivijäsenen asemaan ja syrjään virallisesta päätöksenteosta järjestöissään. Marjaana Valkonen on myös kirjoittanut SAK:n historian, jonka kautta on mahdollista hahmottaa ay-liikkeen yleiset toimintaolosuhteet ja -mahdollisuudet Suomessa.

Kutomateollisuuden työntekijöiden ammatillista järjestäytymistä ja ammattiyhdistystoimintaa ovat tutkineet Heikki Näreikkö ja Tenho Takalo. Heidän kirjansa antaa puolestaan yleisen käsityksen naisten toiminnasta liittotasolla, mutta järjestötason toimintaa ei siinäkään huomioida. Myös Anu

²⁶ Fingerroos & Haanpää 2006, 28–29; Ukkonen 2000, 87.

²⁷ Fingerroos & Haanpää 2006, 33; Haavio-Mannila & Peltonen & Raitis 1993, 24; Ukkonen 2000, 88–89.

Suoranta on käsitellyt kutomatyöläisiä 1930-luvulla, mutta hän on kiinnittänyt huomioita pääasiassa kutomatyöläisten palkkaukseen. Hänen artikkelistaan saa kuitenkin hyvän kuvan kutomatyöläisten työoloista ja naisten asemasta työmarkkinoilla.

Suoranaisesti naisten asemaa ja toimintaa SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on siis vähän, mutta aihetta sivuavia tutkimuksia on muutamia. Esimerkiksi Pia Lohikoski on tutkinut vuonna 2005 valmistuneessaan talous- ja sosiaalhistorian pro gradussaan naisten kokemuksia toiminnastaan Kunta-alan ammattiliitossa (KTV). Toinen hyödyllinen pro gradu on Marja Hytösen vuonna 1999 valmistunut yhteiskuntapolitiikan pro gradu *Kahvinkeittoa ja kulttuurityötä, Naistoimitsijan rooli työväenyhdistyksessä 1920–1930-luvulla*. Vaikka Hytönen käsitteleeekin pro gradussaan naisten toimintaa työväenyhdistyksissä, antaa se mielenkiintoisia vertailukohtia myös naisten toimintaan ammattiyhdistyksissä.

Naisen asemasta työelämässä ja sukupuolten välisestä työnjaosta on ilmestynyt useita tutkimuksia. Suomalaisen työmarkkinoiden kannalta asiaa ovat tutkineet mm. Kaarina Vattula artikkeleissaan *Palvelustyöstä konttoristiin – naisten työhönohallistuminen 1880–1940* (1981) ja *Lähtöviivallako? Naisten ammatissa toimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta* (1989) sekä Maria Lähteenmäki väitöskirjassaan *Mahdollisuuksien aika, Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa* (1995). Vattula on selvittänyt esimerkiksi naisten ansiotyötä ja heidän osuuttaan teollisuuden työvoimasta. Lähteenmäki on puolestaan tarkastellut työläisnaisten ansiotyöhön vaikuttavia tekijöitä sekä naisten työoloja teollisuudessa.

Ammattiyhdistysliikettä tai työväenliikettä yleensä Tampereella ja Helsingissä käsittelevien tutkimusten avulla pyrin hahmottamaan ammattiyhdistysliikkeen yleiset toimintamahdollisuudet Tampereella ja Helsingissä 1930-luvulla. Tamperelaista amatillisesti järjestynyttä työväenliikettä yleisellä tasolla ja lähinnä Tampereen amatillisen paikallisjärjestön (TAP) näkökulmasta on tutkinut Tuomo Koivisto. Naisten järjestäytymistä ja toimintaa hän ei juuri käsittele, mutta nostaa kuitenkin esille TAP:n naisjaoston toiminnan merkityksen esimerkiksi naistyöläisten valistamisessa.²⁸ Myös Helsingin amatillisesta paikallisjärjestöstä on kirjoitettu historiikki, joka ei tosin yllä Koiviston tutkimusten tasolle. Yhtenäistä historiaa Helsingin amatillisesta työväenliikkeestä ei ole tehty, mutta aihetta on käsitelty monien ammattiosastojen ja muiden järjestöjen historiikeissa. Näistä käytän pääasiassa Raimo Parikan kirjoittamia historiikkeja.

²⁸ Koivisto 1999, 367, 381; Koivisto 2003, 136.

Myös naisista työväenliikkeessä tai ay-liikkeessä Helsingissä ja Tampereella on kirjoitettu historioita, kuten Helsingin sosialidemokraattisesta naisyhdistyksestä ja Tampereen ammatillisen paikallisjärjestön naisjaostosta. Naisten järjestötoiminnan tutkiminen työväenliikkeen ja ay-liikkeen piirissä on kuitenkin tavallisesti jäänyt joko historiikkien tasolle tai marginaaliin, kuten Koiviston tutkimuksissa. Poikkeuksena voidaan pitää Tanja Sänkiähon pro gradua ”*Ylös herää kansan nainen*” *Tampereen Sosialidemokraattinen naisyhdistys vuosina 1929–1939*. Tampereen Sosialidemokraattinen naisyhdistys ei juuri ottanut kantaa ammattiyhdistystoimintaan, mutta se vaikutti kuitenkin omalta osaltaan tamperelaisessa työväenliikkeessä 1930-luvulla ja täten sitä ei voida ohittaa naisten ammattiyhdistystoimintaa käsitellessä.

Pro gradu -tutkielma koostuu kolmesta käsittelyluvusta sekä yhteenvetoluvusta. Ensimmäisessä luvussa tarkastelen naisten palkkatyötä Suomessa sekä naisten asemaa ay-liikkeessä ja osastoissa. Naisten asemaa tarkastelen esimerkiksi jäsenmäärän kehityksen ja siihen vaikuttaneiden tekijöiden kautta. Toisessa käsittelyluvussa käsittelen osastojen toimintaa sekä naisia toimijoina. Viimeisessä käsittelyluvussa tarkastelen Laura Härmän ja Saima Kankareen osallistumista ay-liikkeeseen sekä sen merkitystä heidän elämässään. Yhteenvetoluvussa pyrin pohtimaan naisten merkitystä Helsingin ja Tampereen osastoissa.

2 Työmarkkinoilla ja ay-liikkeessä

Suomalaiset työmarkkinat ja ammattiyhdistysliike ovat olleet selkeästi sukupuolen mukaan jakautuneita. Työmarkkinoilla tämä on merkinnyt toisaalta ns. naisten ja miesten alojen muotoutumista, toisaalta työtehtävien jakaantumista sukupuolen mukaan työpaikoilla. Esimerkiksi paperiteollisuudessa paperiarkkien punnitseminen, lajittelu ja pakkaus olivat naisten tehtäviä, kun taas paperin valmistus oli miesten tehtävä.²⁹ Ay-liikkeessä sukupuolten välinen työnjako on näkynyt luottamustehtävien jakaantumisessa. Puheenjohtajan ja rahastonhoitajan tehtävät ovat kuuluneet naisienemistöisissä osastoissakin usein miehille.

2.1 Teollisuuden apu-työntekijät

Teollistuminen ja naisten ansiotyön lisääntyminen vaikuttivat keskeisesti naisten rooliin ja asemaan yhteiskunnassa myös Suomessa. Tulkinnat niiden merkityksestä naisten elämässä ovat tosin ristiriitaisia, sillä niiden on nähty sekä huonontaneen että parantaneen naisten asemaa. Teollistumisen myönteisiä vaikutuksia korostaneissa tutkimuksissa sen on katsottu mm. lisänneen naisten taloudellista itsenäisyyttä. Kielteisiä vaikutuksia tarkastelleet tutkijat ovat puolestaan todenneet, että naisten siirtyessä ansiotöihin heidän työtehtävänsä liittyivät edelleen perinteiseen perhetalouteen, eikä teollistumisen voida tämän vuoksi katsoa parantaneen naisten asemaa.³⁰ Erilaiset käsitykset teollistumisen vaikutuksista perustuvat osittain siihen, millaiseksi naisen asema ymmärretään esiteollisessa tai agraarisessa yhteiskunnassa. Vaikka teollistumisen vaikutuksista naisten asemaan ei ole päästy yksimielisyyteen, on selvää, että se avasi naisille enemmän uusia kodin ulkopuolisia työmahdollisuuksia.³¹ Naisten ansiotyön lisääntymistä onkin pidetty yhtenä tärkeimmistä indikaattoreista tarkasteltaessa sukupuolijärjestelmän muuttumista teollisessa yhteiskunnassa.³²

Naisten työhön osallistumista Suomessa käsittelevissä tutkimuksissa on nostettu esille naisten suuri määrä ammatissa toimivista henkilöistä, joka selittyy pääosin maatalouden suurella naisten työllistävyydellä ja sen merkittävyydestä elinkeinorakenteessa. Maatalouden ulkopuolella ammatissa toimivasta väestöstä naisten osuus vuosina 1880–1940 oli 35–42 %. Naisten yleisin tunnettu ammatti oli 1800-luvulla palvelijatar, joita vuonna 1880 oli 28,6 % ammatissa toimivista naisista. Teollisuus ja käsityö eivät olleet 1800-luvulla tilastojen mukaan merkittäviä naisten työllistäjiä, ja ne työllistivätkin alle 10 %. Teollisuuden työvoimasta naisten osuus puolestaan oli hieman yli 10 %. Naisten

²⁹ Leminen 1999, 27.

³⁰ Lähteenmäki 1995, 17–18; Vattula 1981, 64, 86.

³¹ Lähteenmäki 1995, 18–19; Pohls 1990, 73; Vattula 1981, 64–65; Vattula 1989, 14.

³² Leminen 1999, 70.

osuus vaihteli tosin voimakkaasti teollisuudenaloittain. Tekstiiliteollisuudessa naisten osuus työvoimasta oli merkittävä teollistumisen alusta alkaen, ja esimerkiksi vuonna 1855 tekstiiliteollisuuden työvoimasta naisia oli 64 %. Paperiteollisuuden työntekijöistä naisia vuonna 1855 oli sen sijaan 23 %.³³

1900-luvun alkupuolella teollisuuden ja käsityön merkitys naisten työllistäjänä kuitenkin kasvoi, ja vuodesta 1890 vuoteen 1910 naisten määrä teollisuudessa ja käsityössä kasvoi nelinkertaiseksi. 1910-luvulta alkaen ala olikin sekä suhteellisesti että määrällisesti suurin naisten työllistäjä maatalouden ulkopuolella. Ammattirakenteen muuttuminen muutti myös kuvaa tyypillisestä kodin ulkopuolella ansiotyössä käyvästä naisesta palvelijattaresta teollisuustyöläiseksi. Teollisuuden ja käsityön työvoimasta naiset muodostivat 1910–1940-luvuilla noin kolmanneksen. 1930-luvulla teollisuuden työvoimasta naisia oli hieman alle 40 %.³⁴ Ruotsissa naisten osuus teollisuuden ja käsityön työvoimasta oli samalla ajanjaksolla hieman alhaisempi, noin viidennes alan työvoimasta.³⁵

Vaikka naisten osuus teollisuuden työvoimasta 1900-luvun alkupuolella kasvoikin, vaihteli naisten osuus yhä voimakkaasti teollisuusaloittain. Suurimpia naisten työllistäjiä olivat edelleen tekstiili- ja vaatetusteollisuus, joiden työntekijöistä 1930-luvulla yli 80 % oli naisia. Muita merkittäviä naisten työllistäjiä oli mm. elintarviketeollisuus, jonka työvoimasta vuonna 1935 oli naisia 55,1 %. Teollisuuden naistyövoima keskittyikin 1930-luvulla juuri tekstiili-, vaatetus- ja elintarviketeollisuuteen, ja vuonna 1930 ne työllistivät lähes puolet teollisuudessa työskentelevistä naisista. Näiden jälkeen tärkeimmät naisten työllistäjät teollisuudessa olivat puu- ja sahateollisuus sekä paperiteollisuus, joiden työvoimasta noin kolmannes oli naisia vuonna 1935.³⁶

1930-luvulla perinteisten naisia työllistäneiden teollisuusalojen rinnalle nousi myös uusia teollisuusaloja, jotka on perinteisesti mielletty miesten aloiksi. Esimerkiksi koneteollisuuden työntekijöistä naisten osuus kasvoi jo ennen toisen maailmansodan poikkeusoloja. Alan työntekijöistä vuonna 1930 naisia oli 8,1 % ja osuus kasvoi tasaisesti koko vuosikymmenen ajan. Naisten siirtyminen ns. miesten aloille oli yleiseurooppalainen ilmiö, jota voidaan pitää merkinä tiukan sukupuolenmukaisen työnjaon kyseenalaistumisesta. Sukupuoli ei enää välttämättä määrännytkään ammattia tai palkkaluokkaa. Vaikka naisia siirtyikin uusille aloille, säilyivät työmarkkinat yhä sukupuolen mukaan jakaantuneina.³⁷

³³ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 8; Vattula 1981, 70, 72, 74–75; Vattula 1989, 31.

³⁴ Vattula 1981, 70, 72, 74–75. Teollisuuden työvoima 1930-luvulla ks. liitetaulukko 1.

³⁵ Qvist 1974, 38.

³⁶ Lähteenmäki 1995, 328–329; Näreikkö & Takalo 1986, 180; Vattula 1981, 76.

³⁷ Lähteenmäki 1995, 54–56, 330; Vattula 1981, 82.

Teollisuudessa sukupuolten välinen työnjako on ollut erityisen tiukka, vaikka se on vaihdellut ajan ja paikan mukaan. Sukupuolten väliseen työnjakoon ovat vaikuttaneet mm. teollinen kehitys, työnjako kotitaloudessa, perheiden valtasuhteet, työnantajan asenne naisia kohtaan ja vallitsevat nais- ja miesihanteet. Sukupuolten välisen työnjaon voidaankin katsoa olevan enemmän sidoksissa asenteisiin ja ihanteisiin kuin itse työhön ja sen asettamiin vaatimuksiin. Esimerkiksi ennen teollistumista kutominen oli puuvillateollisuudessa miesten tehtävä ja kehrääminen naisten, mutta koneellistumisen myötä tehtävät vaihtuivat.³⁸ Ruotsissa sukupuolten välinen työnjako tekstiiliteollisuudessa on vaihdellut jopa paikkakunnittain, ja alueilla, joilla oli vähän naistyövoimaa, miehet tekivät myös perinteisesti naisille kuuluneita tehtäviä.³⁹

Sukupuolten välinen työnjako teollisuudessa ilmenee myös naisten ja miesten työpanoksen erilaisessa arvostuksessa. Naisten työtä on tavallisesti pidetty vähempiarvoisena kuin miesten työtä, vaikka he olisivat suorittaneet samoja työtehtäviä kuin miehet. Toisaalta sama ammattinimikekään ei ole tarkoittanut, että naisten ja miesten työtehtävät olisivat samanlaisia. Naiset on myös nähty miesten aputyöntekijöiksi samoista työtehtävistä huolimatta. Tekstiiliteollisuudessa sukupuolten välistä työnjakoa on ylläpidetty varaamalla ydintehtävät, kuten valkaisu ja värjäminen, miehille sekä tekemällä miehistä koneiden huoltajia, jolloin naiset olivat riippuvaisia miehistä koneiden mennessä epäkuntoon. Teollisuudessa arvostetuimpia töitä ovat olleet miehiset taitoammatit, joihin on ollut pitkä ja usein muodollinen koulutus.⁴⁰

Vaikka naiset työskentelivät lähes kaikilla teollisuudenaloilla ja tekivät hyvin monipuolisia töitä, oli kaikilla naisten tekemillä töillä yksi yhteinen piirre. Ne määriteltiin lähes poikkeuksetta töiksi, jotka eivät vaatineet ammattitaitoa. Ammattitaito ja sen määrittely ovatkin olleet tärkeä tekijä sukupuolten välisen työnjaon tarkastelussa. Ammattitaidon määrittelyssä on usein käytetty apuna koulutuksen pituutta. Se on kuitenkin ongelmallinen mittari, sillä se joko aliarvioi tai jättää kokonaan huomiotta naisten ammattitaidon, koska naisenemmistöisissä ammateissa on harvoin muodollista koulutusta. Naisten myös katsottiin tyytyvän ammatteihin, joissa ei tarvittu muodollista koulutusta. Tämän katsottiin johtuvan siitä, että naiset halusivat riittävät ansiot mahdollisimman vähällä vaivalla. Todellisuudessa kyse oli siitä, että naisilla oli harvoin varaa käydä kouluja tai kursseja.⁴¹

Naisenemmistöisistä aloista varsinkin tekstiiliteollisuus on nähty alaksi, jossa ammattitaitovaatimukset olivat alhaiset. Käsitys on perustunut siihen, että työ opittiin tavallisesti seuraamalla van-

³⁸ Bradley 1992, 1, 23; Leminen 1999, 81; Simonton 1998, 2, 268; Wikander 1988, 18.

³⁹ Winberg 1989, 44.

⁴⁰ Bradley 1992, 138; Wikander 1988, 22, 69, 117, 212.

⁴¹ Lähteenmäki 1995, 78; Wikander 1988, 224.

hemman työntekijän työskentelyä muutaman viikon ajan.⁴² Muodollisen ja pitkän koulutusajan puutteesta huolimatta käsitys alhaisista ammattitaitovaatimuksista voi olla virheellinen. Esimerkiksi Ruotsissa tekstiilitehtaiden työntekijöitä ei tavallisesti irtisanottu raaka-ainepulan tai laskusuhdan-teen aikana, vaan heidät pyrittiin pitämään töissä mahdollisimman pitkään. Suomessakaan ei kuto- mateollisuudessa irtisanottu työntekijöitä 1930-luvun pulavuosina, vaan he tekivät lyhennettyä työ- viikkoa tai työskentelivät vuoroviikoin. Ammattitaitovaatimuksista tekstiiliteollisuudessa kertoo sekini, että keskusteltaessa naimissa olevien naisten tehdastyön kieltämisestä, ruotsalaiset tekstiilite- ollisuuden työnantajat vastustivat kieltoa, koska naimisissa olevia naisia pidettiin korvaamattomina tehtaiden toiminnan kannalta. Vaikka tekstiiliteollisuudessa ei ollutkaan pitkää muodollista koulu- tusaikaa, kesti ammattitaidon saavuttaminen viidestä kymmeneen vuotta.⁴³

Teollisen yhteiskunnan sukupuolen mukaista työnjakoa on selitetty maatalousvaltaisessa yhteiskun- nassa vallinneella työnjaolla. Maataloudessa vallinneen työnjaon perinteen voidaan katsoa vaikutta- neen teollisuuden työnjakoon kahdella tavalla. Ensinnäkin siirtyessään kodin ulkopuoliseen palkka- työhön naiset jatkoivat pääasiassa niiden työtehtävien parissa, joita he olivat tehneet kotona vuosi- satojen ajan, kuten ruuan ja vaatteiden valmistus sekä hoivatyöt. Toisekseen sukupuolten välinen työnjako ilmeni työn organisaatiossa. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa tuotantovälineiden hal- linta ja töiden johto oli ollut lähinnä miesten hallussa naisten toimiessa lähinnä ”avustavina per- heenjäseninä”. Teolliseen yhteiskuntaan siirtyminen ei muuttanut tilannetta, ja naiset päätyivät teol- lisuudessakin lähinnä miesten avustajiksi.⁴⁴

Kotitalousideologia ja naisten oikeus ansiotyöhön

Naisten ansiotyö on nähty keskeisenä osana naisten vapautumista, vaikka niiden kiinteä yhdistämi- nen toisiinsa on harhaanjohtavaa. Käsitys ansiotyöstä naisten vapauttajana ei huomioi esimerkiksi ammattien luokkaluonnetta, jonka ammatit saivat naisten ansiotyön lisääntyessä. Ammattien luok- kaluonne näkyi esimerkiksi erilaisessa suhtautumisessa porvarillisten naisten ja työläisnaisten kodin ulkopuoliseen työhön. Porvarillisten naisten kodin ulkopuolinen työ nähtiin ansiotyönä ja myöntei- senä ilmiönä, kun taas työläisnaisten palkkatyötä pidettiin moraalisesti epäilyttävänä. Työläisnaisten osalta käsitystä palkkatyöstä naisten vapauttajana voidaan kritisoida myös palkkatyön ja kotityön luoman kaksinkertaisen työtaakan vuoksi.⁴⁵

⁴² Lähteenmäki 1995, 50.

⁴³ Suoranta 2000, 287; Suoranta 2002, 118; Winberg 1989, 50, 53.

⁴⁴ Vattula 1981, 84.

⁴⁵ Lähteenmäki 1995, 104; Pohls 1990, 73; Vattula 1989, 13.

1900-luvun alussa naisten osuuden teollisuuden työvoimasta kasvaessa, kasvoi myös naimisissa olevien naisten osuus työvoimasta. Vuosisadan alussa naistehdastyöntekijät olivat 15–25-vuotiaita ja jäivät pois ansiotyöstä avioiduttuaan tai viimeistään lapsia hankittuaan. 1910-luvulla tilanne alkoi muuttua, ja vuoteen 1930 mennessä naimisissa olevien naisten osuus teollisuuden naistyövoimasta oli 13 %. Naimisissa olevien naisten ansiotyön lisääntyessä alettiin pohtia myös heidän oikeuttaan ansiotyöhön. Sitä vastaan hyökättiin varsinkin 1930-luvun pulavuosina, jolloin heitä vaadittiin väistymään työmarkkinoilta miesten työttömyyden helpottamiseksi. Vaatimuksen taustalla oli käsitys, että työnantajat palkkasivat mieluummin naisia kuin miehiä säästääkseen työntekijäkustannuksissa.⁴⁶

*Miksi naistyövoima yhä enemmän syrjäyttää miehet teollisuudessa? Siksi, että naisille maksetaan samasta työstä pienempi palkka. Tämä siksi, ettemme kyllin tarmokkaasti ole lähteneet etujamme valvomaan. On ollut vuosisatasperintönä naisen alistettu asema, kuuluminen kotiin, eläminen ns. perheen naisena.*⁴⁷

Pulavuosien lisäksi naimisissa olevien naisten ja äitien ansiotyön vastustus tiivistyi 1920–1930-luvuilla kotitalousideologiaan, jonka mukaan naisen keskeisimmät tehtävät olivat kodin- ja lastenhoito, kun taas ansiotyö ja perheen elättäminen kuuluivat miehelle. Sukupuoleen sidottu perhepalkkajärjestelmä liittyikin läheisesti kotitalousideologiaan. Ansiotyö nähtiin alisteisena naisen roolille perheenemäntänä ja äitinä, ja tämän perusmallin rikkomista pidettiin poikkeavuutena ja jopa rikollisuutena naisen todellista kutsumustyötä kohtaan. Ansiotyö olikin sopivaa vain naimattomille naisille. Kotitalousideologian tavoitteena oli tieteellistä ja ammatillista kodinhoito ja perheenemännän tehtävät. Ammatillistamisella tarkoitettiin sitä, että perheenemännän työ tunnustettaisiin samantarvoiseksi kuin ansiotyö.⁴⁸ Kotitalousideologia oli vahva keskiluokkaisissa naisjärjestöissä, kuten Marttajärjestössä, mutta se sai kannatusta myös työläisnaisliikkeessä vastustuksesta huolimatta. Se sai tosin Sosialidemokraattisessa Työläisnaisten Liitossa omat luokkaeroon pohjautuvat painotukset, joissa korostettiin kunnallistamista ja valtiollistamista. Työläisnaiset halusivat mm. kotitalousneuvonnan ja -opetuksen kuntien ja valtion vastuulle.⁴⁹

Työläisnaisille kotitalousideologian vaatimukset ja taloudelliset paineet aiheuttivat kuitenkin ristiriitoja. Kotitalousideologian mukaan ammattitaitoinen perheenemäntä sai pienetkin tulot riittämään perheen toimeentuloon, eikä hänen tarvinnut siten työskennellä kodin ulkopuolella.⁵⁰ Todellisuus ei kuitenkaan monissa työläisperheissä kohdannut tätä vaatimusta varsinkaan pulavuosina. 1930-

⁴⁶ Valkonen 1987, 130.

⁴⁷ Kyllikki, Työläisnaisten järjestäytymisen välttämättömyys, Punainen lankakerä marraskuu 1935, kansio 5, KansA.

⁴⁸ Jokinen 1991, 2, 15, 18; Kaarninen 1995, 76; Sulkunen 1989, 81.

⁴⁹ Ollila 1993, 111; Sulkunen 1989, 86–87.

⁵⁰ Jokinen 1991, 2–3, 15; Kaarninen 1995, 76.

luvulla tehdyn naimisissa olevien naisten työssäkäyntiä koskevan tutkimuksen mukaan lähes puolet tutkimukseen osallistuneista naisista kävi töissä miehen riittämättömien ansioiden vuoksi. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet ilmoittivat kuitenkin olevansa mieluummin kotona, jos se olisi vain taloudellisesti mahdollista. Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton ratkaisu taloudellisiin ongelmiin oli yksinkertainen: miehille lisää palkkaa.⁵¹

Kotitalousideologian ja yleisen mielipiteen vaatimuksista huolimatta naisten osuus teollisuuden työntekijöistä kasvoi muutamalla prosenttiyksiköllä 1930-luvun alussa. Tätä on selitetty juuri pulakaudella ja sillä, että työnantajat pyrkivät hyödyntämään pulavuosina naistyövoiman edullisuuden miestyövoimaan verrattuna. Naisten osuuden kasvu teollisuuden työvoimasta ei selity kuitenkaan pelkästään pulavuosien vaikutuksella, vaan siihen vaikutti myös työvaltaisten teollisuusalojen, kuten tekstiiliteollisuuden, kasvu. Pulavuosien vaikutus naisten asemaan työmarkkinoilla olikin vastakkainen yleisen mielipiteen vaatimuksille, sillä 1930-luvun alun talouslama vahvisti naisten asemaa työmarkkinoilla.⁵²

Myös Ruotsissa naimisissa olevien naisten ansiotyö lisääntyi 1930-luvulla, ja naistyövoimasta noin 25 % oli naimisissa. Ruotsissakin naimisissa olevien naisten ansiotyö herätti keskustelua ja jopa sen kieltämistä pohdittiin valtiopäivillä. LO:ssa naimisissa olevien naisten oikeus ansiotyöhön kyseenalaistettiin vuoden 1931 kongressissa, jossa keskusteltiin naimisissa olevien naisten työn kieltämisestä valtionviroissa. Vaikka esitystä ei tuettu kongressissa eivätkä valtiopäivätkään kieltäneet naimisissa olevien naisten ansiotyötä, ei heidän asemansa työmarkkinoilla ollut vakaa. Yksi osoitus tästä on se, ettei heillä ollut vuoteen 1939 asti samaa irtisanomissuojaa kuin muilla työntekijöillä.⁵³

2.2 Naisten osastot naisten liitossa

1930-luvulla naisten osuus teollisuuden työntekijöistä vakiintui, ja myös heidän asemansa työmarkkinoilla vahvistui. Samalla naisista tuli ryhmä, jota ay-liike ei voinut jättää huomioimatta. Naisten ammatillinen järjestäytyminen ja toiminta koettiin kuitenkin ongelmalliseksi SAK:ssa ja sen jäsenliitoissa. Suurimmaksi ongelmaksi koettiin naisten järjestäytymisen lisääminen, sillä SAK:n jäsenistä naisten osuus oli hieman yli 20 %⁵⁴. Naisten osuutta jäsenistä voidaan pitää alhaisena, sillä teollisuuden työvoimasta naisten osuus oli lähes 40 %. Teollisuudessa työskentelevien naisten järjestäy-

⁵¹ Jokinen 1991, 26; Lähtenmäki 1995, 32–33.

⁵² Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 60–61, 68; Suoranta 2001, 150, 157.

⁵³ Qvist 1974, 103, 108; Qvist 1975, 19, 22.

⁵⁴ SAK:n jäsenmäärä 1930-luvulla, ks. liitetaulukko 3.

tyminen oli suhteellisesti alhaisempaa kuin miesten järjestäytyminen ja lisäksi naisenemmistöisillä aloilla, kuten kutomateollisuudessa, järjestäytyminen oli hitaampaa.⁵⁵

Helsingin ja Tampereen osastojen jäsenmäärä kasvoi selvästi 1930-luvun aikana kuten taulukoista 1 ja 2 käy ilmi. Vuodesta 1930 vuoden 1938 loppuun Tampereen osaston jäsenmäärä kasvoi yli kolminkertaiseksi ja Helsingin osaston jäsenmäärä kasvoi vuosina 1932–1937 yli 38-kertaiseksi. Jäsenmäärien kasvu ei kuitenkaan ole suoraan verrannollinen keskenään, sillä Helsingin osaston jäsenmäärä oli korkeimmillaankin pienempi kuin Tampereen osaston jäsenmäärä oli alhaisimmillaan.

Taulukko 1: Helsingin osaston no 35 jäsenmäärä vuosina 1934–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1934	48	2	50	96,0
1935	102	3	105	97,1
1936	165	12	177	93,2
1937	270	-	-	-
1938	130	7	178	73,0
1939	92	-	-	-

Lähteet: Helsingin osaston no 35 toimintakertomukset vuosilta 1934 ja 1936, kansio 5, Kansan Arkisto; vuositilastolomakkeet 1934–1938, kansio 8, Kansan Arkisto; Kutomateollisuustyöväen liiton Helsingin osaston no 35 jäsentilastot vuosilta 1935 ja 1939, kansio 2 Dh, Kansan Arkisto; Näreikkö & Takalo 1986, 158.

Taulukko 2: Tampereen osaston jäsenmäärät 1932–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1932	209* ⁵⁶	97*	296/306*	70,6 / 68,3*
1933	249	76	324	76,6
1934	509	-	-	-
1935	485	116	601	80,1
1936	834	145	988	84,4
1937	1148	270	1418	80,9
1938	959	202	1161	82,6
1939	693	171	864	80,2

Lähteet: Villateollisuustyöväen ammattiosaston nro 4 toimintakertomukset vuosilta 1932–1937, vuositilastolomakkeet 1932–1938, kansio 6, Kansan Arkisto; Kutomateollisuustyöväen liiton Tampereen Villateollisuustyöväen osaston nro 4 jäsentilasto IV neljännekseltä vuodelta 1939, kansio 2 Dh, Kansan Arkisto.

Helsingin osaston jäsenmäärä oli 1930-luvun alussa alhainen. Vuonna 1932 jäseniä oli seitsemän ja seuraavana vuonna 10.⁵⁷ Jäsenmäärä oli alhainen sekä verrattuna lakkautetun Helsingin osaston no

⁵⁵ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 71–72.

⁵⁶ Osaston jäsenmäärissä vuodelta 1932 on ristiriitoja. Vuositilastolomakkeen mukaan jäseniä vuoden lopussa oli 296, mutta laskettaessa yhteen miesten ja naisten jäsenmäärät jäsenmääräksi tulee 306. Jos jäsenmäärään lasketaan mukaan vapaaajaset, osaston kokonaisjäsenmääräksi tulee 317. Vapaaajaset oli vapautettu osaston jäsenmaksusta. Vapaaajajäseneksi pääsi, jos oli kuulunut Kutomateollisuustyöväen liiton alaiseen ammattiosastoon yhteensä 25 vuoden ajan.

12 jäsenmäärään 1920-luvun lopussa⁵⁸ että osaston jäsenmäärän myöhemmin 1930-luvulla. Kutomateollisuustyöväen liiton alaisista ammattiosastoista alhaisempi jäsenmäärä oli vain Tammisaaren osastossa no 10, jossa oli vuonna 1932 ainoastaan viisi jäsentä.⁵⁹ Helsingin osaston alhainen jäsenmäärä saattoi johtua siitä, että se joutui aloittamaan toimintansa vaikeassa sisäpoliittisessa tilanteessa. Myös Tampereen osaston jäsenmäärä oli alhainen myöhempään tilanteeseen verrattuna. Vuonna 1930 jäseniä oli 323, ja vuosina 1930–1932 jäsenmäärä väheni 5 %.⁶⁰

Tilanne Helsingin ja Tampereen osastoissa oli samankaltainen kuin Kutomateollisuustyöväen liitossa, jonka jäsenmäärä väheni vuosikymmenen alussa, kuten taulukosta 3 käy ilmi. Myös SAK:ssa kehitys oli samansuuntainen, sillä keskusjärjestön jäsenmäärä väheni 1932 edellisvuoteen verrattuna 3 %.⁶¹ Syynä laskuun voidaan pitää pulakautta 1929–1932, joka työttömyyden kautta passivoi työläisiä. Työttömyys vaikeutti myös jäsenmaksujen maksamista. Tampereella talouslama vaikutti kolmeen suureen tehtaaseen, Suomen Trikooseen, Klingendahliin ja Tampereen Verkatehtaaseen, joiden työläisten parissa osasto toimi. Esimerkiksi Tampereen Verkatehtaalla työskenneltiin vuosina 1930–1931 vajain työviikoin ja työntekijöitä myös vähennettiin kaikilta muilta osastoilta paitsi konehuopaosastolta, jossa tehtiin paperikonehuopaa paperiteollisuuden tarpeisiin. Tampereen osastossa vajailta työviikoilla työskentelevien jäsenmaksuja pyrittiin alentamaan tai heidät vapautettiin jäsenmaksuista kokonaan vajaiden työviikkojen ajaksi.⁶²

⁵⁷ Helsingin osastolta ei ole säilynyt tietoja jäsenmääristä vuosilta 1930–1931, mutta jäsenmäärä tuskin oli vuotta 1932 korkeampi. Jäsentiedoissa on puutteita myös naisten ja miesten määrien suhteen. Esimerkiksi vuosilta 1932–1933 naisten ja miesten osuutta jäsenistä ei ole eroteltu.

⁵⁸ Lakkautetussa Helsingin osastossa no 12 oli vuonna 1928 viimeisellä neljänneksellä 215 jäsenmaksunsa maksanutta jäsentä ja vuoden 1929 viimeisellä neljänneksellä 90 jäsenmaksunsa maksanutta jäsentä. Vuonna 1930 I neljänneksellä osastossa no 12 oli 34 jäsentä. Helsingin osaston no 12 toimintakertomus 1929, kansio 2, KansA; SKL:n jäsentilasto 1930, kansio 2 Dh, KansA.

⁵⁹ Näreikkö & Takalo 1986, 158.

⁶⁰ Tampereen osaston vuoden 1931 jäsenmääristä ei ole tietoja ja vuoden 1932 jäsenmäärissä on ristiriitaisuuksia. Todellisen jäsenmäärän tarkastelua vuosittain 1930-luvulla hankaloittaa myös se, ettei vapaaajajäseniä ole huomioitu kaikkina vuosina jäsenmäärässä. Vuosina 1935 ja 1936 vapaaajajäseniä ei ole laskettu mukaan, kun taas vuonna 1937 näin on tehty, mutta naisten ja miesten osuutta vapaaajajäsenistä ei ole eroteltu. Vapaaajajäsenten lisäksi jäsenmäärissä ei ole 1930-luvulla huomioitu jäseniä, jotka olivat vapautettuja jäsenmaksuista työttömyyden, sairauden tai vanhuuden vuoksi. Näillä perusteilla jäsenmaksusta vapautettuja oli enimmillään jopa 370 jäsentä vuonna 1936. Jos vapaaajajäsenet ja jäsenmaksusta vapautetut lasketaan mukaan jäsenmäärään, oli osastossa vuonna 1936 yhteensä 1375 jäsentä.

⁶¹ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 186; Näreikkö & Takalo 1986, 181. SAK:n jäsenmäärä 1930-luvulla ks. liitetaulukko 3.

⁶² Helsingin osaston no 35 tk. 1934, kansio 5, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 30.1.1930, kansio 3, KansA; Kaukovalta 1947, 158–159; Näreikkö & Takalo 1986, 181; Raevuori 1952, 170; Raevuori 1954, 181.

Taulukko 3: Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton jäsenet 1930–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1930	-	-	1448	-
1931	879	472	1351	65,1
1932	860	450	1310	65,6
1933	972	430	1402	69,3
1934	1626	602	2228	72,9
1935	-	-	2777	76,2
1936	2640	863	3503	75,4
1937	4388	1410	5798	75,7
1938	3611	1301	4912	73,5
1939	3142	1263	4405	71,3

Lähde: Näreikkö ja Takalo 1986, 181; Suomen Tilastollinen Vuosikirja (STV) 1932, 280; STV 1933, 276; STV 1934, 280; STV 1935, 280; STV 1937, 288; STV 1938, 292; STV 1939, 284; STV 1940, 298.

Helsingin osaston alhaiseen jäsenmäärään saattoi talouslaman lisäksi vaikuttaa myös jäsenten tarkka valikointi. Osastoon haluttiin 1930-luvun ensimmäisinä vuosina ottaa jäseniksi vain henkilöitä, jotka suhtautuivat kiihkottomasti puolueisiin.⁶³ Käytännössä tämä vaatimus sulki jäsenyyden kommunisteina pidetyiltä henkilöiltä, jotta nämä eivät valtaisi osastoa uudelleen. Varsinkaan sellaisia kommunisteja, jotka olivat toimineet vallatuissa ammattiosastoissa toimitsijoina, ei haluttu ottaa jäseniksi. Jäsenten tarkasta valikoinnista ja varovaisesta suhtautumisesta kommunisteina pidettyihin henkilöihin voidaan pitää osoituksena SKL:n sihteerin K.V. Syrjäsen kirjettä, jossa hän toteaa Laura Härmän⁶⁴ voivan liittyä Helsingin osastoon, sillä ”hän tuskin ryhtyisi minkäänlaisia kommunistisia kotkotuksia ajamaan”.⁶⁵

Ammattiyhdistysliikkeessä suhtauduttiin 1930-luvulla varovaisesti politiikkaan kaikilla toimintataseilla. Ammattiyhdistysliikkeen poliittista puolueettomuutta korostettiin jo SAK:n perustavan kokouksen päätöksissä, joita keskusjärjestön pitkäaikainen sihteeri E. K. Louhikko kuvaili seuraavasti:

Keskusliitto päätti ylläpitää täydellistä riippumattomuutta poliittisiin puolueisiin nähden, ja mikäli yhteinen esiintyminen muun työväenliikkeen kanssa tulee kysymykseen, päättää siitä Työvaliokunta joka kerta erikseen. Jäsenliitot ja näiden perusjärjestöt eivät saa kuulua mihinkään poliittiseen puolueeseen eikä niiden veroja saa kantaa amma-

⁶³ SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 30.8.1930, kansio 7 Fc, KansA.

⁶⁴ Laura Härmä oli 1920-luvulla Suomen Sosialistisen Työväenpuolueeseen (SSTP) jäsen ja kansanedustaja. SSTP oli maanalaisen SKP:n peitejärjestö ja se toimi vuosina 1920–1923. SSTP:n toiminta joutui vaikeuksiin oikeistosuuntauksen voimistuessa Suomen politiikassa. Elokuussa 1923 pidätettiin yli 200 puolueen aktiivia ja myöhemmin heistä 189 tuomittiin eripituisiin vankeusrangaistuksiin valtiopetoksen valmistelemisesta. Myös Laura Härmä sai tuomion valtiopetoksen valmistelusta. Hentilä 2004, 144–145; Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175.

⁶⁵ SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 24.10.1930, kansio 6, KansA; SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 22.1.1931, kansio 6, KansA.

*tillisten järjestöjen jäsenmaksujen yhteydessä. Sääntöihin otetulla määräyksellä oikeutettiin Työvaliokunta erottamaan järjestöistä ne yksityiset henkilöt tai ryhmät, jotka tuovat järjestön toimintapiiriin vahingoittavia poliittisia riitakysymyksiä.*⁶⁶

Kutomateollisuustyöväen liitto oli omaksunut periaatteen riippumattomuudesta suhteessa poliittisiin puolueisiin jo ennen SAK:n perustavaa kokousta, sillä liiton yhdeksännessä edustajakokouksessa helmikuussa 1930 päätettiin, ettei liitto eivätkä sen alaiset järjestöt saa kuulua mihinkään poliittisiin puolueisiin, eikä niiden varoja saa käyttää tai lahjoittaa poliittisille puolueille.⁶⁷ Myös muut liitot seurasivat SAK:n perustavassa kokouksessa tehtyä päätöstä riippumattomuudesta suhteessa poliittisiin puolueisiin. Periaate hyväksyttiin mm. Suomen Metallityöväen liiton perustavassa kokouksessa marraskuussa 1930 ja Suomen paperityöntekijäin liiton ensimmäisessä liittokokouksessa toukuussa 1931.⁶⁸

Periaate poliittisesta puolueettomuudesta oli kuitenkin ainakin osittain muodollinen, sillä SAK, uudet liitot ja SAJ:stä eronneet liitot olivat sosialidemokraattien johdossa. Sosialidemokraattisen ideologian mukaan juuri sosialidemokraattien johtoasema keskusjärjestössä, liitoissa ja perusjärjestöissä ainoastaan takaisi ay-liikkeen pysymisen erossa puoluepolitiikasta. SAK:laista ay-liikettä voidaankin pitää muodollisesta puolueettomuudestaan huolimatta rakenteellisesti poliittisena ja nimenomaan sosialidemokraattisena.⁶⁹ Kutomateollisuustyöväen liittokin oli tehnyt selkeän kannanoton sosialidemokraattisesta suuntautumisestaan erotessaan SAJ:stä helmikuussa 1930.

Helsingin osastossa noudatettiin keskusjärjestön ja liiton kielteistä suhtautumista kommunisteihin ja vasemmistososialisteihin, mutta monissa ammattiosastoissa pelättiin enemmän viranomaisten toimia kuin kommunisteja ja heidän kannattajiaan. Toisaalta kommunistit eivät välttämättä edes halunneet liittyä Helsingin osaston jäseniksi, kuten puheenjohtaja Elina Siintola kirjoitti SKL:lle.⁷⁰ Kommunistit eivät halunneet 1930-luvun alussa liittyä SAK:hon tai sen jäsenjärjestöihin, sillä he kokivat ne hajottajajärjestöinä. Uusien ammattiosastojen perustajia verrattiin kommunistien piirissä jopa rikkureihin, joihin suhtauduttiin ay-liikkeessä erittäin kielteisesti.⁷¹ Osastojen alhaiseen jäsenmäärään on voinut osaltaan vaikuttaa myös kireä sisäpoliittinen tilanne ja lapuanliikkeen pelko.

⁶⁶ Louhikko 1940, 40.

⁶⁷ Syrjänen 1931, 47.

⁶⁸ Kujala 2006, 111; Kunnas 1974, 49.

⁶⁹ Kettunen 1986, 328.

⁷⁰ Helsingin osaston no 35 SKL:lle 19.3.1931, kansio 4 Ea, KansA; Parikka 1995, 71.

⁷¹ Parikka 1995, 65.

Helsingin ja Tampereen osastot olivat selkeästi naisenemmistöisiä. Helsingin osaston jäsenistä vuosina 1934–1936 naisia oli yli 90 %.⁷² Vuonna 1938 naisten osuus jäsenistä oli 73 %. Osuuden voimakas vähentyminen selittyy kuitenkin sillä, ettei vapaajäsenistä ole eroteltu naisten ja miesten määrää. Myös Tampereen osastossa naiset olivat enemmistönä. Suhteellisesti eniten naisia oli vuonna 1936, jolloin heitä oli 84,4 % jäsenistä. Tampereen osaston jäsenmäärät olisivat olleet huomattavasti pienemmät, jos naiset eivät olisi liittyneet aktiivisesti jäseniksi. Esimerkiksi vuosina 1933 ja 1936 suurin osa liittyneistä uusista jäsenistä oli naisia. Naisten aktiivisempi liittyminen jäseneksi tuskin selittyy vain kutomateollisuuden naisenemmistöisyydellä. Liittymistä saattoi helpottaa se, että osastossa oli jo paljon naisjäseniä. Toisaalta naisenemmistöisyys saattoi vieraannuttaa miehiä toiminnasta. Osa miehistä saattoi kokea ammattiosaston ennemminkin ompeluseuraksi kuin ammatilliseksi järjestöksi, jolla olisi joukkovoimaa työläisten etuja puolustettaessa.

Tutkimuskohteena olevien ammattiosastojen naisenemmistöisyys ei ole yllättävää, kun otetaan huomioon, että tekstiiliteollisuus oli naisenemmistöinen ala. Esimerkiksi vuonna 1936 tekstiiliteollisuuden työvoimasta 82,1 % oli naisia⁷³. Kutomateollisuustyöväen liitossa naisten prosentuaalinen osuus vaihteli tosin vuosikymmenen aikana voimakkaasti 65–76 % välillä. Ruotsin tekstiilityöntekijöiden liitossa naisten osuus oli hieman alhaisempi, ja vuonna 1940 jäsenistä oli naisia 57 %. SAK:n alaisuuteen kuuluvista liitoista naisten suhteellinen osuus oli suurin juuri Kutomateollisuustyöväen liitossa. Myös naisten absoluuttinen osuus liitoista oli suurin Kutomateollisuustyöväen liitossa vuodesta 1934 alkaen.⁷⁴

SAK:ssa naisten osuus vaihteli 1930-luvulla 21–23 %. Suomen Sosialidemokraattisessa puolueessa naisten osuus jäsenistöstä oli hieman korkeampi kuin SAK:ssa, sillä naisten osuus vaihteli vuosikymmenen aikana 25–27 % välillä. SAK:ssa naisjäseniä oli suhteellisesti enemmän kuin Ruotsin työntekijäkeskusjärjestössä LO:ssa, jossa naisten suhteellinen osuus jäsenistöstä oli noin 15 %. Naisten määrää absoluuttisesti tarkasteltuna SAK jäi kauas LO:n taakse, sillä LO:ssa oli naisjäseniä vuosikymmenen alussa lähes 58 000, jolloin LO:n jäsenmäärä 1930-luvulla oli alhaisimmillaan, ja vuosikymmenen lopussa jäsenmäärän kasvaessa naisten määrä nousi yli 148 000:n.⁷⁵

⁷² Tarkkojen naisten ja miesten osuuksien laskemista Helsingin osaston jäsenistä vuosittain hankaloittaa se, että naisten ja miesten määrä osaston jäsenistä on eroteltu vain vuosina 1934–1936 ja 1938, eikä erottelussa ole otettu huomioon osaston vapaajäseniä, jotka on kuitenkin laskettu mukaan osaston kokonaisjäsenmäärään.

⁷³ Kutomateollisuuden työvoima 1930-luvulla, ks. liitetaulukko 2.

⁷⁴ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 66; Näreikkö & Takalo 1986, 180–181; Suomen tilastollinen vuosikirja 1937, 106; Qvist 1974, 56.

⁷⁵ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 64; Casparsson 1948, 706; Lähteenmäki 2000, 304–305. LO:n jäsenmäärä 1930-luvulla, ks. liitetaulukko 4.

Vaikka naimisissa olevien naisten palkkatyö lisääntyi 1920–1930-luvuilla, oli kutomateollisuuden naistyövoimasta vielä vuonna 1929 naimattomia 75,4 % ja koko työvoimasta 69,4 %. Naimattomien osuus naistyövoimasta oli tosin kutomateollisuudessakin laskenut vuosisadan alkuun verrattuna, jolloin heitä oli ollut lähes 85 %.⁷⁶ Myös Tampereen ja Helsingin osaston jäsenistä, varsinkin naisjäsenistä, suurin osa oli oletettavasti naimattomia. Toisaalta osastoissa oli myös naimisissa olevia ja muuten perheellisiä naisjäseniä ja esimerkiksi Helsingin osaston vuosien 1937–1938 puheenjohtaja Laura Härmä oli perheellinen. Tampereen osastossa avioparit osallistuivat yhdessä myös osaston toimintaan, kuten seurustelukerhoon.

Kommunismien uhkaa ja jäsenkirjakauppaa

Jäsenmäärät kääntyivät kasvuun molemmissa osastoissa vuoden 1933 aikana, mutta seuraava vuosi merkitsi Helsingin osastolle aiempaan verrattuna todellista jäsenryntäystä, sillä jäsenmäärä kasvoi vuonna 1934 viisinkertaiseksi edellisvuoteen verrattuna. Myös seuraavina vuosina jäsenmäärä kasvoi voimakkaasti, ja esimerkiksi huhtikuussa 1935 johtokunnan kokouksessa hyväksyttiin yhdellä kertaa osastoon 36 uutta jäsentä.⁷⁷ Myös Tampereen osastossa jäsenmäärä kasvoi vuonna 1934 edellisvuoteen verrattuna 56,6 %.

Samansuuntainen kehitys on havaittavissa myös Kutomateollisuustyöväen liitossa ja SAK:ssa, joissa molemmissa jäsenmäärät kasvoivat selvästi vuoteen 1933 verrattuna. SKL:ssa jäsenmäärä kasvoi jopa 59 % ja SAK:ssakin 37 %. Jäsenmäärän nopeaan kasvuun Kutomateollisuustyöväen liitossa vaikutti taloudellisen tilanteen parantuminen kutomateollisuudessa, jonka seurauksena työvoiman määrä kasvoi ja uusia tehtaita perustettiin. Taloudellisen tilanteen parantumisen myötä tehtaot pysyivät myös siirtymään täysiin työviikkoihin, joihin siirryttiin esimerkiksi Tampereen Verkatehtaalilla vuonna 1933.⁷⁸

Lama-ajan väistymisen lisäksi jäsenmäärän kasvuun ammatillisessa työväenliikkeessä on osaltaan saattanut vaikuttaa myös sisäpoliittisen tilanteen rauhoittuminen, kun laillisuussuuntaus voitti lapuanliikkeen Mäntsälän kapinan epäonnistuttua 1932. Tämän lisäksi jäsenmäärän kasvuun on voinut vaikuttaa kansanrintamataktiikka eli vuonna 1934 alkanut kommunistien ja vasemmistolaisten liittyminen SAK:n ammattiliittoihin ja -osastoihin kommunististen solujen muodostamiseksi SKP:n puoluejohdon kehotuksesta. Vaikka SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä katsottiin, ettei ketään

⁷⁶ Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XXXII:15. Kutomateollisuuden työntekijäin olot vuonna 1929 1936, 13.

⁷⁷ Helsingin osaston no 35 tk. vuodelta 1934, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 14.4.1935, kansio 1, KansA.

⁷⁸ Kaukovalta 1947, 159; Näreikkö & Takalo 1986, 151,

työläistä saanut estää järjestäytymistä ja myös yhteistyötä kommunistien ja vasemmistolaisten kanssa työväenliikkeen vahvistamiseksi oli pohdittu, suhtauduttiin yhteistyöhön varovaisesti.⁷⁹

Jäsenmäärän kasvua ei voidakaan ainakaan SAK:n osalta selittää pelkästään SKP:n kehotuksella, sillä kommunistit ja monet vasemmistolaisetkin kokivat SAK:n edelleen rikkurijärjestönä.⁸⁰ Helsingin osastossa kansanrintamataktiikalla oli kuitenkin enemmän vaikutusta, sillä ainakin osa vuosina 1934–1935 liittyneistä uusista jäsenistä oli kommunisteja, kuten Kutomateollisuustyöväen liiton kirjeestä puheenjohtaja Elina Siintolalle ja rahastonhoitaja Maija Grönvikille käy ilmi.

Teidän pitäisi nyt olla tarkkana ohjatessanne osaston toimintaa ja varsinkin ohjatesanne osaston kokouksia, ettei siellä pääse syntymään syrjähyppyjä minkä vaara on suuri. Uusissa jäsenissä nim. on enin osa tietoisia ja ohjeilla varustettuja sen katsomuksen henkilöitä jotka näihin saakka ovat työskennelleet nykyisiä ammattiosastoja vastaan mutta nyt liittyvät niihin määrättyssä tarkoituksessa. Heidän taholtaan tietenkin tullaan kokouksissa esille ottamaan keskustelukysymyksiä, jotka aiheeltaan ovat hyvinkin kaukana ammattiyhdistysliikkeelle kuuluvista asioista, sellaisista ei olisi sallittava keskustelua.⁸¹

Helsingin osastossa kommunistien vaikutusvalta kasvoikin loppuvuodesta 1934 ja he pyrkivät vuoden 1935 vuosikokouksessa syrjäyttämään silloisen puheenjohtajan Elina Siintolan ja arvostelivat muutenkin johtokunnan toimintaa. Kommunisteilla oli myös oma ehdokaslistansa johtokuntaan. Heidän pyrkimyksensä saatiin kuitenkin pääosin torjuttua, eivätkä he onnistuneet puheenjohtajan syrjäyttämisessä. Täysin tappiollista kommunistien toiminta ei Helsingin osastossa ollut, sillä sihteeriksi valittiin Aune Laurikainen, joka erotettiin kuitenkin toimesta 2.6.1935 pidetyssä johtokunnan kokouksessa poissaolojen vuoksi. Aune Laurikaisen poissaolot johtuivat siitä, että hän oli keväällä 1935 Etsivän keskuspoliisin kuulusteltavana.⁸² Kansanrintamataktiikan vaikutukset eivät kuitenkaan päättyneet Aune Laurikaisen erottamiseen sihteerin toimesta, sillä syksyllä 1935 Etsivä keskuspoliisi pidatti huvitoimikuntaan kuuluvan Elsa Korpijärven ja seuraavana keväänä muun muassa urheilutoimikuntaan kuulunut Hilja Sax sai yli kahden vuoden tuomion maanpetoksellisesta toiminnasta.⁸³

Tampereen osastossa kansanrintamataktiikka ei aiheuttanut vastaavanlaisia ongelmia kuin Helsingin osastossa. Johtokunta totesi käsitellessään kokouksessaan helmikuussa 1936 SAK:n kiertokirjettä

⁷⁹ Hentilä 2004, 158–159; Näreikkö & Takalo 1986, 181; Valkonen 1987, 215–217.

⁸⁰ Valkonen 1987, 215–217.

⁸¹ SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 26.11.1934, kansio 8 Fc, KansA.

⁸² Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 27.1.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 2.6.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 13.1.1935, kansio 5 Ea, KansA; SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 31.5.1935, kansio 8 Fc, KansA.

⁸³ Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 7.10.1935, kansio 5 Ea, KansA; Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 9.5.1936, kansio 5 Ea, KansA.

no 3/1936, joka koski kommunistien toimia ammattiosastoissa, ettei sen piirissä ole ollut havaittavissa kommunistien maanalaista toimintaa. Johtokunta katsoikin, ettei SAK:n kiertokirjettä tarvitse edes esittää osaston kokoukselle.⁸⁴ Vaikka kansanrintamataktiikan vaikutukset jäsenmääriin SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä jäivätkin ehkä vähäisiksi, aiheutti sen toteuttaminen kuitenkin ongelmia SAK:n johdolle, sillä äärioikeisto etsi jatkuvasti merkkejä järjestön kommunistisuudesta eikä sen asema ollut vakaa. Lisäksi kommunistien pelättiin valtaavan SAK:n organisaation omaa maanalaista poliittista toimintaansa varten.⁸⁵

Vuonna 1937 Tampereen osaston jäsenmäärä oli kasvanut niin suureksi, että osastolle oli perustettava työhuonekuntia. Osaston kokouksessa 23. toukokuuta päätettiin perustaa työhuonekunnat Verkatehtaalle, Klingendahlille ja Suomen Triכון trikoo-osastolle ja sukkaosastolle. Verkatehtaalla ja Suomen Triכוןolla tosin toimivat työhuonekunnat vuonna 1930, mutta niiden toiminta oli lakannut jäsenmäärän vähenemisen vuoksi. Työhuonekuntia voitiin perustaa suurien ammattiosastojen yhteyteen. Työhuonekunnat toimivat osastojen vastuulla ja olivat niiden kautta yhteydessä alansa liittoon ja SAK:hon.⁸⁶

Helsingin osaston jäsenmäärä alkoi vähentyä vuoden 1938 aikana, jolloin jäsenmäärä väheni edellisestä vuodesta 34 %. Jäsenmäärän vähentyminen jatkui myös vuonna 1939, jolloin laskua vuoteen 1938 verrattuna oli vielä 48 %. Myös Tampereen osaston jäsenmäärät vähentyivät 1930-luvun lopussa. Vuonna 1938 jäsenmäärä vähentyi edellisvuodesta 18 % ja seuraavana vuonna 34 %. Jäsenmäärän vähentyminen 1930-luvun lopussa ei ollut vain Helsingin ja Tampereen osastojen ongelma, vaan myös keskusjärjestö- ja liittotasolla kehitys oli samansuuntainen. Kutomateollisuustyöväen liitossa jäsenmäärän vähentyminen alkoi samana vuonna kuin tutkimuskohteena olevissa osastoissa ja jäsenmäärä väheni prosentuaalisesti saman verran kuin Tampereen osastossa. Vuonna 1938 Kutomateollisuustyöväen liiton jäsenmäärä vähentyi 15 % vuoteen 1937 verrattuna. SAK:ssa jäsenmäärän vähentyminen alkoi vuotta myöhemmin kuin SKL:ssa, jolloin jäsenmäärä väheni 2,7 % vuodesta 1938.⁸⁷

Selitystä jäsenmäärän vähentymiseen Kutomateollisuustyöväen liitossa ja Helsingin osastossa tuskin voidaan etsiä huonosta taloudellisesta tilanteesta kuten 1930-luvun alussa, sillä tekstiiliteollisuuden kasvu oli vuodesta 1937 lähtien vakaata ja vasta toisen maailmansodan syttyminen hetkelli-

⁸⁴ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 19.2.1936, kansio 4, KansA.

⁸⁵ Valkonen 1987, 217–219.

⁸⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 30.1.1930, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 23.5.1937, kansio 3, KansA; Louhikko 1937, 175–176.

⁸⁷ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 186.

sesti heikensi tekstiiliteollisuuden näkymiä. Tampereen osaston jäsenmäärän väheneminen saattaa osaltaan selittyä taloudellisella tilanteella, sillä ainakin Verkatehtaan kehruuosastolla työskenneltiin keväällä 1938 ja seuraavana keväänä värjäysoastolla vajain työviikoin, ja liittohallinnolta anottiin jäsenmaksuhojennuksia näillä osastoilla työskenteleville. Työajanlyhennykset Verkatehtaalla johduivat raaka-aineen saannin vaikeuksista, tuotteiden menekin vähentymisestä ja ulkomaisen kilpailun aiheuttamasta hintojen laskusta. Tampereellakaan kaikki tekstiilitehtaat eivät kärsineet huonosta taloudellisesta tilanteesta, vaan esimerkiksi Suomen Trikoossa voitiin vuonna 1938 lisätä tuotantoa edellisvuoteen verrattuna.⁸⁸

Helsingin osaston jäsenmäärän vähentyminen vuonna 1938 selittyy osaltaan Pesijäin ja silittäjien ammattiosaston perustamisella Helsinkiin, johon liittyi paljon osaston jäseniä ja sillä, että siitä siirtyi jäseniä myös muihin ammattiosastoihin.⁸⁹ Vuonna 1939 jatkuneeseen jäsenmäärän vähentymiseen on voinut vaikuttaa Euroopassa valinnut epävakaa poliittinen tilanne ja sodan uhka, joka alkoi jo näkyä Suomessakin. Tampereen osastossa vähenemiseen vaikutti myös jäsenmaksujen korottaminen⁹⁰, jonka seurauksena osa jäsenistä erosi.⁹¹

Vaikka Helsingin osaston jäsenmäärä kasvoikin, oli vaihtuvuus jäsenistön joukossa suuri. Jäsenistön suuri vaihtuvuus nousi esille varsinkin 1930-luvun jälkipuoliskolla, jolloin asiaa käsiteltiin johtokunnan ja osaston kokouksissa sekä vuoden 1938 toimintakertomuksessa.⁹² Tämä ns. jäsenkirjakauppa ei ollut vain Helsingin osaston ongelma, vaan yleinen piirre SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä ennen toista maailmansotaa. Ammattiosastoissa oli paljon tilapäisjäseniä, jotka liittyivät osastoihin, koska palkkavaatimukset, palkkakiistat tai lakonuhka korostivat järjestäytyneen yhteisvoiman merkitystä. Jäsenyydestä luovuttiin usein nopeasti, kun palkkaliike oli ohi. Esimerkiksi keväällä 1935 Suomen Silkkikutomon lakossa olleista työläisistä kaikki olivat liittyneet Helsingin osastoon, mutta lokakuuhun mennessä valtaosa heistä oli eronnut. Vaikka ns. jäsenkirjakauppa esti toiminnan pitkäjänteistä suunnittelua jäsenmäärän vaihdellessa lyhyenkin ajan sisällä paljon, hyötyi ammattiyhdistysliike jäsenkirjakaupasta taloudellisesti, sillä uusille jäsenille oli erityinen sisäänkirjoitusmaksu. Helsingin osastossa sisäänkirjoitusmaksu jäsenille, jotka olivat aiemmin kuuluneet

⁸⁸ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 26.1.1939, kansio 5, KansA; Kaukovalta 1947, 174, 180; Näreikkö & Takalo 1986, 176–177; Raevuori 1954, 202, 206.

⁸⁹ Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA.

⁹⁰ Tampereen osaston jäsenmaksuja jouduttiin korottamaan vuonna 1939, sillä SKL keräsi jäseniltään 4 mk ylimääräisen maksun SAK:n korotettujen jäsenmaksujen ja Palkkatyöläisen tilausmaksujen vuoksi. Jäsenmaksujen korotuksella oli tarkoitus myös maksaa TAP:n jäsenmaksut osaston kassasta ja kehittää valistustyötä tehokkaammaksi. Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 12.12.1938, kansio 5, KansA.

⁹¹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 12.4.1939, kansio 5, KansA.

⁹² Ks. esim. Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 27.8.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA.

johonkin Kutomateollisuustyöväen liiton ammattiosastoon, mutta jotka olivat eronneet jäsenmaksujen laiminlyönnin tai muun syyn vuoksi, oli 8–15 mk maksuluokan mukaan, kun se muille uusille jäsenille oli 5–10 mk.⁹³

Tampereen osastossa jäsenkirjakauppa ei muodostanut samanlaista ongelmaa, vaikka silläkin oli ongelmia jäsenten sitouttamisessa. Ongelma ilmeni pääasiassa jäsenmaksujen maksamatta jättämisenä eli rästitäisyytenä, joka oli toinen yleinen jäsenten kauttakulun muoto osastoissa. Esimerkiksi loppuvuodesta 1938 jäsenistä 220:lla oli maksamattomia jäsenmaksuja.⁹⁴ Tampereen osastossa rästitäisyyttä pyrittiin ehkäisemään mm. keräämällä jäsenmaksut vähintään kerran kuukaudessa, ettei jäsenille pääsisi muodostumaan suuria jäsenmaksuvelkoja ja tukemaan jäsenmaksun kerääjiä kurssi- ja neuvontatoiminnan kautta.⁹⁵

Helsingin osastossa jäsenistön suureen vaihtuvuuteen etsittiin syitä kutoma-alan monista epäkohdista, kuten kutomateollisuuden sesonkiluonteesta johtuvasta vuorotyöstä, jotka edistivät siirtymistä muille aloille.⁹⁶ Vuonna 1929 tehdyn tutkimuksen mukaan vuorotyö ei kuitenkaan ollut yleistä kutomateollisuudessa, sillä vuorotyössä oli vain 8,3 % työntekijöistä.⁹⁷ Vuorotyön alhainen osuus tutkimusajankohtana selittyy kuitenkin valinneella laskusuhdanteella, joihin kutomateollisuus reagoi herkästi. Alan sesonkiluonteisuus ilmeni mm. siten, että tilaukset tuli toimittaa nopeasti eikä tuotantoa kyetty jaksottamaan. Tämän vuoksi ylitöiden ja kaksi- tai kolmivuorotyön jälkeen siirryttiin nopeasti uudestaan työajan lyhennyksiin ja seisokkeihin. Vuosina 1925–1939 kutomateollisuuden naistyöntekijät tekivätkin säännöllisesti lyhennetty työviikkoa tai -päivää, mikä vaikutti myös palkkaukseen.⁹⁸

Naisten tärkeimmät työtehtävät kutomateollisuudessa olivat kehrääminen ja kudonta, joissa vuonna 1929 työskenteli naisista 67,6 %. Muistelmissa työoloja kehruu- ja kutomo-osastoilla on luonnehdittu meluisiksi ja likaisiksi. Esimerkiksi kutomosalit olivat likaisia kankaiden kutomisessa syntyneen pölyn ja koneiden huoltoon tarvittun öljyn vuoksi. Kehräämöissä työolot olivat vielä kutomoja raskaammat, ja kutomo olikin suositumpi työpaikka kuin kehräämö.⁹⁹ Kutomatehdas oli monelle nuorelle naiselle ensimmäinen työpaikka teollisuudessa, ja vuonna 1929 alan naistyövoimasta 57,3

⁹³ Helsingin osaston no 35 säännöt, kansio 9, KansA; Suomen Kutomatyöväen liitto, Helsingin osastolle no 35 lähetetty kirje 31.10.1935, kansio 8 Fc, KansA; Bergholm 2005, 111–112; Reuna 1985, 603.

⁹⁴ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 20.11.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 17.11.1938, kansio 5, KansA; Parikka 1995, 98.

⁹⁵ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 13.4.1932, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 12.12.1935, kansio 3, KansA.

⁹⁶ Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA.

⁹⁷ SVT XXXII:15 1936, 20.

⁹⁸ Näreikkö & Takalo 1986, 176; Suoranta 2001, 155–156.

⁹⁹ Kanerva 1946, 62; Lähtenmäki 1995, 49–50; Miettinen 1990, 129.

%:lla ei ollut aiempaa työpaikkaa tehtaaseen tullessaan. Kutomateollisuuden työtehtävien ei katsottu vaativan paljoa ammattitaitoa, sillä koulutuksen niihin sai tavallisesti muutamassa viikossa työn ohella. Koulutuksen lyhyestä kestosta huolimatta työt kehräämöissä ja kutomoissa olivat tarkkuutta vaativia, eikä kaikista halukaista ollut esimerkiksi kutojiksi.¹⁰⁰ Yhtenä tekijänä jäsenistön suureen vaihtuvuuteen nähtiin kutomateollisuuden työntekijöiden nuori ikä, sillä nuoret olivat harvoin kiinnostuneita ammattiyhdistystoiminnasta.¹⁰¹ Alan työvoimasta 1920-luvun lopulla olikin alle 30-vuotiaita noin ½.¹⁰²

Osastojen jäsenmäärien tarkastelu ei anna mitään kuvaa kutomatyöläisten järjestäytymisasteesta Helsingissä tai niiden tamperelaisten tehtaiden työläisten järjestäytymisasteesta, joiden keskuudessa Tampereen osasto toimi. Järjestäytymisasteen tarkka selvittäminen Helsingin osaston osalta on ongelmallista, sillä se toimi useiden kutomatehtaiden työläisten parissa, joista osa oli erittäin pieniä ja joiden työntekijämääristä 1930-luvulla ei ole saatavissa tietoja. Kutomatyöläisten järjestäytymisasteen Helsingissä voi kuitenkin olettaa olleen alhainen kutomateollisuuden koko järjestäytymisasteen tavoin. Käsitystä alhaisesta järjestäytymisasteesta tukee se, että osaston pöytäkirjoissa ja Punaisessa lankakerässä tuotiin usein esille tarve lisätä järjestäytymistä vaikutusvallan kasvattamiseksi.¹⁰³

Tampereen osalta järjestäytymisasteessa saa suuntaa-antavan kuvan vertaamalla osaston jäsenmäärää kolmen suurimman tehtaan, Suomen Trikoon, Verkatehtaan ja Klingendahlin työntekijämääriin. Esimerkiksi vuonna 1935 niiden työntekijöistä oli järjestäytynyt noin 20 %. Pienempien tehtaiden mukaan laskeminen saattaisi muuttaa järjestäytymisastetta muutaman prosenttiyksikön alas- tai ylöspäin. Tampereen osaston järjestäytymisastetta voidaan pitää hyvänä, sillä se oli korkeampi kuin kutomateollisuudessa keskimäärin. Esimerkiksi vuonna 1936 kutomateollisuuden naistyövoimasta ammatillisesti järjestäytyneitä oli 11,4 % ja miestyövoimasta 19,1 %. Yhteensä kutomateollisuuden työntekijöiden järjestäytymisaste oli 15,2 %. Teollisuuden koko työvoimasta oli ammatillisesti järjestäytyneitä samana vuonna 24,1 %.¹⁰⁴ Tampereen osaston keskimääräistä hieman korkeampi järjestäytymisaste saattaa johtua siitä, että Kutomateollisuustyöväen liiton kotipaikka oli Tampere. Osasto pystyi toimimaan läheisessä yhteistyössä liittohallinnon kanssa ja sai sitä kautta olettavasti

¹⁰⁰ SVT XXXII:15 1936, 15–16; Lähteenmäki 1995, 49–50; Miettinen 1990, 130, 156.

¹⁰¹ Punainen lankakerä 25.4.1937, kansio 5, KansA.

¹⁰² SVT XXXII:15 1936, 12.

¹⁰³ Katso esim. Helsingin osaston no 35 valistuskokouksen ptk. 21.2.1936, kansio 1, KansA; Kyllikki, Työläisnaisen järjestäytymisen välttämättömyys, Punainen lankakerä marraskuu 1935, kansio 5, KansA; Näreikkö & Takalo 1986, 144, 181.

¹⁰⁴ Klingendahlin työntekijämäärä on vuodelta 1936. Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 186; Jutikkala 1979, 391; Näreikkö & Takalo 1986, 144, 181; Raevuori 1952, 204; Raevuori 1954, 207–208; Suomen taloushistoria 3, 120–121; STV 1937, 106.

enemmän tukea järjestäytymisen lisäämisessä kuin muilla paikkakunnilla toimivat SKL:n ammattiosastot.

Kutomateollisuuden järjestäytymisaste Suomessa oli kansainvälisesti tarkasteltuna poikkeuksellisen alhainen. Ruotsissa vuonna 1920 tekstiiliteollisuuden naistyövoimasta oli järjestäytyneitä 53 % ja miestyövoimasta 52,8 %. Myös Isossa-Britanniassa tilanne oli 1920-luvun alussa samansuuntainen. Isossa-Britanniassa tekstiiliteollisuuden naistyöntekijöistä 52 % oli ammatillisesti järjestäytyneitä, ja joillakin tekstiiliteollisuuden aloilla, kuten puuvillateollisuudessa, jopa 75 % naistyöntekijöistä oli ammatillisesti järjestäytyneitä.¹⁰⁵

Tekstiiliteollisuudessa miesten järjestäytymisaste on tavallisesti ollut korkeampi, mutta naisten ja miesten järjestäytymisasteissa on myös paikallisia, ajallisia ja tehdaskohtaisia eroja. Tehdaskohtaiset erot naisten ja miesten järjestäytymisasteessa johtuvat sukupuolten välisestä työnjaosta. Tekstiilitehtaissa, joissa sukupuolten välinen työnjako oli alhainen, kuten villateollisuudessa, miesten järjestäytymisaste oli tavallisesti korkeampi kuin naisten, sillä he halusivat suojella omia työpaikkojaan ja sulkivat tämän vuoksi naiset ammatillisista järjestöistä. Sen sijaan tehtaissa, joissa sukupuolten välinen työnjako oli tiukka, kuten puuvillateollisuudessa, naisten järjestäytymisaste oli ajoittain jopa korkeampi kuin miesten järjestäytymisaste.¹⁰⁶

2.3 Naisten osastot miesten ay-liikkeessä

Tampereen ja Helsingin osastot olivat molemmat jäsenistöltään selvästi naisenemmistöisiä, mutta naisten edustus toimielimissä erosi toisistaan. Helsingin osastossa naiset osallistuivat vuosina 1934–1939 johtokunnan toimintaan ja viralliseen päätöksentekoon osuuttaan vastaavasti, kuten taulukosta 4 käy ilmi. Vuosina 1934 ja 1938 kaikki osaston johtokunnan jäsenet olivat naisia. Tampereen osastossa naiset eivät saaneet täysin määräänsä vastaavaa edustusta, sillä naisten osuus johtokunnan jäsenistä vaihteli noin neljänneksestä puoleen, kuten taulukosta 5 käy ilmi. Naisia olisi tullut olla johtokunnan jäsenistä 10–11, jotta naisten edustus olisi vastannut heidän osuuttaan jäsenistä.

¹⁰⁵ Drake 1984, 112; Winberg 1987, 271.

¹⁰⁶ Winberg 1989, 14.

Taulukko 4: Johtokunnan jäsenet Helsingin osastossa vuosina 1934–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1934	5	0	5	100,0
1935	4	1	5	80,0
1936	4	1	5	80,0
1937	4	2	6	66,6
1938	7	0	7	100,0
1939	6	1	7	85,7

Lähteet: Helsingin osaston no 35 yhdistysrekisteri-ilmoitukset vuosilta 1935–1937 ja 1939, kansio 9, toimintakertomukset vuosilta 1934–1937, kansio 5, toimintakertomus vuodelta 1938, kansio 1, Kansan Arkisto.

Taulukko 5: Johtokunnan jäsenet Tampereen osastossa vuosina 1930–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1930	4	9	13	30,7
1931	4	8	12	33,3
1932	5	8	13	38,5
1933	7	6	13	53,8
1934	7	6	13	53,8
1935	5	8	13	38,5
1936	6	7	13	46,2
1937	6	7	13	46,2
1938	5	8	13	38,5
1939	3	10	13	23,1

Lähteet: Villateollisuustyöväen ammattiosaston nro 4 toimintakertomukset vuosilta 1932–1937, kansio 6; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokousten pöytäkirjat 30.1.1930, 1.2.1931, 30.1.1938, 29.1.1939, kansio 3, Kansan Arkisto.

Tampereen osaston johtokunnassa naisia oli eniten vuosina 1933–1934, jolloin heitä oli hieman yli puolet. Vuodesta 1938 alkaen naisten osuus väheni, ja vuonna 1939 vain runsas viidennes johtokunnan jäsenistä oli naisia. Naisten edustuksen väheneminen on saattanut johtua naisjaoston perustamisesta Tampereen ammatillisen paikallisjärjestön yhteyteen vuonna 1936, joka tarjosi ammatillisesti järjestäytyneille naisille uusia toimintamuotoja ja vapaa-ajan viettomahdollisuuksia.¹⁰⁷ Edustuksen vähentyminen johtokunnassa on kuitenkin ristiriitaista, sillä samaan aikaan jäsenistä noin 80 % oli naisia.

Vaikka naiset eivät saaneet Tampereen osaston johtokunnassa täysin määräänsä vastaavaa edustusta, eroaa naisten edustus Tampereen ja Helsingin osastojen johtokunnissa ja virallisessa päätöksenteossa sekä muista SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen toimintatasoista että naisten edustuksesta vastaavilla tasoilla LO:ssa 1920–1930-luvuilla. SAK:n 1930-luvulla pidetyissä kolmessa edustaja-

¹⁰⁷ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 72.

kokouksessa naisia oli aina alle 5 % kokousedustajista. Kutomateollisuustyöväen liiton edustajien joukossa oli aina yksi nainen. SAK:n perustavassa kokouksessa lokakuussa 1930 SKL:a edusti kolmen miesedustajan lisäksi Katri Silfors Hyvinkäältä, joka oli ainoa nainen varsinaisten edustajien joukossa. Ensimmäisessä varsinaisessa edustajakokouksessa vuonna 1933 SKL:n edustajien joukossa oli Elina Salmi Tampereelta ja vuoden 1937 edustajakokouksessa Jenny Matinaho Tampereelta.¹⁰⁸

LO:n korkeimmassa päättävässä elimessä, joka 5. vuosi kokoontuvassa kongressissa, naisten edustus oli alhainen SAK:n edustajakokouksiinkin verrattuna. 1920–1930-lukujen aikana pidetyissä neljässä LO:n kongressissa naisia oli valtuutetuista tavallisesti alle 1 %. Vuosina 1922, 1926 ja 1936 pidetyissä kongresseissa naisia oli 250 valtuutetusta kaksi. Vuoden 1931 kongressissa naisten määrä nousi tilapäisesti neljään valtuutettuun. Naisten edustusta LO:n kongresseissa voidaankin kutsua lähinnä symboliseksi. Gunnar Qvist on todennut myös, etteivät nämäkään valtuutetut edustaneet tasaisesti koko maan naisteollisuustyöläisiä, sillä he edustivat pääasiassa tekstiili-, vaatetus- tai elintarviketeollisuutta ja tulivat Tukholman lähiseuduilta.¹⁰⁹

Naisten vähäistä edustusta SAK:n edustajakokouksissa on selitetty liittojen kokousedustajavalinnalla. Liitot valitsivat kokouksiin korkeintaan yhden naisen, vaikka naiset olisivatkin olleet enemmistönä liitossa. Pienissä liitoissa naisia ei tavallisesti valittu lainkaan edustajakokouksiin. Vastaavanlainen käytäntö on havaittavissa LO:n kongressin valtuutettujen valinnassa. SAK:ssa naisten edustus jäi myös muissa toimielimissä vähäiseksi, sillä esimerkiksi valtuustoon ei kuulunut yhtään naista. SAK:n johtavat elimet olivat vahvasti miesten hallussa naisten jäädessä syrjään virallisesta päätöksenteosta. Ainoan poikkeuksen muodosti SAK:n taloudenhoitajan toimi, jota vuosina 1931–1938 hoiti Anna Mikkonen.¹¹⁰

LO:ssa kongressien välillä korkein päättävä elin oli edustajisto, johon liitot valitsivat edustajansa suoraan. Liitot asettivat tavallisesti edustajistoon liiton edustajaksi puheenjohtajansa. Tämän vuoksi myös edustajistossa naisten edustus jäi vähäiseksi. Ennen 1930-lukua edustajistoon kuului naisjäsen vain vuosina 1904–1908, kun *Kvinnornas Fackförbund*-liitolla oli oikeus asettaa oma edustajansa. Seuraavan kerran edustajistoon valittiin naisjäsen vuonna 1932, kun Panimotyöntekijöiden liiton Anna Johansson-Visborg edusti liittoa tilapäisesti. Pysyvä naisjäsen edustajistoon saatiin vuonna

¹⁰⁸ SAK:n 19.–21.10.1930 pidetyn perustavan kokouksen ptk. 1931, 33; SAK:n 22.–24.4.1934 pidetyn edustajakokouksen ptk. 1934, 29; SAK:n 16.–19.5.1937 pidetyn edustajakokouksen ptk. 1937, 30–31; Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 69; Valkonen 1987, 66.

¹⁰⁹ Qvist 1974, 68–71.

¹¹⁰ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 69–70; Qvist 1974, 69; Valkonen 1987, 558.

1937. Edustajistossa naisten aliedustus oli vielä suurempi kuin LO:n kongressissa ja naiset olivatkin riippuvaisia miesten halusta ja kyvystä puolustaa naisten etuja. Naisten edustus oli vähäinen myös LO:n toimeenpaneovassa elimessä, sihteeristössä (*Landssekretariatet*), jossa ei ollut 1920–1930-luvuilla yhtään naista varsinaisten jäsenten joukossa. Jäsenmääränsä mukaan naisilla olisi 1930-luvulla tullut olla sihteeristössä neljä paikkaa.¹¹¹

Myös liittotasolla naisten edustus päätöksenteossa jäi vähäiseksi. Ainoa liitto, jonka naisemmistöisyys näkyi myös päätöksenteossa, oli Vaatetustyöväen liitto. Kutomateollisuustyöväen liitossa liittohallinnon 10 jäsenestä vain kolme oli naisia. Vuonna 1930 valittuun liittohallintoon kuuluivat Elina Salmi, Lempi Heinonen ja Ida Heinänen, joka jatkoi liittohallinnossa myös vuoden 1935 SKL:n edustajakokouksen jälkeen. Hänen lisäksi liittohallintoon valittiin Mimmi Rajala ja Signe Pakkanen. Myös Yhdysvalloissa naisten edustus liittotason päätöksenteossa oli vähäinen ja esimerkiksi tekstiiliteollisuuden kolmesta ammattiliitosta yhden, *United Textile Workers*, ylemmässä johdossa oli vain yksi nainen.¹¹²

Naisten vähäiseen osuuteen SAK:n ja liittojen päättävissä elimissä on esitetty useita syitä. Vaatimattomuus edustusta on selitetty teollisuuden naistyöntekijöiden heikommalla ja hitaammalla järjestäytymisellä miehiin verrattuna. Maria Lähteenmäki on selittänyt naisten vähäistä ammatillista järjestäytymistä sillä, että he kokivat työskentelynsä teollisuudessa väliaikaisena vaiheena ennen avioliittoa. Tämän vuoksi työläisnaiset katsoivat, ettei heillä ollut ”velvollisuutta” kuulua ammattiyhdistyksiin. Naisten epävarma asema työmarkkinoilla vaikeutti myös heidän pitkäjänteistä toimintaansa ammattiyhdistysliikkeessä.¹¹³ Lähteenmäen selitys naisten vähäiseen järjestäytymiseen ei ole uusi, sillä jo 1930-luvulla ainakin Isossa-Britanniassa selitettiin naisten vähäistä järjestäytymistä ja kiinnostusta ammattiyhdistysliikkeeseen naisten teollisuustyön väliaikaisuudella.¹¹⁴

Käsitys naisten teollisuustyön väliaikaisuudesta perustui ajatukseen miehestä perheen elättäjänä ja perhepalkkajärjestelmään¹¹⁵, jolla perusteltiin myös naisten alemmaa palkkatasoa teollisuudessa. Suoranta katsoo kuitenkin, ettei naisten työnteko teollisuudessa rajoittunut Suomessa 1930-luvulla enää vain nuoruuteen tai aikaan ennen avioliittoa, vaan naisten kodin ulkopuolisesta työurasta oli tulossa koko aikuiselämän pituinen. Naiset tulivat työmarkkinoille pysyvästi, joten naisten vähäistä

¹¹¹ Qvist 1974, 72–74; Waldemarson 2000, 20.

¹¹² Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 70; Foner 1980, 290; Näreikkö & Takalo 1986, 149, 160.

¹¹³ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 64, 71; Lähteenmäki 1995, 29–30, 161–163, 180.

¹¹⁴ Soldon 1978, 137.

¹¹⁵ Perhepalkkajärjestelmän lähtökohdaksi oli keskiluokkainen perhekäsitys, jonka mukaan mies on perheenelättäjä, ja vaimo huolehtii kodista ja lapsista. Jokinen 1991, 18.

osallistumista viralliseen päätöksentekoon keskusjärjestö- ja liittotasolla tuskin voidaan selittää naisten asemalla työmarkkinoilla.¹¹⁶

Palkkatyön väliaikaisuuden lisäksi naisten alhaista ammatillista järjestäytymistä on selitetty myös monilla muilla naisten työelämään liittyvillä tekijöillä, kuten naisten ammattien luonteella ja alhaisella palkkatasolla miehiin verrattuna. Naiset ovat kaikilla teollisuudenaloilla olleet ammattitaidotonta tai puoliammattitaitoista työvoimaa, tai ainakin heidät on leimattu sellaiseksi, jonka ammatillinen järjestäminen on ongelmallista. Alhaisten palkkojen puolestaan nähtiin olevan paitsi syy naisten alhaiseen järjestäytymiseen myös seuraus siitä. Vaikka alhaisen palkkatason ymmärrettiin vähentävän naisten järjestäytymistä, ei esimerkiksi Isossa-Britanniassa 1920–1930-luvuilla naisten palkkoja pyritty aktiivisesti korottamaan järjestäytymisen lisäämiseksi. Alemman palkkatason lisäksi naisten alhaista ammatillista järjestäytymistä on selitetty sukupuolten välisellä työnjaolla kotona ja työelämässä, mitä Cook, Lorwin ja Kaplan Daniels pitävät kiistattomana syynä naisten alhaiseen edustukseen ay-liikkeen päättävissä elimissä.¹¹⁷

Työelämään liittyvien tekijöiden lisäksi naisten alhaista ammatillista järjestäytymistä on selitty myös naisten luonteenpiirteillä ja kiinnostuksen kohteilla. 1800–1900-lukujen vaihteessa Isossa-Britanniassa naisten alhaista ammatillista järjestäytymistä selitettiin mm. sillä, että he ovat luonteeltaan kärsimättömiä ja epävakaita sekä epäystävällisiä ja epäluuloisia toisiaan kohtaan. 1940-luvulla Ruotsissa naisten vähäistä osallistumista ay-toimintaan selitettiin puolestaan naisten huonolla itsetuottamuksella, minkä vuoksi naiset äänestivät toimielimiin mieluummin miehiä kuin naisia. Tämän lisäksi naisten passiivisuutta selitettiin sillä, että naiset olivat kiinnostuneempia kodin piiriin kuuluvista asioista kuin ammattiyhdistystoiminnasta.¹¹⁸

Valkonen ja Ala-Kapee ovat puolestaan selittäneet naisten vähäistä edustusta naisten passiivisuudella ammattiyhdistystoiminnassa miehiin verrattuna ja sillä, että naisilta puuttui järjestötyöhön tarvittavia valmiuksia.¹¹⁹ Syitä näihin selityksiin he eivät kuitenkaan ole pohtineet. Vastaavanlaisia teemoja on pohtinut myös Riitta Lavikka, jonka mukaan naiset eivät ole tottuneet ilmaisemaan itseään julkisissa tilaisuuksissa, kuten kokouksissa. Tottumuksen puutteen lisäksi naisten oli vaikea saada viestiään läpi kokouksissa, sillä he eivät olleet omaksuneet kokouksissa käytettävää kieltä, käsitteitä ja muodollista agenda. Myös Pia Lohikoski on tullut vastaavanlaiseen tulokseen, sillä KTV:n am-

¹¹⁶ Cook & Lorwin & Kaplan Daniels 1992, 19, 136; Suoranta 2001, 149–150, 158.

¹¹⁷ Boston 1980, 157; Cook & Lorwin & Kaplan Daniels 1992, 67; Drake 1984, 45, 198–199, 201; Lawrence 1994, 15; Wikander 1988, 24.

¹¹⁸ Drake 1984, 42–43; Waldemarson 2000, 25–26.

¹¹⁹ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 71.

mattiosastojen kokouksissa käsiteltiin pääasiassa miesten esittämiä asioita, kun naisten puheenvuoroille ja aloitteille saatettiin jopa nauraa.¹²⁰ Naisten passiivisuus saattoi johtua siitä, että naiset olivat ammattiyhdistysliikkeen piirissä kiinnostuneita erilaisista toimintamuodoista kuin miehet. Naisille läheisempiä toimintamuotoja olivat usein käsityökerhot ja avustustyö, ja esimerkiksi Yhdysvalloissa ammattiyhdistysnaiset avustivat lakkolaisia tekemällä heille ruokaa.¹²¹

Vaikka naiset olivatkin ehkä kiinnostuneempia avustustoiminnasta kuin osaston kokouksista, he tuskin halusivat jäädä niistäkään syrjään. Naisilta saattoi puuttua perinteiseen järjestötyöhön tarvittavia valmiuksia, mutta näitä valmiuksia tuskin oli enemmistöllä miesjäsenistäkään. Helsingin osastossa tilannetta pyrittiin korjaamaan oman opintokerhon myötä, jossa kerhon osanottajia perehdytettiin järjestötoiminnan erilaisiin tehtäviin.

Naisen paikka osastossa – sihteerinä vai puheenjohtajana?

Naisten osuuden tarkastelu johtokunnan jäsenistä ei vielä anna riittävää kuvaa naisten merkityksestä osastoissa, sillä johtokunnissakin naiset saattoivat jäädä syrjään luottamustehtävistä. Sekä ammatillista että poliittista työväenliikettä käsittelevissä tutkimuksissa naiset on usein yleistetty sihteeriksi ja kahvinkeittäjiksi, joiden vaikutusmahdollisuudet ulottuivat vain keittiön ja kahvion piiriin.¹²² Sihteerin ja kahvinkeittäjän tehtävät lienevätkin olleet yleisimmät naisten tehtävät työväenliikkeessä, mutta niiden hoitaminen ei merkinnyt automaattisesti passiivisuutta päätöksenteossa. Kahvinkeittäjällä ja sihteerilläkin oli puheoikeus johtokunnan kokouksissa ja siten mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja päätöksentekoon.

Helsingin osastoon yleistyksen naisten roolista työväenliikkeessä eivät päde, sillä johtokunnassa naiset hoitivat useita luottamustehtäviä ja puheenjohtajana toimi aina nainen. Vuoteen 1937 asti puheenjohtajana oli Elina Siintola, vuosina 1937–1938 Laura Härmä ja vuonna 1939 puheenjohtajaksi valittiin Saara Suutari.¹²³ Naisten merkityksestä Helsingin osaston johdossa kertoo osaltaan sekin, että vain kerran yksi puheenjohtajaehdokkaista oli mies. Varapuheenjohtajaksi mies valittiin kolme kertaa, joten osaston varapuheenjohtajanakin toimi yleensä nainen. Myös sihteerinä oli aina nainen vuotta 1937 lukuun ottamatta, jolloin sihteerinä oli Toivo Terävä.¹²⁴ Rahastonhoitajan luot-

¹²⁰ Lavikka 1997, 100; Lohikoski 2005, 62.

¹²¹ Ks. esim. Foner 1980, 303.

¹²² Foner 1980, 335; Hytönen 1999, 78; Virtanen 2004, 78.

¹²³ Helsingin osaston no 35 tk. 1934, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1935, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1936, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1937, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 29.1.1939, kansio 1, KansA.

¹²⁴ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 10.2.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 31.1.1939, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1936, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1937, kansio 5, KansA.

tamustoimeen Helsingin osastossa valittiin aina nainen. Pitkäaikaisena rahastonhoitajana toimi Maija Grönvik, joka oli rahastonhoitaja aina vuoteen 1939 asti, jolloin rahastonhoitajaksi valittiin Tyyne Strand.¹²⁵

Tampereen osastossa johtokunnan luottamustehtävistä naisia valittiin sihteereiksi ja taloudenhoitajiksi, mutta puheenjohtajiksi tai rahastonhoitajiksi ei naisilla näytä olleen mahdollisuuksia. Tilanne oli tavallinen suomalaisessa työväenliikkeessä, ja esimerkiksi työväenyhdistysten johtokunnat olivat tavallisesti miesjohtoisia.¹²⁶ Sihteerinkään luottamustoimi ei Tampereen osastossa ollut automaattisesti naisten tehtävä, vaan sihteeriksi valittiin viisi kertaa nainen ja viisi kertaa mies. Vuosina 1930–1931 miehet hoitivat kaikki johtokunnan luottamustehtävät ja myöhemminkin tilanne olisi ollut vastaavanlainen, ellei johtokuntaan olisi valittu taloudenhoitajaa. Varapuheenjohtajaksi nainen valittiin kerran, kun vuonna 1937 tehtävään valittiin Fanny Weckman. Johtokunnan luottamustehtävien jakaantumisessa vuosi 1937 oli poikkeuksellinen myös siksi, että johtokunnan kuudesta luottamustehtävästä kolmeen valittiin nainen, kun myös taloudenhoitajan ja varapuheenjohtajan luottamustehtävän lisäksi sihteeriksi valittiin Kaisa Oksanen.¹²⁷

Taloudenhoitaja Tampereen osastossa valittiin vuodesta 1932 alkaen. Taloudenhoitajan toimenkuvaa ei toimintakertomuksissa tai pöytäkirjoissa eritellä, mutta taloudenhoitajaksi valittiin aina kuitenkin nainen. Taloudenhoitaja olikin mitä ilmeisimmin osaston emäntä, joka huolehti esimerkiksi tarvittaessa kahvitarjoilun järjestämisestä. Naiset osallistuivat Tampereen osastossa myös ravintola-toimikuntien toimintaan.¹²⁸ Naiset toimivat siis tehtävissä, jotka perinteisesti käsitettiin naisten alaksi. Tilanne ei ollut poikkeuksellinen, sillä niin ammatillisessa kuin poliittisessäkin työväenliikkeessä naiset ovat usein työelämän tavoin joutuneet avustajan asemaan niin Suomessa kuin Ruotsissakin. Tämä on näkynyt esimerkiksi siten, että naisten keskeiseksi tehtäväksi on nähty ruoka- ja kahvituspuolen hoitaminen.¹²⁹

¹²⁵ Helsingin osaston no 35 tk. 1934, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1935, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1936, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1937, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 31.1.1939; Helsingin osaston virkailejätiedotus SKL:lle 1932, kansio 4 Ea, KansA.

¹²⁶ Hytönen 1999, 63.

¹²⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1932, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1933, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1934, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1935, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1936, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1937, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 1.2.1931, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 30.1.1938, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 29.1.1939, kansio 5, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 1.10.1930, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 7.12.1930, kansio 3, KansA.

¹²⁸ Tampereen Villateollisuustyöväen ao nro 4 osaston kokouksen ptk. 10.4.1930, kansio 3, KansA.

¹²⁹ Blomberg 1995, 345; Lohikoski 2005, 86; Waldemarson 2000, 46.

Se, ettei naisia valittu Tampereen osastossa puheenjohtajiksi tai rahastonhoitajiksi saattoi johtua tekstiiliteollisuuden sukupuolten välisestä työnjaosta, joka muiden teollisuudenalojen tapaan oli tekstiiliteollisuudessaakin selkeä. Esimerkiksi kutominen oli tekstiilitehtaissa pääasiassa naisten työtä, kun taas värjäminen kuului miehille. Vuonna 1929 kutojista naisia olikin lähes 95 % ja värjäreistä miehiä yli 90 %. Työtehtävien jakaantumisen lisäksi sukupuolten erilainen asema tekstiilitehtaissa näkyi palkkauksessa. Tekstiiliteollisuudessa ammattitaitoisten naisten keskimääräinen palkka oli noin 60 % ammattitaitoisten miesten palkasta.¹³⁰

Sukupuolten välisen työnjaon lisäksi naisten jääminen syrjään puheenjohtajan ja rahastonhoitajan tehtävistä saattoi johtua tekstiilitehtaiden sisäisestä hierarkiasta, joka vaikutti muun muassa työtehtävien erilaiseen arvostukseen ja työntekijöiden välisiin suhteisiin. Esimerkiksi kutojat olivat riippuvaisia laitosmiehistä, jotka koneiden korjaajina ja raaka-aineiden välittäjinä vaikuttivat mm. kutojien ansioihin.¹³¹ Tämä hierarkia ja riippuvuussuhde loi käsityksen naisista teollisuuden aputyöntekijöinä, mikä siirtyi usein myös ammattiyhdistysliikkeeseenkin. Myös naisenemmistöisissä työpaikoissa ja ammattiosastoissa päätösvalta kuului tavallisesti miehille.

Ja voinko mä kertoa yhden jutun, tämä on niin mulle omakohtanen kokemus. Sanon, että vaikka sen piti olla naisvaltainen työmaa, niin kyllä siellä oli miehet jotka sano mitä tehdään. Nainen oli, seli oli niin kuin lattiarätti joku tuolla, sillä ei ollu mitään arvoa naisella.¹³²

Naisten jääminen syrjään puheenjohtajan paikalta saattoi myös johtua siitä, että osa naisistakin uskoi miespuheenjohtajan edustavan paremmin heidän intressejään suuremman auktoriteettinsa vuoksi.¹³³ Naisten kykyjä puheenjohtajan tehtävien hoitamisessa myös epäiltiin.

Tiedän, että monien ihmisten mielestä naispuheenjohtaja ei ole yhtä hyvä kuin mies, että nainen ei voi pitää puoliaan yrityksen johtoa vastaan. Se on naurettavaa, sillä kun vain osaa asiansa ja säilyttää asemansa, on nainen yhtä hyvä puheenjohtaja kuin mies.¹³⁴

Tampereen ja Helsingin osastoissa naiset olivat aktiivisesti mukana johtokuntien toiminnassa ja siten virallisessa päätöksenteossa, mutta monilla aloilla naiset jäivät ammattiosastoissa syrjään virallisesta päätöksenteosta. Naisten vähäistä edustusta ammattiosastojen päättävissä elimissä voidaan selittää samoilla syillä kuin naisten vähäistä edustusta SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen mui-

¹³⁰ SVT XXXII:15 1936, 16; Leimu 1983, 62, 66, 68; Lähteenmäki 1995, 77.

¹³¹ Kanerva 1946, 62; Suoranta 2001, 156.

¹³² Muistitieto 333, Saara Vuorenpää-Palojoki, TA.

¹³³ Götebo Johansson 1990, 31.

¹³⁴ Götebo Johansson 1990, 38. Käännös Katja Korhonen.

denkin toimintatasojen päätöksenteossa. Varsinkin järjestötyössä tarvittavien valmiuksien puutteesta muodostui naisille eräänlainen suojakilpi luottamustoimia kohtaan.

*Jos esimerkiksi naista esitettiin johonkin tehtävään, kyllä tämä yleensä aina huusi, ettei rupea, ettei hän osaa eikä ole tuota taitoa koskaan osannutkaan. Minä en ole koskaan osannut kieltää, ja siksi olen joutunut olemaan niin monessa toiminnassa mukana. Mielestäni on turha sanoa, ettei osaa. Pitää opetella. Työ tekijäänsä opettaa.*¹³⁵

Naisten suhtautuminen johtokunnassa toimimiseen ja luottamustoimiin oli kaksijakoista. Toisaalta johtokuntiin ja luottamustoimiin valitseminen koettiin joutumisena, velvollisuutena, joka hoidettiin, kun kukaan muu ei suostunut tehtävään.¹³⁶ Toisaalta naiset halusivat hoitaa luottamustoimia ja kokivat ne tärkeiksi ja mielekkäiksi.

*Aika pian minusta tuli sen ammattiosaston sihteeri ja jossain vaiheessa minä taisin olla rahastonhoitajanakin. Aina minua on seurannut eräänlainen tommoinen onko se nyt joku taakka vai mikä lienee, että minun on pitänyt aina jotain postia hoitaa. Minulla on kyllä ollut myöskin semmoinen mieltymys taikka halu. Että olen halunnutkin hoitaa jotakin. Halunnut hoitaa ennen kaikkea sen takia, että minä opin.*¹³⁷

Luottamustoimien kuvaamisessa vain velvollisuuden hoitamisena voi tosin olla kyse myös muisteltavasta, jolla muistelijä haluaa osoittaa olevansa vaatimaton ja velvollisuudentuntoinen, jopa uhrautuvakin. Tämän vuoksi muistelijä ei välttämättä tuo esille mahdollisia mielihyvän tunteita, joita luottamustoimet saivat aikaan. Luottamustoimien voi kuitenkin olettaa olleen naisille tärkeitä, sillä valitsemisensa jälkeen naiset tavallisesti hoitivat luottamustehtäviä monen vuoden ajan.

Tampereen osastossa oli neljä pitkäaikaista johtokunnan naisjäsentä. Pisimpään johtokunnassa naisista toimi Olga Vilenius, joka oli vuosina 1931–1937 varsinainen jäsen ja vuosina 1930 ja 1938–1939 varajäsen sekä yksi osaston kuudesta edustajasta SKL:n 9. edustajakokouksessa helmikuussa 1930 Tampereella. Myös vuonna 1937 varapuheenjohtajaksi valittu Fanny Weckman kuului osaston johtokuntaan vuosina 1930–1938. Muut pitkäaikaiset naisjäsenet johtokunnassa olivat Kaisa Oksanen ja Tilda Juurela, jotka molemmat kuuluivat johtokuntaan yhteensä seitsemän vuoden ajan. Johtokuntaan kuuluessaan Kaisa Oksanen valittiin kolmesti taloudenhoitajaksi ja kahdesti sihteeriksi.¹³⁸

Myös Helsingin osastossa oli muutamia pitkäaikaisia johtokunnan naisjäseniä, vaikka johtokunnan

¹³⁵ Muistitieto XXXXVII, Sirkka Leppänen, TA.

¹³⁶ Lempi Selin, nauha 6233/1973, Kansanperinteen arkisto.

¹³⁷ Muistitieto 333, Salli Hanttunen, TA.

¹³⁸ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 30.1.1930, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 1.2.1931, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1932, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1933, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1934, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1935, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1936, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1937, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 30.1.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1939, kansio 3, KansA; Syrjänen 1931, 44.

jäsenten vaihtuvuus olikin Helsingin osastossa suurempi kuin Tampereella. Pisimpään Helsingin osaston johtokunnassa toimivat Elina Siintola, joka oli puheenjohtaja vuosina 1930–1936 ja Maija Grönvik, joka kuului johtokuntaan ainakin vuosina 1932–1938.¹³⁹

Johtokuntaan valitut naiset siis tavallisesti valittiin myös uudestaan. Ei ole tiedossa, kuinka paljon vuosikokouksissa oli naisia, mutta todennäköisesti johtokuntaan ehdolla olevat naiset saivat taakseen myös miesten ääniä. Johtokuntaan uudelleenvalitsemista voidaan pitää merkinä siitä, että naisten kykyyn hoitaa asioita luotettiin ja että he olivat onnistuneet vakiinnuttamaan asemansa päätävissä elimissä, mitä on pidetty vaikeana naisille.¹⁴⁰ Toisaalta on huomioitava se, että Tampereen osastossa johtokunnan miesedustajistakin monet kuuluivat johtokuntaan usean vuoden ajan ja vasta vuosikymmenen lopulla johtokuntien kokoonpano alkoi vuosittain vaihdella enemmän. Johtokunnan jäsenten vähäinen vaihtuvuus saattaa olla osoitus jäsenten vähäisestä kiinnostuksesta johtokunnan toimintaan. Toisaalta vähäinen vaihtuvuus saattoi johtua siitä, että osaston jäsenet eivät katsooneet hallitsevansa luottamustehtävien hoitamista. Vuosikymmenen alussa vähäinen vaihtuvuus saattoi johtua myös siitä, etteivät jäsenet uskaltaneet ottaa luottamustehtäviä vastaan työpaikkansa menettämisen pelossa. Esimerkiksi monilla Paperiteollisuustyöväen liiton osastoilla oli vaikeuksia saada toimitsijoita työnantajan painostuksen vuoksi.¹⁴¹

Helsingin ja Tampereen osastoissa naiset osallistuivat aktiivisesti päätöksentekoon ja luottamustoimien hoitamiseen johtokunnassa. Johtokuntien toiminta kosketti kuitenkin vain pientä osaa osastojen naisjäsenistä, sillä pöytäkirjojen perusteella johtokunnissa olivat aktiivisesti mukana niin naisista kuin miehistäkin lähes samat henkilöt vuodesta toiseen. Jäikö enemmistö naisjäsenistä sittenkin syrjään päätöksenteosta, vaikka naiset olivat hyvin edustettuina johtokunnissa?

Edustajina ja toimikunnissa

Johtokuntien lisäksi naiset osallistuivat Helsingin ja Tampereen osastoissa myös osastojen ulkopuolisiin luottamustehtäviin. Helsingin osastossa naiset toimivat edustajina Helsingin Työväenyhdistyksen (HTY) ja Helsingin ammatillisen paikallisjärjestön (HAP) edustajistossa. HAP:n edustajistoon osasto sai jäsenmääränsä mukaan valita yhdestä kolmeen edustajaa. Jos osasto sai nimetä edustajistoon vain yhden edustajan, valittiin edustajaksi aina nainen. HAP:n edustajistossa Helsingin

¹³⁹ Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 1932, kansio 2 Dh, KansA; Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 7.1.1933, kansio 2 Dh, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1934, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1935, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1936, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1937, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA.

¹⁴⁰ Drake 1984, 212.

¹⁴¹ Kalela 1981, 139.

osastoa edusti mm. Maija Grönvik, joka oli edustajistossa vuosina 1935–1936 ja 1938.¹⁴² Helsingin Työväenyhdistyksen edustajistoon osasto sai valita yhden edustajan. Tähän tehtävään valittiin aina nainen. HAP:n ja HTY:n edustajistoissa osastoa edustivat johtokunnan jäsenet, joten päätöksentekoon osallistuvien naisten määrää ne eivät osastossa lisänneet. Osasto sai myös nimetä ehdokkaan Helsingin Työväenyhdistyksen valtuustoon ja esimerkiksi vuonna 1938 ehdokkaaksi valittiin osasto Laura Härmä.¹⁴³

Tampereen osastossa naisia toimi puolestaan osaston omistamien osakkeiden edustajina esimerkiksi Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:ssä ja Osuusliike Voimassa. Työväen Sanomalehti Oy:ssä osastoa edusti vuosina 1931–1935 ja 1938–1939 Kaisa Oksanen, joka oli edustajana myös Toverihautakomiteassa vuosina 1932–1936 ja 1938.¹⁴⁴ Tampereen ammatillisen paikallisjärjestön edustajistoon Tampereen osasto sai liittymisensä jälkeen vuonna 1939 valita 20 edustajaa. Naisia edustajistoon valittiin kahdeksan ja heidän joukossaan olivat muun muassa Aune Larm, Aino Alanen ja Sirkka Lehtola.¹⁴⁵ Valituista kahdeksasta naisesta neljä ei kuulunut johtokuntaan, joten osastoa pääsivät edustamaan myös johtokunnan ulkopuolella olevat naiset. Naisjäsenet pääsivät osallistumaan myös liittotason päätöksentekoon, kun Kutomateollisuustyöväen liiton vuoden 1935 edustajakokoukseen valittiin Tilda Juurela, Senni Lammi, J. Reima, K. Sinisalo ja Olga Vilenius.¹⁴⁶

Tampereen osastossa naiset olivat aktiivisesti mukana myös työhuonekuntien toiminnassa, mikä lisäsi päätöksentekoon osallistuvien naisten määrää. Esimerkiksi Verkatehtaan työhuonekunnan johtokunnan 12 jäsenestä vuonna 1930 naisia oli seitsemän. Naisten määrä pysyi tosin samana, vaikka johtokuntaan valittujen määrä kasvoi 1930-luvun lopussa. Vuonna 1937 Verkatehtaan työhuonekunnan 18 jäsenestä naisia oli edelleen seitsemän.¹⁴⁷ Työhuonekunnissa naiset saivat myös enemmän vaikutusvaltaa kuin johtokunnassa. Suomen Triכון sukkaosaston työhuonekunnan pu-

¹⁴² Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 1.12.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 12.1.1936, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 17.1.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 30.1.1938, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 29.1.1939, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 valmistavan vuosikokouksen ptk. 1.12.1936, kansio 1, KansA.

¹⁴³ Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 12.1.1936, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 valmistavan vuosikokouksen ptk. 18.12.1938, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 25.10.1936, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 30.10.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 25.9.1938, kansio 1, KansA.

¹⁴⁴ Ks. esim. Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 22.2.1931, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 31.1.1932, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 29.1.1933, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston vuosikokouksen ptk. 28.1.1934, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 27.1.1935, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 30.1.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 29.1.1939, kansio 3, KansA.

¹⁴⁵ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 29.1.1939, kansio 3, KansA.

¹⁴⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 17.1.1935, kansio 3, KansA.

¹⁴⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 Verkatehtaan työhuonekunnan vuosikokouksen ptk. 6.1.1930, kansio 11, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 Verkatehtaan työhuonekunnan tk. 1937, kansio 11, KansA.

heenjohtajaksi valittiin nainen vuosina 1937 ja 1938. Vuonna 1937 puheenjohtajaksi valittiin Aune Laine ja seuraavana vuonna Fanny Weckman. Hän ei tosin ottanut tehtävää lainkaan vastaan tai erosi tehtävästä pian, sillä hän erosi myöhemmin samana vuonna työstään. Uudeksi puheenjohtajaksi valittiin mies.¹⁴⁸

Päätöksenteon ja edustustoiminnan lisäksi naiset osallistuivat aktiivisesti myös muuhun osastojen toimintaan. Virkistystoiminnan järjestämiseen naiset osallistuivat Tampereen osastossa kerhotoimikunnan ja Helsingin osastossa huvitoimikunnan kautta. Tampereen osaston kerhotoimikunnassa naiset olivat hyvin edustettuina johtokuntaan verrattuna, sillä siihen valituista jäsenistä vähintään puolet oli naisia vuosina 1935–1939.¹⁴⁹ Kerhotoimikuntaan osallistuivat nekin naiset, jotka eivät olleet mukana johtokunnassa. Naisten suurempi edustus kerhotoimikunnassa johtokuntaan verrattuna saattoi johtua osaston pyrkimyksestä lisätä naisten osallistumista ay-toimintaan. Toisaalta naiset olivat jo ennen kerhotoimikunnan perustamista osallistuneet aktiivisesti virkistystoimintaan, joten sen perustaminen ei muuttanut jo olemassa olevaa käytäntöä. Myös Helsingin osastossa naiset olivat aktiivisesti mukana huvitoimikunnan toiminnassa, ja vuosina 1936–1939 sen jäsenistä naisia oli aina yli 70 %.¹⁵⁰ Naisten suuri osuus Tampereen osaston kerhotoimikunnassa ja Helsingin osaston huvitoimikunnassa ei ole poikkeuksellista, sillä esimerkiksi sosialidemokraattisissa piirijärjestöissä naiset olivat enemmistönä virkistystoiminnasta vastaavissa toimielimissä.¹⁵¹

Käytännön järjestelyiden ja ohjelman suorittamisen lisäksi naiset olivat aktiivisesti mukana myös toimikuntien päätöksenteossa ja luottamustehtävien hoitamisessa. Tampereen osaston kerhotoimikunnassa naiset saivat johtokuntaan verrattuna enemmän vaikutusvaltaa. Vuonna 1938 kerhotoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Maire Virta ja rahastonhoitajaksi valittiin nainen kolme kertaa. Vuonna 1936 rahastonhoitajan tehtävää hoiti Tyyne Fagerlund ja vuosina 1938–1939 Elma Nieminen.¹⁵² Helsingin osaston huvitoimikunnassa miehiä puolestaan valittiin johtokuntaa useammin luottamustehtäviin. Vuosina 1935–1939 huvitoimikunnan puheenjohtajana toimi kahdesti nainen ja kolmesti puheenjohtajaksi valittiin mies. Vuonna 1935 huvitoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin

¹⁴⁸ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 17.6.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 6.2.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.3.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 22.5.1938, kansio 3, KansA.

¹⁴⁹ Ks. esim. Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 30.1.1938, kansio 3, KansA.

¹⁵⁰ Ks. esim. Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1936, kansio 12, KansA.

¹⁵¹ Kokko 1998, 105.

¹⁵² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 28.1.1936, kansio 12; KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 1.2.1938, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 30.1.1939, kansio 9, KansA.

Tellervo Salminen ja vuonna 1938 Irja Ruusunen. Myös sihteerin ja rahastonhoitajan tehtäviin valittiin sekä naisia että miehiä, mutta naisen valitseminen näihinkin tehtäviin oli tavallisempaa.¹⁵³

Luottamustehtävät kasaantuivat Helsingin ja Tampereen osastoissa muutamille henkilöille, vaikka johtokunnan ulkopuoliset luottamustoimet lisäsivätkin järjestötoimintaan osallistuvien naisten joukkoa. Luottamustehtävien kasaantuminen ei ole poikkeuksellista suomalaisessa ay-liikkeessä. Pia Lohikoski on todennut aktiivisille KTV:n naistoimitsijoille kertyneen useampia luottamustehtäviä. Tämä saattoi johtua siitä, ettei naisia ollut keskimäärin mukana niin paljon kuin heidän suhteellinen jäsenmääränsä olisi edellyttänyt. Lohikoski on selittänyt tehtävien keskittymistä myös perinteisellä selityksellä naisten kiinnostumattomuudesta luottamustehtävien hoitamisesta ja sillä, että vain osa naisista voitti myös miesten luottamuksen.¹⁵⁴

Naisten vähäisellä kiinnostuksella on selitetty lähes kaikkia naisten ay-toimintaan liittyviä ongelmia, oli sitten kyse naisten alhaisesta järjestäytymisasteesta tai heidän jäämisestään syrjään virallisesta päätöksenteosta. Selitys on kuitenkin ongelmallinen, sillä se jättää huomioimatta monia asioita, kuten ay-liikkeen ajamat asiat sekä naisten mahdollisuudet osallistua ammattiosastojen toimintaan. Naisten osallistumisesta ammattiyhdistysliikkeeseen on tavallisesti tarkasteltu sen kautta, mitkä tekijät ovat rajoittaneet osallistumista. Naisten ammattiyhdistystoiminnan tutkiminen ei saisi kuitenkaan keskittyä pelkästään naisten toimintaan rajoittaviin tekijöihin eikä perustua oletukselle, että naiset osallistuvat vähemmän kuin miehet.¹⁵⁵

2.4 Erillistoiminta ay-liikkeessä

Yhtenä ratkaisuna naisten järjestäytymisen ja osallistumisen ongelmiin on pidetty erillisjärjestäytymistä ja -toimintaa, joka oli yleinen linja eurooppalaisessa ay-liikkeessä 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Esimerkiksi Ruotsissa naisia ei pyritty 1800-luvun loppupuolella juurikaan saamaan ammattiyhdistysten jäseniksi Tupakkatyöntekijöiden liittoa lukuun ottamatta. Ruotsissa perustettiinkin 1800–1900-lukujen vaihteessa naisille omia ammattiliittoja, mutta ainoastaan vuonna 1902 perustettu tekstiili- ja vaatetusalan työntekijöiden liitto, *Kvinnornas Fackförbundet*, oli merkittävä LO:ssa.¹⁵⁶

¹⁵³ Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1935, kansio 12, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1936, kansio 12, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1937, kansio 12, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1938, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1939, kansio 1, KansA.

¹⁵⁴ Lohikoski 2005, 71.

¹⁵⁵ Lawrence 1994, 151.

¹⁵⁶ Fransson & Thörnqvist 2002, 88; Lawrence 1994, 3; Qvist 1974, 50; Schmitz 2002, 34–35.

Naisten erillisjärjestäytyminen ei ole kuitenkaan ollut ongelmatonta, sillä erillisjärjestöt ovat monissa tapauksissa eristäneet naiset muusta ay-liikkeestä. Erillistoiminta on myös käsitteenä ongelmallinen, sillä puhuttaessa naisten erillistoiminnasta nähdään samalla miesten toiminta normina. Ylva Waldemarsonin mielestä tämä heijastaa miesten ja naisten välisiä historiallisia valtasuhteita. Erillisjärjestäytymisen ja -toiminnan korostaminen ei huomioi myöskään sitä, että monet ammattiyhdistysliikkeeseen osallistumiselle pohjana olevat työkokemukset ovat yhteisiä naisille ja miehille.¹⁵⁷

Myös Suomessa erillisjärjestäytyminen oli naisille luontevampaa kuin yhteisjärjestäytyminen. Ensimmäinen naisten erillisjärjestäytymisen muoto työväenliikkeen piirissä olivat ompeluseurat, joita jo 1880-luvulla toimi työväenyhdistysten alaosastoina mm. Helsingissä, Turussa, Vaasassa ja Tampereella. 1890-luvulla naiset alkoivat järjestäytyä myös ammatillisesti, kun ompelijattaret, palvelijattaret, pesijät ja ulkotyöläisnaiset perustivat omia ammattiosastojaan työväenyhdistysten yhteyteen. Ompelijattaria lukuun ottamatta naiset eivät kuitenkaan perustaneet omia liittojaan. Naiset olivat mukana perustamassa myös SAJ:tä ja kokousedustajista noin viisi prosenttia oli naisia. Myös ammattijärjestön ensimmäiseen toimikuntaan valittiin kaksi naista, Ida Kantanen ja Fiina Pietikäinen.¹⁵⁸

Erillisjärjestäytymistä on tavallisesti selitetty sillä, että naiset pystyivät toimimaan vapautuneesti vain keskenään sekä tunsivat itse parhaiten korjaamista vaativat ongelmat.¹⁵⁹ Erillisjärjestäytyminen on siis nähty naisten vapaaehtoiseksi valinnaksi. Aloite erillisjärjestöjen perustamiseen tulikin usein naisilta itseltään. Syynä ei välttämättä kuitenkaan ensisijaisesti ollut naisten halu toimia vain keskenään, vaan turhautuminen siihen, ettei heidän asioitaan huomioitu yhteisjärjestöissä. Yhteisjärjestöissä naisten intressit on tavallisesti nähty vain naisia koskeviksi erilliskysymyksiksi, kun taas miesten tärkeinä pitämiä asioita on pidetty koko työväenluokkaa koskevinä kysymyksinä.¹⁶⁰

Naisten ammatillisen järjestäytymisen lisäämiseen ei SAJ:n ensimmäisinä toimintavuosina panostettu, vaikka esimerkiksi vuonna 1908 naisia jäsenistä oli vain vajaat 13 %. SAJ:n vuosien 1909 ja 1912 edustajakokouksissa käsiteltiin työläisnaisten agitatsioonitoimiston perustamista, mutta sitä ei kummallakaan kerralla päätetty perustaa. Vuoden 1912 edustajakokouksessa päätettiin kylläkin sopivana ajankohtana palkata ammattijärjestöön naisluennoitsija. Vuosina 1913–1917 SAJ:n nais-

¹⁵⁷ Lawrence 1994, 3, 85; Waldemarson 2000, 14.

¹⁵⁸ Lähtenmäki 1995, 149–150; Saarinen 1985, 68; Valkonen 1989, 210–211, 215. Ompelijattarien liitto perustettiin heinäkuussa 1906 Viipurissa. Jäsenmäärältään ompelijattarien liitto jäi hyvin pieneksi ja parhaimmillaankin siinä oli jäseniä 230 vuonna 1908. Liitto ei ollutkaan kovin pitkäikäinen ja se yhdistyi elokuussa 1911 räätäliäntekijöiden kanssa Vaatetustyöntekijäin liitoksi. Näreikkö & Takalo 1986, 65, 67, 81.

¹⁵⁹ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 73.

¹⁶⁰ Blomberg 1995, 289, 294.

luennoitsijana toimi Aura Kiiskinen ja vuosina 1920–1923 Laura Härmä. 1923 SAJ:ssä perustettiin myös naisjaosto naisten ammattiyhdistystoiminnan edistämiseksi. Naisjaoston toiminta lakkasi vuonna 1929, kun sen puheenjohtaja Katri Järvinen ja sihteeri Elina Ruotsalainen vangittiin poliittisista syistä vuoden lopulla.¹⁶¹

Myös 1930-luvulla naisten erillistoiminta nähtiin parhaimmaksi keinoksi aktivoida työläisnaisia ja lisätä naisten järjestäytymistä. Kokemus oli lisäksi osoittanut, että erillistoiminta veti naiset parhaiten mukaan järjestöihin. Naisten erillistoiminta aiheutti kuitenkin myös ongelmia, sillä sen katsottiin hajottavan ay-liikettä. Erillistoiminnan puolustajatkin katsoivat, ettei ay-liikkeessä saanut olla erillistä naisten tai miesten liikettä, vaan naisten ja miesten tuli toimia yhdessä yhteisen työväenasi-an puolesta. He totesivat kuitenkin, että erillistoiminta valistustyössä oli hyväksyttävää, koska se oli tuloksellisempaa kuin ay-liikkeen yleinen valistus, joka oli kuitenkin ensisijaisesti suunnattu miehille.¹⁶²

SAK:n sihteeri E. K. Louhikko kuvaili keskusjärjestön naisille suunnattua valistusta katsauksessa järjestön 10-vuotiseen taipaleeseen seuraavasti:

*Naistyöläisten herätystyöhön on SAK:n taholta myös jatkuvasti kiinnitetty huomiota. Syyskaudella v. 1933 ja kevätkaudella 1934 oli useita kuukausia naisjärjestäjä, joka teki puhujamatkoja pääasiassa teollisuuskeskuksiin.*¹⁶³

Louhikko katsoi SAK:n naisille suunnatun valistustyön olleen riittävää, mutta ammattiyhdistysnaiset tuskin jakoivat hänen näkemystään. Työvaliokunta oli mm. kieltäytynyt syksyllä 1932 perustamasta naisjaostoa. SAK palkkasi kyllä naisjärjestäjiä, mutta heidän työsuhteensa olivat vain muutamana kuukauden mittaisia, mikä esti pitkäjänteisen valistustyön tekemisen. Naiset eivät olleet tyytyväisiä SAK:n toimenpiteisiin. He ottivatkin ohjat omiin käsiinsä ja alkoivat perustaa naisjaostoja ammatillisten paikallisjärjestöjen yhteyteen. Ensimmäisenä naisjaosto perustettiin HAP:n alaisuuteen vuonna 1935 ja seuraavana vuonna mm. TAP:n alaisuuteen.¹⁶⁴

Helsingissä erillistoimintaa naisille järjestivät HAP:n naisjaoston lisäksi Helsingin Sosialidemokraattisen Kunnallisjärjestön Naisjaosto ja Helsingin Sosialidemokraattinen Naisyhdistys, ja Helsingin osasto osallistui tähän toimintaan. Esimerkiksi syksyllä 1934 Kunnallisjärjestön naisjaosto järjesti naisten järjestötyökurssin, jonka tarkoituksena oli neuvoa naisia kaikissa järjestöelämään liittyvissä tehtävissä. Kurssin opetusohjelmaan kuului kokousten pitoa, puheenjohtajan, sihteerin ja

¹⁶¹ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 45–46 58, 60; Valkonen 1989, 216, 219–222.

¹⁶² Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 72–73; Valkonen 1989, 222–223.

¹⁶³ Louhikko 1940, 59.

¹⁶⁴ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 71–72.

rahastonhoitajan tehtävien selvittämistä sekä puheenvuorojen käyttämistä, jotka olivat suosittuja oppiaineita niin ammatillisen kuin poliittisenkin työväenliikkeen opintotoiminnassa.¹⁶⁵ Ammatillisen paikallisjärjestön naisjaoston toimintamuotoihin kuuluivat mm. naisten kerho ja yhteisten toveri-iltojen järjestäminen naisille. Helsingin osasto liittyi naisten kerhoon ja kehotti naisjäseniään muutenkin osallistumaan naisjaoston toimintaan.¹⁶⁶

Tampereella naisten erillistoimintaa järjestivät Tampereen Sosialidemokraattinen Naisyhdistys ja Tampereen ammatillisen paikallisjärjestön naisjaosto, jonka tehtävää luonnehdittiin perustamisen aikaan Kansan Lehdessä:

*Tämän nyt perustetun naisjaoston tehtävänä tulee olemaan ammatillisen valistustyön tekeminen nimenomaan naisten keskuudessa. Jaosto pyrkii saamaan työläisnaiset oma-kohtaiseen toimintaan ammattiyhdistysliikkeen päämäärien toteuttamiseksi. Näissä merkeissä tulee jaosto järjestämään erilaisia valistustilaisuuksia, joissa käsitellään työläisnaisille mielenkiintoisia kysymyksiä.*¹⁶⁷

TAP:n naisjaoston tärkeimmät toimintamuodot olivat valistustilaisuuksien, toveri-iltojen ja retkien järjestäminen. Naisjaosto järjesti esimerkiksi ammattiyhdistysnaisten luentopäivät marraskuussa 1936 ja 1937. Luennot järjestettiin iltaisiin, jotta myös työssäkäyvillä naisilla oli mahdollisuus osallistua niihin. Luentoja pitivät aktiivisesti ammatillisessa tai poliittisessa työväenliikkeessä toimivat henkilöt. Marraskuun 1936 luentopäivillä olivat puhumassa mm. SAK:n puheenjohtaja Edvard Huttunen, Muurarien liiton sihteeri Erkki Härmä ja HAP:n naisjaoston puheenjohtaja Lempi Lehto.¹⁶⁸

Tampereen ammatillisen naisjaoston toimintaan osaston jäsenet osallistuivat jo ennen paikallisjärjestöön liittymistä. Osaston jäsen Alli Ojansuu oli naisjaoston puheenjohtaja vuonna 1938.¹⁶⁹ Sen sijaan Tampereen Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen toimintaan tuskin osallistuttiin kovin laajasti ja aktiivisesti, sillä se ei 1930-luvulla tavoittanut toiminnallaan tehtaassa elantonsa hankkivia naisia. Sen jäsenistö koostuikin pääasiassa naisista, jotka eivät käyneet töissä kodin ulkopuolella ja joiden aviomiehet olivat aktiivisia työväenliikkeen jäseniä ja toimivat kunnallisissa luottamustehtävissä, osuusliikkeessä, työväenopistoissa sekä muissa työväen yhteenliittymissä. Tavallisia työläisnaisia Sosialidemokraattinen Naisyhdistys ei tavoittanut, mistä kertoo esimerkiksi se, että vuosi-

¹⁶⁵ Helsingin Sosialidemokraattisen Kunnallisjärjestön Naisjaoston kiertokirje n:o 1/34, kansio 10, KansA; Hytönen 1999, 49.

¹⁶⁶ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 1.9.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 25.2.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 6.10.1935, kansio 1, KansA.

¹⁶⁷ Kansan Lehti 12.6.1936, TAP:n yhteyteen on nyt perustettu myöskin naisjaosto.

¹⁶⁸ Koivisto 1999, 376, 381; Kansan Lehti 4.11.1936, TAP:n naisjaosto järjestää luentopäivät Tampereella; Kansan Lehti 10.11.1937, TAP:n naisjaostolla luentopäivät.

¹⁶⁹ TAP:n naisjaoston kirje Villateollisuustyöväen osastolle nro 4 15.12.1938, kansio 6, KansA; Koivisto 1999, 381.

kymmenen lopulla naisyhdistys yritti houkuttaa ay-naisia jäsenikseen jäsenmaksuhelputuksilla. Tavallisille työläisnaisille Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminta saattoikin olla liian elitististä. Samanlaiset poliittiset mielipiteetkään eivät houkulleet tamperelaisia kutomatyöläisiä Sosialidemokraattiseen Naisyhdistykseen, sillä heillä oli oma sosialidemokraattinen naisyhdistys, jonka piiristä valittiin vuonna 1939 ensimmäinen nainen, Jenny Matinaho, Tampereen kaupunginhallitukseen.¹⁷⁰

Laura Härmä ja Helsingin osaston naiset ajoivat aktiivisesti naisjaoston perustamista myös SAK:n yhteyteen. Laura Härmä esitti heti tammikuussa 1937 puheenjohtajana aloittaessaan sekä johtokunnalle että kuukausikokoukselle SAK:n edustajakokoukselle tehtävän aloitteen naisjaoston perustamisesta SAK:n yhteyteen. Kuukausikokous päättikin esittää SAK:n edustajakokoukselle naisjaoston perustamista.¹⁷¹ Sen sijaan Tampereen osastossa ei käsitelty naisjaoston perustamista edes SAK:n edustajakokouksen työjärjestystä ja alustuksia käsiteltäessä. Tämä saattoi johtua siitä, ettei työjärjestystä ja alustuksia käsitellyt toimikunta pitänyt asiaa merkittävänä eikä siten esittänyt sitä osaston kokouksessa keskusteltavaksi. Toimikuntaan kuului kuitenkin myös kaksi naista, Alli Ojansuu ja Kaisa Oksanen, joiden voisi olettaa pitäneen asiaa tärkeänä. Toimikunnan miesjäsenet saattoivat kuitenkin pitää tärkeämpänä esimerkiksi työttömyyskassaa koskevaa kysymystä, eivätkä halunneet esittää naisjaoston perustamista koskevaa aloitetta osaston kokouksen keskusteltavaksi.¹⁷²

Edustajakokouksessa Helsingin osasto esitti yhdessä Helsingin ompelijain ammattiosaston kanssa naisjaoston perustamista SAK:n yhteyteen. Ehdotus kohtasi vastustusta. SAK:n sihteeri E. K. Louhikko vastusti erillisen naisjaoston perustamista kustannuksiin vedoten. Perustamista puolusti Lempi Lehto, joka vetosi Helsingin ammatillisen paikallisjärjestön naisjaostosta saatuihin hyviin kokemuksiin ja menestykseen naisten ammatillisen järjestäytymisen lisäämisessä. Edustajakokouksessa päädyttiin lopulta äänestämään asiasta, jolloin kokous päätti äänin 38–32 perustaa SAK:n yhteyteen viisijäsenisen naisjaoston ja palkata naistoimitsijan. Päätös naisjaoston perustamisesta syntyi lopulta miesten päätöksenä, sillä kokousedustajista naisia oli vain kolme. SAK:n työvaliokunta vahvisti edustajakokouksen päätöksen marraskuussa 1937.¹⁷³

Naisjaosto aloitti toimintansa helmikuussa 1938. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Helsingin osaston puheenjohtaja Laura Härmä, joka oli myös mukana naisjaoston toiminnan suunnittelus-

¹⁷⁰ Sänkiaho 1997, 11–12, 39–40, 66.

¹⁷¹ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 31.1.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 31.1.1937, kansio 1, KansA.

¹⁷² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 11.4.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 25.4.1937, kansio 3, KansA.

¹⁷³ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 72–74; Valkonen 1989, 223.

sa ennen sen varsinaista perustamista. Muiksi jäseniksi tulivat Tyyne Leivo-Larsson, Siiri Saarinen, Lydia Kyröläinen ja Lempi Lehto. Naisjaostoa ei päästetty toimimaan täysin itsenäisesti, vaan Louhikko osallistui sen toimintaan SAK:n työvaliokunnan edustajana. Louhikon mukanaoloa naisjaostossa voidaan pitää naisten holhoamisena, mutta samalla hän joutui perehtymään naisten ammattiyhdistystoimintaan. Naisjaoston itsenäistä asemaa pienensi myös se, että se oli neuvoa-antava ja valmisteleva elin, jonka päättämät toimenpiteet työvaliokunta vahvisti. Sen tärkein tehtävä oli naisten järjestäytymisasteen kohottaminen ja naisten aktiivisuuden lisääminen ammattiyhdistysliikkeessä, johon pyrittiin perustamalla uusia naisjaostoja ammatillisten paikallisjärjestöjen yhteyteen. Vuonna 1938 perustettiin kahdeksan uutta naisjaostoa.¹⁷⁴

Naisten järjestäytymisen ja osallistumisen lisääminen aiheutti ongelmia myös Ruotsissa, missä erillisen naisagitaattorin palkkaamista LO:hon käsiteltiin jo vuoden 1905 kongressissa. Vuoden 1926 kongressissa esitettiin puolestaan kahdesta kolmeen naisagitaattorin nimittämistä järjestöön. Naisten järjestäytymisen ja osallistumisen lisäämiseksi tehdyt aloitteet eivät kuitenkaan toteutuneet 1920–1930-luvuilla, ja naisten edustus LO:n päättävissä elimissä pysyi alhaisena, vaikka järjestössä oli seitsemänneksi eniten naisia maailmassa.¹⁷⁵ LO:ssa toimenpiteet naisten järjestäytymisen ja osallistumisen lisäämiseksi konkretisoituivat vasta toisen maailmansodan jälkeen, mutta Ruotsin syndikaalisen ay-liikkeen keskusjärjestössä, *Sveriges Arbetares Centralorganisation* (SAC), naisten osallistumista pyrittiin lisäämään jo 1930-luvun lopulla. Vuonna 1937 perustettiin SAC:n yhteyteen naisliitto, *Syndikalistiska kvinnoförbundet*, ja kehoitettiin kaikkia paikallisjärjestöjä perustamaan naisten klubeja. Vaikka paikallisjärjestöissä ei oltu juuri kiinnostuneita naisten erillistoiminnasta, perustettiin niiden yhteyteen vuoden aikana kuitenkin 20 naisten klubia, joissa oli yhteensä noin 300 jäsentä.¹⁷⁶

Vuoden 1946 LO:n kongressissa käsiteltiin kuusi lähes samanlaista aloitetta, joissa vaadittiin nais-toimitsijan ja -neuvoston asettamista järjestöön. Aloitteiden taustalla oli pyrkimys murtaa naisten ulkopuolisuus LO:ssa ja tehdä heistä aktiivisia jäseniä, mutta toisaalta antaa jo aktiivisille jäsenille mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon ja ay-politiikkaan. Naisneuvoston puolustajat vetosivat kongressissa muun muassa SAK:n naisjaoston esimerkkiin erillistoiminnan hyödyllisyydestä naisten järjestäytymisen lisäämisessä. Vuoden 1946 LO:n kongressissa päätettiin asettaa naistoimitsija ja -neuvosto, johon valittiin viisi jäsentä liitoista, joissa oli eniten naisjäseniä ja kuusi jäsentä LO:sta. Naisneuvoston puheenjohtajaksi tuli ensimmäiseksi naistoimitsijaksi valittu Sigrid Eken-

¹⁷⁴ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 74–75; Valkonen 1987, 215; Valkonen 1989, 223–224.

¹⁷⁵ Schmitz 2002, 35; Waldemarson 2000, 22–23.

¹⁷⁶ Blomberg 1995, 295.

dahl.¹⁷⁷ Naispuheenjohtajasta huolimatta LO:n naisneuvostossakaan naiset eivät päässeet toimimaan itsenäisesti.

Naisneuvoston tehtävä ja asema oli samanlainen kuin SAK:n naisjaoston. Naisneuvoston tärkein tehtävä oli naisjäsenten aktivoiminen agitaation ja valistuksen kautta. Sen lisäksi se sai antaa LO:n pyynnöstä lausuntoja tai aloitteita naisten asemasta työmarkkinoilla sekä lapsiin, kodinhoitoon ja kulutukseen liittyvistä kysymyksistä. SAK:n naisjaoston tavoin naisneuvostolla ei ollut todellista valtaa, vaan LO:n miesjäsenet tuli saada päätösten taakse niiden läpi saamiseksi. Naisneuvoston tarkoitus oli lisätä naisten vaikutusvaltaa, mutta se eristi naiset LO:n päätöksenteosta ja teki heidät riippuvaisiksi keskusjärjestön sihteeristöstä ja edustajistosta.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Waldemarson 2000, 23, 27, 34.

¹⁷⁸ Qvist 1974, 73; Waldemarson 2000, 38–39, 54.

3 Agitaatiota, jäsenhankintaa ja juhlia

Muutokset jäsenmäärissä ovat vaikuttaneet ammattiyhdistysliikkeen toimintamahdollisuuksiin kaikilla tasoilla. Kun jäsenmäärät ovat olleet alhaisia, on myös toiminta ollut vähäistä. Tällainen tilanne oli 1930-luvun alussa, jolloin maan raskas taloudellinen tilanne vaikeutti toimintaa. Laskusuhdanne alkoi Suomessa jo vuonna 1928, kun viennin arvo laski tuonnin arvon kasvaessa. Ensimmäisenä laskusuhdanne alkoi vaikuttaa maataloudessa ja seuraavana vuonna se levisi myös metsätalouteen, teollisuuteen ja rakennustoimintaan. Syväksi lamaksi taantuma muuttui vuonna 1930, kun kansainvälisen talouden lama alkoi vaikuttaa Suomessa täysipainoisesti. Talvikausi 1929–1930 olikin ensimmäinen vakava työttömyyskausi itsenäisen Suomen historiassa. Pulavuosien aikana teollisuuden työvoima laski yli 40 000 hengellä.¹⁷⁹

1930-luvun aikana teollisuudesta kadonneet työpaikat eivät kuitenkaan jakautuneet sukupuolten tai aiempien työvoimaosuuksien mukaan tasan, sillä miesten työpaikkojen osuus laskusta oli 70 %. Miesten työpaikkojen määrän romahdus johtui esimerkiksi siitä, että sahateollisuus kärsi lamasta eniten. Tosin sahateollisuudessa naisten suhteellinen osuus työvoimasta kasvoi. Työllisyyttä tarkasteltaessa tekstiiliteollisuus selvisi lamasta helpoimmalla, sillä tekstiiliteollisuudessa yli 85 % työvoimasta säilytti työpaikkansa lamasta huolimatta.¹⁸⁰

Tekstiiliteollisuuden korkeaa työllisyysastetta on selitetty alan naisenemmistöisyydellä ja matalilla palkoilla, jotka hädin tuskin riittivät elinkustannuksiin. Vaikka työttömyys oli tekstiiliteollisuudessa vähäisempää kuin muilla teollisuuden aloilla, ei tämä taannut säännöllistä toimeentuloa. Tekstiiliteollisuudessa pulavuosista pyrittiin selviämään lyhennetyillä työviikoilla ja tekstiilitehtaissa tehtiin pitkiäkin aikoja töitä viisi-, neli- tai jopa kolmipäiväiseksi lyhennetyillä työviikoilla. 1930-luvun lamavuosina työntekijä jousti tarvittaessa, sillä hänellä ei tavallisesti ollut muuta vaihtoehtoa elantonsa turvaamiseen.¹⁸¹

3.1 Jäsenhankintaa ja edunvalvontaa

Ammattiyhdistysliikkeen keskeinen tehtävä on aina ollut jäsentensä edunvalvonta palkkauksen, työehtojen ja työolojen suhteen. Näihin myös kiinnitetään tavallisesti huomiota tarkasteltaessa aytoiminnan aktiivisuutta ja tehokkuutta. 1930-luvulla SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen mahdollisuudet toimia jäsentensä edunvalvojina olivat kuitenkin vähäiset alhaisen jäsenmäärän vuoksi. Vai-

¹⁷⁹ Kalela 1987, 20–22; Kiander 2002, 63; Suoranta 2001, 150. Vuonna 1928 teollisuuden työvoima oli 170 000 henkeä ja vuonna 1932 se oli laskenut alle 130 000 henkeen.

¹⁸⁰ Suoranta 2002, 116.

¹⁸¹ Suoranta 2001, 151; Suoranta 2002, 116–118.

kutusvallan lisäämiseksi keskusjärjestön, liittojen ja osastojen olikin ensin kasvatettava jäsenmääränsä.

Jäsenhankinta

Pula-ajan vaikutukset Helsingin ja Tampereen osastoissa näkyivät eri tavoin. Helsingin osasto oli lähes lamaannuksissa, ja SKL:n sihteeri K.V. Syrjänen suhtautui ajoittain epäillen sen elpymiseen. Jäsenmäärää yritettiin kuitenkin lisätä ja toimintaa vilkastuttaa helsinkiläisille kutomatyöläisille järjestettyjen valistusjuhlien, jäsenhankintatilaisuuksien ja kotiagitaation eli henkilökohtaisen jäsenhankinnan avulla. Valistusjuhlat keräsivät kyllä osallistujia, mutta niiden vaikutus jäsenmäärän lisäämiseksi jäi ensimmäisinä toimintavuosina vähäiseksi, samoin kuin muidenkin jäsenhankintatilaisuuksien. Valistusjuhlien järjestämisestä koitui tavallisesti taloudellista tappiota osastolle. Kutomateollisuustyöväen liitto pyrki myös omalta osaltaan lisäämään järjestäytymistä palkkaamalla järjestäjän ja lähettämällä hänet paikkakunnille, jossa kutomatyöläisten järjestäytyminen oli alhaista.¹⁸²

Kotiagitaationkaan merkitys jäsenten hankkimisessa tuskin oli ensimmäisinä toimintavuosina merkittävä, mutta se saattoi olla joidenkin tehtaiden työntekijöiden kohdalla ainoa tapa yrittää lisätä järjestäytymistä, jos tehtaan työntekijät eivät uskaltaneet työpaikkansa menettämisen pelon vuoksi osallistua julkisiin tilaisuuksiin. Kotiagitaation tekemiseen saattoi vaikuttaa myös se, että se nähtiin hyvänä keinona lisätä juuri naisten järjestäytymistä. Esimerkiksi Englannissa ehdotettiin 1930-luvun alussa kotiagitaatiota keinona naisten järjestäytymisen lisäämiseksi.¹⁸³ Kutomateollisuustyöväen liitossa saatettiin odottaa Helsingin osaston ensimmäisiltä toimintavuosilta ehkä suurempia tuloksia, sillä Helsingissä oli jo ollut vuodesta 1905 lähtien vakiintunutta kutomatyöläisten ammattiyhdistystoimintaa.¹⁸⁴ Tästä huolimatta osasto joutui aloittamaan toimintansa rakentamisen lähes tyhjästä ja vaikeassa sisäpoliittisessa tilanteessa, joten liiton toiveita aktiivisemmasta toiminnasta ja jäsenmäärän kasvusta voidaan pitää ainakin osittain liioiteltuina.

1930-luvun alun alhaisesta jäsenmäärästä huolimatta pyrki Helsingin osasto heti toimintansa alusta asti toimimaan osana helsinkiläistä työväenliikettä ja SAK:laista ammattiyhdistysliikettä. Se liittyi HTY:n alaiseksi osastoksi alkuvuodesta 1931. Työväenyhdistykseen liittyminen paransi toimintamahdollisuuksia, sillä osasto sai käyttää Helsingin työväentalon tiloja kokousten ja juhlien järjestä-

¹⁸² SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 22.5.1930, kansio 6, KansA; SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 24.10.1930, kansio 6, KansA; SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 28.10.1931, kansio 6, KansA; SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 18.8.1933, kansio 7 Fc, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1934, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 19.3.1931, kansio 4 Ea, KansA; Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 24.4.1931, kansio 4 Ea, KansA; Helsingin osaston no 35 SKL:lle 20.9.1931, kansio 4 Ea, KansA.

¹⁸³ Soldon 1978, 136.

¹⁸⁴ Syrjänen 1931, 102.

miseen.¹⁸⁵ SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen toimintaan Helsingin osasto osallistui muun muassa järjestämällä SAK:n ammatillisen valistusviikon¹⁸⁶ aikana iltaman jo toisena toimintavuotenaan. Myös myöhemmin 1930-luvulla osasto järjesti valitusviikkojen aikaan iltamia tai muita valistustilaisuuksia kutomatyöläisille sekä pyrki tehostamaan jäsenhankintaansa.¹⁸⁷ Valistusviikkojen tehostetun jäsenhankinnan lisäksi jäseniä pyrittiin hankkimaan jäsenhankintakilpailuiden avulla. Osasto haastoi syksyllä 1936 Porin osaston no 29 jäsenhankintakilpailuun, jonka tuloksena Helsingin osastoon liittyi 49 uutta jäsentä.¹⁸⁸

Tampereen osastossa tärkeimmät jäsenhankinnan muodot olivat kodeissa tehtävä henkilökohtainen jäsenhankinta ja valistusjuhlien järjestäminen.¹⁸⁹ Henkilökohtaisessa jäsenhankinnassa keskeinen rooli oli jäsenmaksun kerääjillä, joita pyrittiin tukemaan järjestämällä heille neuvonta- ja valistuskursseja.¹⁹⁰ Lisäksi Kutomateollisuustyöväen liitto maksoi jäsenmaksun kerääjille tai jäsenhankkijoille 60 % palkkion uusien jäsenten hankkimisesta. Tampereen osastossa jäsenhankintaa pyrittiin lisäämään myös sisäisten jäsenhankintakilpailuiden avulla, jotka olivat suosittu tapa aktivoida jäsenhankintaa ay-liikkeessä.¹⁹¹ Tampereen osastossa ei valittu erityisiä jäsenhankkijoita, mutta Helsingissä valittiin jäsenmaksun kerääjien lisäksi jäsenhankkijat, joista enemmistö oli naisia. Vuonna 1936 viidestä jäsenhankkijasta neljä oli naisia ja seuraavana vuonna 10 jäsenhankkijasta naisia oli yhdeksän.¹⁹² Naisilla olikin merkittävä rooli uusien jäsenten hankkimisessa Helsingin osastossa. Naisten suuri osuus jäsenhankkijoista selittynee kutomateollisuuden naisennemistöisyydellä ja oletuksella, että naisten oli helpompi saada naiset liittymään ammattiyhdistykseen.

Jäsenmaksun kerääjistä naisten osuus oli Helsingin ja Tampereen osastoissa huomattava. Helsingin osastossa naisten osuus kerääjistä tosin vaihteli voimakkaasti vuosina 1936–1939. Vähiten naisia oli vuonna 1937, jolloin kolmesta kerääjästä vain yksi oli nainen. Tavallisesti naisia oli kuitenkin yli

¹⁸⁵ Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 19.3.1931, kansio 2 Dh, KansA.

¹⁸⁶ Ammatillinen valistusviikko oli SAK:n vuosittain marraskuussa järjestämä tempaus, jolla pyrittiin saamaan järjestäytymättömät työläiset ammattiosastoihin. Valitusviikolla liitot ja ammattiosastot järjestivät erilaisia tilaisuuksia ja esimerkiksi Kutomateollisuustyöväen liitto tilasi Palkkatyöläistä jaettavaksi järjestäytymättömille työläisille. Näreikkö & Takalo 1986, 157,179; Valkonen 1987, 171–172.

¹⁸⁷ SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 5.10.1931, kansio 6, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 6.10.1935, kansio 1, KansA.

¹⁸⁸ Helsingin osaston no 12 osaston kokouksen ptk. 6.9.1936, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 14.1.1937, kansio 1, KansA.

¹⁸⁹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 13.4.1932, kansio 3, KansA.

¹⁹⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 12.12.1935, kansio 3, KansA.

¹⁹¹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.7.1933, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuosikokouksen ptk. 26.1.1936, kansio 3, KansA; Parikka 1987, 52.

¹⁹² Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 6.9.1936, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 26.9.1937, kansio 1, KansA.

¾.¹⁹³ Tampereen osastossa naisten osuuden vaihtelu jäsenmaksun kerääjistä ei ollut niin voimakasta kuin Helsingissä. Vuosina 1932–1937 naisten osuus kerääjistä vaihteli 55,5–71,4 %.¹⁹⁴ Naisten huomattava osuus jäsenmaksun kerääjistä selittynee samoilla syillä kuin naisten suuri osuus jäsenhankkijoista.

Jäsenmaksun kerääjien rooli oli keskeinen paitsi uusien jäsenten hankkimisessa myös vanhojen jäsenten sitouttamisessa. He joutuivat viikko toisensa jälkeen perustelevaan jäsenyyden tarpeellisuuden jäsenmaksuja kerätessään. Jäsenmaksujen kerääminen ei ollut muutenkaan helppo tehtävä, ja varsinkin 1930-luvun pulavuosina kerääjät saivat tottua kotikäynneillä vain verhojen heilahteluun, jos kotona tiedettiin jäsenmaksujen kerääjän olevan liikkeellä.¹⁹⁵ Työpaikoilla jäsenmaksujen kerääminen ei puolestaan tavallisesti ollut sallittua, kuten ei valistustyönkään tekeminen.¹⁹⁶ Naiset tekivät siis tärkeää työtä osastojen toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi.

Valistusjuhlia Tampereen osasto järjesti sekä yksin että yhdessä muiden ammattiosastojen kanssa. Lokakuussa 1932 tamperelaiset Kutomateollisuustyöväen liiton alaiset ammattiosastot järjestivät yhteisen valistusjuhlan, ja syksyllä 1939 osasto järjesti kahden viikon aikana kolme valistusjuhlaa, joissa oli puhujana liiton järjestäjä Siiri Saarinen.¹⁹⁷ Sen sijaan ammatillisen valistusviikon aikana osasto ei järjestänyt juhlia, sillä SKL järjesti niitä. Osasto osallistui kuitenkin usein ohjelman järjestämiseen näihinkin juhliin, ja niiden yhteydessä siihen liittyi uusia jäseniä.¹⁹⁸ Valistusviikkoon ei muutenkaan panostettu osastossa, ja esimerkiksi vuoden 1935 valistusviikon yhteydessä päätettiin olla tilaamatta työläisnaisliiton lehteä Toveritarta myytäväksi naistyöläisille.¹⁹⁹ Jäsenrakenteeseen ja tekstiiliteollisuuden naisenemmistöisyyteen verrattuna voidaan päätöstä pitää ristiriitaisena.

Myös Tampereen osastossa toiminta oli hiljaista, mutta pula-ajasta huolimatta jäsenten eduista pyrittiin huolehtimaan. Palkkaliikkeisiin ei ollut 1930-luvun alussa mahdollisuutta, mutta jäsenten taloudellista tilannetta pyrittiin helpottamaan anomalla jäsenmaksuhuojennuksia tai -vapautuksia liitolta. Tammikuussa 1930 Verkatehtaan työläiset pyysivät jäsenmaksujen alennusta vajaiden työ-

¹⁹³ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 1.12.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 6.12.1936, kansio 1, KansA.

¹⁹⁴ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1932, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1933, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1934, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1935, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1936, kansio 6, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. 1937, kansio 6, KansA.

¹⁹⁵ Parikka 1987, 51; Reuna 1985, 615.

¹⁹⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 13.4.1932, kansio 3, KansA.

¹⁹⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 9.10.1932, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.8.1939, kansio 3, KansA.

¹⁹⁸ Kansan Lehti 31.10.1932, Kutomatyöläisten valistustilaisuus konserttisalissa; Kansan Lehti 10.10.1939, Kutomatyöläisten suurjuhla ammatillisella valistusviikolla konserttisalissa.

¹⁹⁹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 27.10.1935, kansio 4, KansA.

viikkojen vuoksi. Vaikeasta taloudellisesta tilanteesta kertoo sekin, että vuonna 1930 päätettiin olla järjestämättä vuosijuhlaa ja jakaa säästyneet varat työttömille jäsenille.²⁰⁰ Syvään lama-aikaan nähden jäsenmaksuhuojennuksia ja -vapautuksia käsiteltiin kuitenkin yllättävän vähän. Osaston ja johtokunnan kokouksissa jäsenmaksuhuojennuksia käsiteltiin varsinaisena pula-aikana vain kolme kertaa, eikä pulavuosia ja niiden vaikutuksia ei muutenkaan juuri käsitelty kokouksissa. Eniten huojennuksia ja vapautuksia jäsenmaksuista anottiin vuonna 1935, jolloin esimerkiksi Suomen Trikoossa oli vajaat työviikot.²⁰¹

Vuoden 1935 jälkeen jäsenmaksuhuojennus- ja -vapautusanomusten määrä laski hetkellisesti kunnes vuosikymmenen lopulla anomusten määrä kasvoi jälleen. Johtokunnan kokouksissa jäsenmaksuhuojennuksia ja -vapautuksia käsiteltiin vuonna 1938 yhteensä seitsemän kertaa ja seuraavana vuonna viisi kertaa. Keväällä 1938 johtokunta anoi liittohallinnolta jäsenmaksuhuojennuksia Tampereen Verkatehtaan kehruosastolla työskenteleville vajaiden työviikkojen vuoksi. Seuraavan vuoden tammikuussa johtokunta anoi jäsenmaksuhuojennuksia saman tehtaan värjäysoastolla työskenteleville neljä- ja viisipäiväisen työviikon vuoksi.²⁰²

Vuosikymmenen lopussa Tampereen osaston anomat jäsenmaksujen huojennukset koskivat aina Tampereen Verkatahdasta. Sen sijaan Suomen Trikoon ja Klingendahl Oy:n työläisille ei anottu huojennuksia jäsenmaksuista. Suomen Trikoon ja Klingendahlin taloudellinen tilanne oli 1930-luvun lopussa hyvä ja tehtaat pystyivät toimimaan täysillä työviikoilla.²⁰³ Jäsenmaksuvapautusten ja -huojennuksien määrä väheni muutenkin vuosikymmenen lopulla. Sen sijaan lepääviä jäsenoikeuksia anottiin aiempaa enemmän. Tämä johtunee iäkkäiden jäsenten määrän kasvusta osastossa. Vajaiden työviikkojen lisäksi osasto anoi jäsenilleen vapautuksia jäsenmaksuista työttömyyden, sairauden ja asevelvollisuuden suorittamisen vuoksi.²⁰⁴

Palkkaliikkeet nousukauden merkinä

Suomessa vientijohtoinen talouskasvu alkoi jo vuonna 1932, ja Suomi selvisikin vuosikymmenen alun talouslamasta monia maita nopeammin. Lamakauden voidaan katsoa päättyneen vuoden 1933 aikana, jonka jälkeen Suomessa alkoi voimakas noususuhdanne. Vuosien 1933–1938 aikana brutto-

²⁰⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 30.1.1930, kansio 3, KansA.

²⁰¹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 tk. vuodelta 1932, kansio 6, KansA; Ks. esim. Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 19.5.1932, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 9.10.1932, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 20.9.1935, kansio 4, KansA; Raevuori 1952, 195; Raevuori 1954, 200–203.

²⁰² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 10.4.1938, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 26.1.1939, kansio 5, KansA.

²⁰³ Raevuori 1952, 195; Raevuori 1954, 200–203.

²⁰⁴ SKL:n kirje Villateollisuustyöväen osastolle nro 4 26.5.1939, kansio 6, KansA.

kansantuote kasvoikin keskimäärin 6,4 %, ja 1930-luvun lopussa elintaso oli Suomessa korkeampi kuin koskaan aikaisemmin. Talouden elpyminen ei ollut kuitenkaan tasaista. Vauhdikkaimmin laskusuhdanteesta toipui teollisuus, mutta sen sijaan maatalouden ja rakennustoiminnan elpyminen oli hitaampaa. Esimerkiksi Helsingissä rakennustoiminta alkoi elpyä kevään 1934 aikana, mutta vasta vuosikymmenen lopulla saavutettiin talonrakentamisen määrässä 1920-luvun nousukauden taso.²⁰⁵

Kutomateollisuudessa taloudellinen tilanne alkoi kohentua vuonna 1933 ja Tampereella esimerkiksi Suomen Trikoolla ja Verkatehtaalla palattiin täysiin työviikkoihin. Työntekijöiden puolelta kutomateollisuuden laman väistyminen johti palkankorotusesityksiin työnantajille. Ensimmäiset palkankorotuspyynnöt esitettiin keväällä 1934 Suomen Trikoolla, missä työntekijät pyysivät 25 % palkankorotusta kaikille Suomen Trikoon työläisille. Palkkaliikkeen²⁰⁶ yhteydessä Suomen Trikoon työläiset järjestivät kaksi palkkakokousta, joista ensimmäiseen osallistui 300 työntekijää ja toiseenkin yli 200 työntekijää. Kokousten suurista osanottajamääristä huolimatta palkkaliike sai liikkeelle vain noin 1/5 Suomen Trikoon työläisistä.²⁰⁷

Suomen Trikoon johto suhtautui palkkaliikkeeseen kielteisesti ja epäili vaatimusten olevan lähtöisin tehtaan työntekijöiden ulkopuolelta. Alimpia palkkoja suostuttiin kuitenkin tarkastamaan, ja alimpiin päiväpalkkoihin saatiinkin noin 0,40–1 markan korotus.²⁰⁸ Vaikka työnantajan toimenpiteisiin ei oltukaan tyytyväisiä, päätettiin palkkaliike keskeyttää kesän ajaksi ja jatkaa sitä uudestaan syksyllä.²⁰⁹ Palkkaliikkeen jatkamisesta syksyllä ei kuitenkaan ole merkkejä. Vaikka palkkaliikkeen saavutukset olivat vaatimattomat, oltiin siihen Tampereen osastossa myös tyytyväisiä, sillä sen seurauksena osastoon liittyi uusia jäseniä Suomen Trikoolta.²¹⁰ Sen sijaan Kutomateollisuustyöväen liitossa ei oltu tyytyväisiä tuloksiin, ja liiton sihteeri K. V. Syrjänen arvostelikin mm. palkkaliikkeen hoitamista Kansan Lehdessä.

Olen ollut huomaavani, että heidän toimintansa on ollut hajanaista, valmistelematonta yleisiin kokouksiin käydessä j.n.e. ja yleisissä kokouksissa esiintyy aina epämääräisyyttä silloin kun kukaan ei katso itseään oikeutetuksi eikä velvollisesti valmistelemaan asi-

²⁰⁵ Hannikainen 2004, 37–38; Kalela 1987, 24; Kiander 2002, 64; Valkonen 1987, 233.

²⁰⁶ Palkkaliikkeellä tarkoitetaan työntekijöiden liikehdintää palkkojensa puolesta, kuten palkankorotusesityksiä, mutta myös voimassa olevien palkkojen pitämistä ennallaan.

²⁰⁷ Suomen Trikoon työläisten yleisen kokouksen ptk. 25.3.1934, kansio 11, KansA; Suomen Trikoon työläisten yleisen kokouksen ptk. 15.4.1934, kansio 11, KansA; Kaukovalta 1947, 162; Raevuori 1954, 200–201. Suomen Trikoossa oli vuonna 1935 yhteensä 1383 työntekijää. Raevuori 1954, 207–207.

²⁰⁸ Suomen Trikoon työläisten yleisen kokouksen ptk. 15.4.1934, kansio 11, KansA; Kansan Lehti 15.5.1934, S. Trikootehtaan palkankorotukset on vaatimattomia.

²⁰⁹ Suomen Trikoon työläisten yleisen kokouksen ptk. 13.5.1934, kansio 11, KansA.

²¹⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 3.5.1934, kansio 3, KansA.

*oita kokoukselle. Tästä siis nähdään, että olisi toiminnalle eduksi, jos se olisi organisoi-
tua, keskitettyä ja hoidettaisiin kuten järjestöjen välityksellä asiat on tapana hoitaa.*²¹¹

Suomen Triכון palkkaliike ei jäänyt vuoden 1934 ainoaksi Tampereen osastossa, sillä syksyllä myös Verkatehtaalla ja Klingendahlilla pidettiin kokouksia palkkojen korottamiseksi. Näidenkin vaikutus jäi vähäiseksi, mutta Verkatehtaalla saatiin pieniä parannuksia palkkoihin.²¹² Tampereen osasto ei ollut ainoa Kutomateollisuustyöväen liiton osasto, jossa oli palkkaliikkeitä vuonna 1934, sillä ne yleistyivät koko kutomateollisuudessa taloudellisen nousukauden myötä. Esimerkiksi Forsan osasto no 2 ja Turun osasto no 25 esittivät työnantajille 10–30 % palkankorotuksia. Helsingissäkin kutomatyöläiset liikehtivät palkkojensa puolesta, ja Suomen Silkkiteollisuuden työntekijät jättivät työnantajalleen palkankorotusanomuksen. Vaikka näidenkin palkkaliikkeiden saavutukset jäivät vaatimattomiksi, voidaan liikehtimistä pitää osoituksena yleisestä taloudellisen ja poliittisen tilanteen normalisoitumisesta sekä palkankorotuspaineiden purkautumisesta.²¹³

Naiset olivat aktiivisesti mukana vuoden 1934 palkkaliikkeissä. Suomen Triכוןlla valittiin toimikunta, jonka tehtävänä oli mm. ottaa yhteyttä tehtaan johtoon. Toimikunnan 27 jäsenestä naisia oli 14.²¹⁴ Myös Verkatehtaalla valittiin toimikunta palkankorotusesityksen viemiseksi tehtaan johdolle. 19-henkisen toimikunnan jäsenistä naisia oli kahdeksan.²¹⁵ Sekä Suomen Triכוןlla että Verkatehtaalla valittuihin toimikuntiin kuului pääasiassa jäseniä, jotka eivät olleet mukana muussa järjestötoiminnassa. Palkkaliikkeet olivatkin hyvä keino aktivoida uusia jäseniä mukaan, sillä kaikki työntekijät tavallisesti olivat kiinnostuneita palkkauksesta.

Vuonna 1934 palkkaliikkeet yleistyivät kutomateollisuuden lisäksi muillakin teollisuudenaloilla. SAK:lle ilmoitettiin vuoden aikana yli 100 palkkaliikettä, kun vuosina 1930–1933 palkkaliikkeitä ilmoitettiin vuosittain 40–63. Eniten palkkaliikkeitä vuonna 1934 oli Rakennustyöläisten liitolla, jolla niitä oli yhteensä 32. Palkkaliikkeiden määrä pysyi korkeana myös 1930-luvun jälkipuoliskolla. Ennätysvuosi niiden määrässä oli vuosi 1937, jolloin SAK:lle ilmoitettiin lähes 500 palkkaliikettä.²¹⁶

Ensimmäinen varsinainen palkkaliike Helsingin osastossa oli keväällä 1935, sillä Suomen Silkkiteollisuuden palkkaliike ei ollut osaston hoidossa. Palkkaliike sai alkunsa, kun Suomen Silkkikutomo

²¹¹ Kansan Lehti 19.4.1934, Oy Suomen Triכון työläisten palkankorotuspöytäkirja.

²¹² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 16.10.1934, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 13.11.1934, kansio 4, KansA; Verkatehtaan työläisten yleisen kokouksen ptk. 13.1.1935, kansio 11, KansA.

²¹³ Näreikkö & Takalo 1986, 155–156.

²¹⁴ Suomen Triכון työläisten yleisen kokouksen ptk. 15.4.1934, kansio 11, KansA.

²¹⁵ Verkatehtaan työläisten yleisen kokouksen ptk. 28.10.1934, kansio 11, KansA.

²¹⁶ Louhikko 1940, 25–35.

alensi huhtikuussa silkkikutojiensa palkkoja 10–12 %. Palkanalennuksen jälkeen silkkikutojien tuntipalkka jäi noin 3 mk:aan. Suomen Silkkikutomon silkkikutojat jäivät ensin pois töistä, mutta palasivat takaisin, kun työnantaja lupasi maksaa kahden viikon palkan irtisanomisajalta alentamattomana. Työnantaja ei kuitenkaan pitänyt lupaustaan, ja palkkaliike kärjistyti lakkoon asti, jota puitiin myös Helsingin Sanomien ja Suomen Sosialidemokraatin sivuilla.²¹⁷

Suomen Silkkikutomon johto ei suostunut peruuttamaan palkkojen alennuksia lakosta huolimatta, ja lakko päättyi lopulta 21. toukokuuta työnantajan voittoon. Ainoa myönnytys lakkolaisille oli, että heidät tuli ottaa takaisin töihin vanhoina työntekijöinä. Tämän lisäksi tehtaalle saatiin palkkatariffi, joka takasi työntekijöille pohjatuntipalkan, jos heidän urakkapalkkansa jäi sovitun tason alle. Palkkaliikkeen saavutukset jäivät vähäisiksi, sillä trikoo-osaston ja villaosaston työntekijät jäivät lakon ulkopuolelle. Lakossa olivat siis vain silkkiosaston työntekijät, eivätkä koko tehtaan työntekijät pystyneet muodostamaan yhtenäistä rintamaa vaatimustensa ajamiseksi. Lisäksi työnantaja pystyi pitämään silkkiosastonkin toiminnan käynnissä lakon aikana rikkureiden avulla, joten työnantajalla ei ollut tarvetta suostua lakkolaisten vaatimuksiin.²¹⁸

Vaatimattomasta menestyksestään huolimatta palkkaliikettä voidaan pitää osoituksena osaston vahvistumisesta ja naisten aktiivisuudesta, sillä kaikki lakkolaiset olivat naisia. Tämä nostettiin esille myös Palkkatyöläisen sivuilla, jossa lakkolaisia kuvailtiin lakon päättymisen jälkeen seuraavasti:

*Tämä lakko jätti eräissä suhteissa mieluisia vaikutelmia: Siihen osallistuneet olivat etupäässä nuoria naistyöläisiä ja lakkotoimintaan nähden ensikertalaisia, mutta heidän rintamansa pysyi ihailtavan ehjänä ja kaikessa heidän asennoitumisensa pysyi asiallisenä ja arvokkaana, vaikka heitä vastassa oli häikäilemätön ja suorastaan ärsyttävä työnantaja. Tämä joukko saa vielä ihmeitä aikaan kunhan kouliintuu. Jos he jaksavat pysyä ammattiosastossaan jäsenenä, jotta sitten toiste, kun ehkä joutuvat elinehtojaan taistellen puolustamaan, ovat jo sääntömääräisiin lakkoavustuksiin oikeutettuja, jota he eivät vielä olleet, niin silloin he kestävät.*²¹⁹

Vaikka lakkolaiset olivatkin pääosin ensikertalaisia, hoidettiin Suomen Silkkikutomon lakko silti järjestelmällisesti. Lakkolaiset valitsivat keskuudestaan 10-henkisen lakkotoimikunnan ja neuvottelijat johdon kanssa käytäviä neuvotteluita varten.²²⁰ Lakot tavallisesti lisäsivät työläisten liittymistä

²¹⁷ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 8.4.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 12.5.1935, kansio 1, KansA; Palkkatyöläinen 5.4.1935, Työselkkaus Suomen Silkkikutomossa Helsingissä; Palkkatyöläinen 27.4.1935, Kutomatyöläiset ryhtyneet puolustamaan palkkojaan.

²¹⁸ Helsingin osaston no 35 lakkotoimikunnan kokouksen ptk. 14.4.1935, kansio 10, KansA; Helsingin osaston no 35 lakkotoimikunnan kokouksen ptk. 21.5.1935, kansio 10, KansA; Palkkatyöläinen 24.5.1935, Suomen Silkkikutomon lakko päättynyt.

²¹⁹ Palkkatyöläinen 24.5.1935, Suomen Silkkikutomon lakko päättynyt.

²²⁰ Suomen Silkkikutomon lakkolaisten kokouksen ptk. 16.4.1935, kansio 10, KansA; Suomen Silkkikutomon lakkolaisten kokouksen ptk. 15.5.1935, kansio 10, KansA.

ammattiosastoihin.²²¹ Tämä piti paikkaansa myös Helsingin osaston kohdalla, sillä sen jäsenmäärä kasvoi yli kaksinkertaiseksi edelliseen vuoteen verrattuna.

Kutomateollisuustyöväen liitossa vuosi 1935 oli hiljainen palkkaliikkeiden suhteen, eikä liitossa ollut muita palkkaliikkeitä Suomen Silkkikutomon palkkaliikkeen lisäksi. Muilla aloilla niiden määrä kasvoi kuitenkin yhä, ja SAK:lle ilmoitettiin vuonna 1935 yhteensä 146 palkkaliikettä.²²² Myös Kutomateollisuustyöväen liiton osastoissa olisi ilmeisesti ollut kiinnostusta useampiin palkkaliikkeisiin kommunistien kansanrintamataktiikan seurauksena. Ainakin Helsingin osastossa kommunistit olisivat olleet valmiita laajempaan liikehdintään keväällä 1935, mutta johtokunta pyrki hillitsemään sitä.²²³ Suomen Silkkikutomon palkkaliike saattoi olla ainakin osittain kommunistien aloittama, sillä useiden lakkolaisten kokousten puheenjohtajana tai sihteerinä oli kommunistina pidetty Aune Laurikainen.²²⁴ Kutomateollisuustyöväen liitossakin palkkaliikkeiden määrän vähentyminen oli vain väliaikaista ja seuraavana vuonna niitä oli yhteensä 12 liiton alaisissa ammattiosastoissa.²²⁵

Keväällä 1937 Tampereen osastossa oli käynnissä kolme palkkaliikettä, joista Suomen Trikoon työläisten palkkaliike oli alkanut jo edellisenä syksynä, kun työnantaja otti käyttöön uuden työ- ja palkkausjärjestelmän, joka työläisten mukaan laski palkkoja jopa 25 %.²²⁶ Joulukuussa työntekijät jättivät tehtaan johdolle yleisen palkankorotusvaatimuksen, johon työnantajan vastaus oli kielteinen.²²⁷ Maaliskuun 1937 alussa Suomen Trikoon työläiset halusivat jättää työnantajalle uhkavaatimuksen, mutta lakkolupaa ei voitu anoa, sillä uhkavaatimuksen jättäminen ei saanut taakseen tarvittavaa 2/3 enemmistöä lakkoavustukseen oikeutettujen jäsenten keskuudessa.²²⁸ Lakkolupaa anottiin sekä liittohallinnolta ja SAK:n työvaliokunnalta ja ilman sitä lakkolaiset eivät olleet oikeutettuja esimerkiksi lakkoavustuksiin.²²⁹ Koska uhkavaatimuksen jättämiselle ei saatu lupaa eikä Suomen Trikoon johtokunta ollut enää valmis neuvottelemaan työntekijöiden kanssa, lopetettiin palkkaliike maaliskuun lopussa.²³⁰ Palkkaliikkeen tuloksiin voitiin kuitenkin olla tyytyväisiä, vaikka kaikkia

²²¹ Kunnas 1974, 137.

²²² Louhikko 1940, 39; Näreikkö & Takalo 1986, 177.

²²³ Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 8.2.1935, kansio 2 Dh, KansA.

²²⁴ Ks. esim. Suomen Silkkikutomon lakkolaisten kokouksen ptk. 16.4.1935, kansio 10, KansA.

²²⁵ Näreikkö & Takalo 1986, 177.

²²⁶ Kansan Lehti 13.11.1936, S. Trikoo kiristää työtahtia, mutta ei koroita palkkoja.

²²⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 13.12.1936, kansio 3, KansA.

²²⁸ Suomen Trikoon työläisten kokouksen ptk. 7.3.1937, kansio 11, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 14.3.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 29.3.1937, kansio 3, KansA. Lakkoavustukseen olivat oikeutettuja sellaiset osaston jäsenet, jotka olivat maksaneet jäsenmaksuja säännöissä määrätyn ajan.

²²⁹ Valkonen 1987, 71.

²³⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 29.3.1937, kansio 3, KansA.

vaatimuksia ei saavutettukaan. Palkkaliikkeen seurauksena oli muun muassa saatu oppilaiden tuntipalkka korotettua 3 mk:aan ja yötyökorvaukseen oli saatu 10 % korotus.²³¹

Tämänkin palkkaliikkeen hoitamisessa naisten osuus oli huomattava. Naiset osallistuivat mm. tehtaan johdolle lähetetyn palkankorotusesityksen laatimiseen.²³² Esityksen tekijöihin kuuluivat mm. Fanni Virtanen ja Tyyne Sandell, jotka valittiin myös esityksen tehtaan johdolle vievään lähetystöön sekä mahdollisia neuvotteluita varten valittuun lähetystöön. Lähetystöihin valittiin heidän lisäksi kaksi miesjäsentä.²³³ Myöhemmin keväällä 1937 valittiin neuvotteluita varten uusi lähetystö, jonka kuudesta jäsenestä naisia oli neljä.²³⁴ Naisten aktiivinen osallistuminen palkkaliikkeisiin ei tue perinteistä käsitystä, jonka mukaan naiset eivät ole kiinnostuneita palkkaukseen liittyvistä kysymyksistä. Käsitys perustuu ajatukseen miehestä perheen elättäjänä eikä huomioi eroja esimerkiksi perheolosuhteissa. Elisabeth Lawrence on todennut myös, ettei käsitys naisten kiinnostumattomuudesta palkoista ole looginen, sillä naisten palkat ovat alhaisempia kuin miesten.²³⁵ Tämä selittää naisten aktiivista osallistumista palkkaliikkeisiin myös Tampereen osastossa.

Keväällä 1937 alkoivat palkkaliikkeet myös Verkatehtaalla ja Klingendahlilla, jotka liittyivät laajempaan SKL:ssä käynnissä olleeseen palkkaliikehdintään. Verkatehtaan ja Klingendahlin johdoille esitettiin 25 % palkankorotusta.²³⁶ Molemmilla tehtailla työnantaja lupasi tarkistaa palkkoja kevään aikana, mutta työntekijät eivät olleet tyytyväisiä korotuksiin ja niiden laajuuteen. Verkatehtaalla palkkaliike päätettiin kuitenkin keskeyttää ja työhuonekunnan huoleksi jätettiin sen valvominen, etteivät työläiset tee työnantajan kanssa yksityisiä palkkasopimuksia, jotka olivat vielä sotien välisellä kaudella tavallisia.²³⁷ Klingendahlilla palkkaliikettä päätettiin kuitenkin jatkaa.²³⁸ Klingendahlinkin palkkaliike laimeni kesän aikana, sillä puheenjohtaja Usko Salmi otti palkkaliikkeiden aloittamisen esiin taas syksyllä osaston toimintapiiriin kuuluvissa tehtaissa.²³⁹ Osasto lähettikin palkan-

²³¹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 29.3.1937, kansio 3, KansA.

²³² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 13.12.1936, kansio 3, KansA.

²³³ Suomen Triכון työläisten kokouksen ptk. 20.12.1936, kansio 11, KansA; Suomen Triכון työhuonekunnan kokouksen ptk. 24.1.1937, kansio 11, KansA.

²³⁴ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 24.3.1937, kansio 4, KansA.

²³⁵ Lawrence 1994, 129.

²³⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 14.2.1937, kansio 3, KansA.

²³⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 25.4.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 23.5.1937, kansio 3, KansA.

²³⁸ Kansan Lehti 12.4.1937, Palkkaliikkeen jatkamisesta olivat Verkatehtaan ja Klingendahlin työläiset eilisessä kokouksessa yhtä mieltä.

²³⁹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 26.9.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro osaston kokouksen ptk. 31.10.1937, kansio 3, KansA.

korotusanomukset Suomen Trikoon, Verkatehtaan ja Klingendahl Oy:n johtokunnille, mutta nämä kaikki suhtautuivat palkankorotukseen kielteisesti ja liikehdintä palkkojen puolesta keskeytettiin.²⁴⁰

Keväällä 1937 Kutomateollisuustyöväen liitossa liikehdittiin siis laajemminkin palkkojen korottamisen puolesta ja myös Helsingin osastossa alkoi palkkaliike, jonka yhteydessä lähetettiin palkankorotusesitykset muun muassa Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnalle, Oy Helsingin Kravattikutomolle, Suomen Silkkikutomolle ja Suomen SiroSilkille.²⁴¹ Yhteensä palkankorotusesitys lähetettiin kahdeksalle työnantajalle, joista ainoastaan yksi vastasi lähetettyyn kirjeeseen. Suomen Silkkikutomon johto ilmoitti nostaneensa palkkoja 7–12,5 % eri osastoillaan sekä maksavansa puolet työntekijöidensä lääkärikuluista. Kuukausikokouksessa kävi kuitenkin ilmi, ettei palkkoja ollut nostettu ilmoituksesta huolimatta. Kokouksessa päätettiin lähettää palkankorotusesitykset uudestaan työnantajille.²⁴²

Esitysten uusimisen jälkeen osa tehtaista tarkisti palkkojaan.²⁴³ Helsingin osastossa palkkaliikkeet hallittiin tavallisesti hyvin, eikä esimerkiksi uhkavaatimuksen jättäminen ollut mahdollista ilman osaston suostumusta. SOK:n palveluksessa olevat kutojat olisivat halunneet jättää uhkavaatimuksen työnantajalleen syksyllä 1937, mutta osaston kokous ei suostunut tähän vedoten osaston heikkouteen.²⁴⁴ Helsingin osaston käsitykset toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksistaan näyttäisivät olleen realistiset. Osastossa noudatettiin tarkkaan myös liiton ja SAK:n päätöksiä palkkaliikkeiden ja työtaisteluiden suhteen, mikä ei ollut vielä yleinen käytäntö naisenemmistöisissä ammattiosastoissa.²⁴⁵

Tampereen osastossa seuraava palkkaliike käynnistyi Suomen Trikoossa maaliskuussa 1938. Tälläkin kertaa työnantajan vastaus palkankorotukseen oli kielteinen esityksen uudistamisesta huolimatta. Suomen Trikoon työläiset halusivat jälleen jättää työnantajalle lakkovaroituksen, mutta tälläkään kertaa uhkavaatimuksen jättäminen ei saanut taakseen tarvittavaa enemmistöä lakkoavustukseen oikeutetuista jäsenistä.²⁴⁶ Kaikkia Suomen Trikoon työläisiä koskeva palkkaliike näyttäisi laantuneen huhtikuun loppuun mennessä, mutta toukokuussa Satamakadulla toimivassa sukatehtaassa puolausosastolla alkoi liikehdintä, jonka syynä oli joidenkin lankalaatujen hintojen alentaminen.

²⁴⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 19.12.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 25.1.1938, kansio 4, KansA.

²⁴¹ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 4.3.1937, kansio 1, KansA.

²⁴² Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 28.3.1937, kansio 1, KansA.

²⁴³ Helsingin osaston no 35 tk. vuodelta 1937, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 20.4.1937, kansio 1, KansA.

²⁴⁴ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 26.9.1937, kansio 1, KansA.

²⁴⁵ Lähteenmäki 1995, 70.

²⁴⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.3.1938, kansio 3, KansA; Suomen Trikoon työhuonekunnan kokouksen ptk. 10.4.1938, kansio 11, KansA; Suomen Trikoon työläisten yleisen kokouksen ptk. 24.4.1938, kansio 11, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 10.4.1938, kansio 4, KansA.

Työnantajan kielteisen vastauksen jälkeen sukkatehtaalla työskentelevät puolaajat päättivät keskeyttää palkkaliikkeen siihen asti kunnes siihen liittyisi muitakin työosastoja.²⁴⁷

Kevään 1938 palkkaliikkeetkään eivät muodostaneet poikkeusta naisten aktiivisessa osallistumisessa palkkaliikkeisiin. Koko Suomen Trikoota koskevan palkankorotusesityksen laatimisesta vastasi 10-henkinen toimikunta, jonka kaikki jäsenet olivat naisia. Myös Saima Kankare kuului tähän toimikuntaan.²⁴⁸ Myös puolausosaston palkkaliikkeessä valittiin toimikunta, joka selvitti mm. palkkojen alentamista. Seitsemän henkisen toimikunnan jäsenistä kuusi oli naisia. Naisten keskeinen asema puolausosaston palkkaliikkeessä selittyi tosin kutomateollisuuden sukupuolten välisellä työnjalla, sillä puolaaminen oli naisten tehtävä.²⁴⁹

Seuraavan kerran palkka-asiat tulivat Tampereen osastossa esille loppukesästä 1939, kun kesäkuussa perustettu Kutomatehtaiden korjaus- ja ulkotyöläisten keskustoimikunta jätti tamperelaisille kutomatehtaiden työnantajille palkankorotusvaatimuksen 1.8.1939.²⁵⁰ Tampereen osastossa toimivien tehtaiden työläisistä palkkaliike koski Verkatehdasta ja Klingendahlia. Klingendahlin johto ei suostunut palkankorotukseen, mutta Verkatehtaan johtokunta korotti palkkoja 10–20 penniä tunnilta. Verkatehtaan työntekijät näyttäisivät kuitenkin olleen tähän pieneenkin korotukseen tyytyväisiä, sillä uhkavaatimuksen esittäminen ei saanut heidän keskuudessaan ehdotonta kannatusta taakseen.²⁵¹ Klingendahlin työntekijät halusivat sen sijaan jättää uhkavaatimuksen työnantajalleen, johon suostuivat sekä SKL:n liittohallinto että SAK. Uhkavaatimuksen jättämisestä kuitenkin luovuttiin Euroopassa vallitsevan sodanuhkan ja Verkatehtaan palkkaliikkeen päättymisen vuoksi.²⁵²

Syksyllä 1939 Tampereen osastossa oli yleistä liikehdintää palkkojen korottamisen puolesta, mutta mitään laajempaa ja keskitetympää palkkaliikettä ei syntynyt. Esimerkiksi Verkatehtaan värjäysosaston työntekijät esittivät palkkoja korotettavaksi värjäysosastolla siten, että naisten alimmaksi tuntipalkaksi tulisi 5 mk ja miesten alimmaksi tuntipalkaksi 7 mk. Asetettuja tavoitteita ei saavutettu, mutta värjäämössä miesten palkkoja nostettiin noin 80–90 penniä tunnilta ja naisten palkkoja 20 penniä tunnilta. Työntekijät eivät olleet tyytyväisiä palkankorotuksiin, mutta päättivät lopettaa

²⁴⁷ Suomen Trikoon sukkaosaston puolaajien kokouksen ptk. 1.5.1938, kansio 11, KansA; Suomen Trikoon työhuonekunnan puolaajien kokouksen ptk. 5.5.1938, kansio 11, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 2.5.1938, kansio 4, KansA.

²⁴⁸ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.3.1938, kansio 3, KansA.

²⁴⁹ Suomen Trikoon sukkaosaston puolaajien kokouksen ptk. 1.5.1938, kansio 11, KansA.

²⁵⁰ SKL:n Tampereen osastojen korjaus- ja ulkotyöläisten työhuonekuntien kokouksen ptk. 1.6.1939, kansio 8, KansA.

²⁵¹ Klingendahlin ja Verkatehtaan korjaus- ja ulkotyöosastoilla työskentelevien palkkakokouksen ptk. 7.7.1939, kansio 8, KansA; Klingendahlin ja Verkatehtaan korjaus-, puu- ja ulkotyöosastoilla työskentelevien palkkakokouksen ptk. 16.8.1939, kansio 8, KansA.

²⁵² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 31.8.1939, kansio 5, KansA; Klingendahlin korjaus-, puu- ja ulkotyöläisten palkkakokouksen ptk. 5.9.1939, kansio 11, KansA.

palkkaliikkeen, sillä sen jatkaminen olisi voinut olla tuloksetonta Euroopassa vallitsevan tilanteen vuoksi.²⁵³

Helsingin osastossa ei ollut 1930-luvun lopulla yhtään palkkaliikettä. Osasto pyrki edelleen toimimaan jäsentensä edunvalvojana työnantajiin päin joko ottamalla yhteyttä työnantajiin tai tuomalla ilmi epäkohtia Suomen Sosialidemokratissa tai Palkkatyöläisessä, mutta mitään voimakkaampaa liikehdintää ei ollut.²⁵⁴

Palkkaliikkeiden hoitaminen tehostui 1930-luvun aikana Tampereen osastossa. Tämä näkyi muun muassa siten, ettei niitä lopetettu työnantajapuolen ensimmäiseen kielteiseen vastaukseen, vaan esitys uusittiin. Palkkaliikkeiden tehostuminen ja määrän lisääntyminen oli yleinen suuntaus tekstiiliteollisuudessa, joka johtui taloudellisesta noususuhdanteesta ja järjestäytymisen kasvusta. Myös muilla aloilla palkkaliikkeiden määrä lisääntyi 1930-luvun jälkipuoliskolla.²⁵⁵ Talouskasvu ja järjestäytymisen lisääntyminen vaikuttivat palkkaliikkeiden tehostumiseen myös Tampereen osastossa. Varsinkin järjestäytymisen kasvu lisäsi ja tehosti palkkaliikkeitä, sillä aiemmin palkkaliikkeistä oli saatettu luopua juuri alhaisen järjestäytymisen vuoksi.²⁵⁶ Osaston vaikutusvalta oli kasvanut toimialueeseensa kuuluvien työläisten keskuudessa, eikä tehtaiden johtokaan voinut enää ohittaa palkan- korotusesityksiä täysin välinpitämättöminä. Palkkaliikkeiden tehostumiseen on saattanut lisäksi vaikuttaa puheenjohtajan vaihtuminen. Vuonna 1937 puheenjohtajaksi valittiin Usko Salmi, joka vaikuttaisi osallistuneen palkkaliikkeiden hoitoon edeltäjänsä Jussi Tunturia aktiivisemmin.

Tampereen osaston palkkaliikkeitä tarkasteltaessa on mielenkiintoista se, että palkkaliikkeet koskivat tavallisesti aina yksittäisiä tehtaita tai jopa yksittäistä osastoa jollain tehtaalla.²⁵⁷ Tämä ei toisaalta ollut poikkeuksellista, sillä esimerkiksi myös Malmin metallityöläisten ammattiosastossa palkkaliikkeet koskivat 1930-luvulla vain yhtä tehdasta. Yhtenäiset palkan- korotusesitykset olivatkin vielä uusi ilmiö suomalaisilla työmarkkinoilla.²⁵⁸ Yhtenäisten palkkaliikkeiden puuttuminen saattoi johtua tehtaiden välisistä palkkaeroista, jotka vaikeuttivat yhtenäisten vaatimusten aikaansaamista. Palkkahaitari saattoi olla suuri paitsi kaupunkien myös tehtaiden välillä, sillä palkkoihin vaikuttivat alueellisten ja alakohtaisten erojen lisäksi myös työntekijän sukupuoli ja ikä, ammattitaito sekä si-

²⁵³ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 31.8.1939, kansio 5, KansA; Verkatehtaan värjäysosaston työläisten kokouksen ptk. 7.9.1939, kansio 11, KansA.

²⁵⁴ Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA.

²⁵⁵ Louhikko 1940, 31–35; Näreikkö & Takalo 1986, 177.

²⁵⁶ Ks. esim. Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 24.11.1935, kansio 3, KansA.

²⁵⁷ Ks. esim. Suomen Triכון työhuonekunnan sukkaosaston puolaajien kokouksen ptk. 1.5.1938, kansio 11, KansA; Suomen Triכון työhuonekunnan sukkaosaston puolaajien kokouksen ptk. 5.5.1938, kansio 11, KansA.

²⁵⁸ Lähtenmäki 1995, 74; Parikka 1987, 48–50.

viilissäyty.²⁵⁹ Yrjö Raevuori on todennut esimerkiksi Klingendahlin työläisten palkkatason olleen korkeampi kuin villateollisuudessa yleensä.²⁶⁰ Klingendahlilla vuonna 1939 kehrääjien ja puolaajien keskimääräinen tuntipalkka oli noin 4 mk. Suomen Trikoolla vastaavat palkat olivat kehrääjillä noin 5 mk ja puolaajilla noin 5,80 mk.²⁶¹ Yhtenäisen Klingendahlin ja Suomen Trikoon kehrääjiä ja puolaajia koskevan palkkaliikkeen aikaansaaminen olisikin ollut ongelmallista.

Tehtaiden välisten palkkaerojen lisäksi palkkaerot saattoivat olla suuria myös yhdellä tehtaallakin sekä eri osastoilla työskentelevien että naisten ja miesten välillä. Naisten ja miesten välisistä palkkaeroista hyvä esimerkki on Klingendahl, jossa miesten alhaisin keskimääräinen tuntipalkka vuonna 1939 oli 6,60 mk kehrääjillä ja apumiehillä. Korkein keskimääräinen tuntipalkka oli viilaajilla, hitsaajilla ja muilla ammattimiehillä, joiden keskimääräinen tuntipalkka oli 8,40 mk. Myös naisten kesken oli palkkaeroja. Esimerkiksi Suomen Trikoolla naisten keskimääräinen tuntipalkka vaihteli eri osastoilla 4,45–5,80 mk.²⁶² Palkkaerot naisten ja miesten välillä tekstiiliteollisuudessa olivatkin huomattavat. Palkkaerojen katsottiin jo 1900-luvun alussa johtuvan naisten järjestäytymättömyydestä, mukautuvuudesta ja kouluttamattomuudesta sekä siitä, ettei naista pidetty perheen elättäjänä. Naisten myös odotettiin työskentelevän vain avioitumisensa asti ja heidät määrättiin kevyisiin töihin, joissa jo työskenteli matalapalkkaisia naisia. Lisäksi naisten matalampia palkkoja on perusteltu sillä, että naisten tekemät työt sisälsivät vähemmän vastuuta kuin miesten tekemät työt.²⁶³

Palkkaliikkeiden rajoittuminen yhden tehtaan tai tehtaan yhden osaston piiriin vähensi palkkaliikkeiden tehoa ja vaikuttavuutta. Yhtenäisten palkkaliikkeiden lopputulokset olisivat saattaneet olla parempia, sillä ne olisivat olleet selkeämpiä osoituksia Tampereen osaston joukkovoimasta. Ainakin Suomen Metallityöväen liitossa laajempien palkkaliikkeiden tulokset olivat tavallisesti paremmat kuin yhtä tehdasta koskeneiden palkkaliikkeiden.²⁶⁴ Toisaalta suppeat palkkaliikkeet mahdollistivat palkkaliikkeen paremman ja järjestelmällisemmän hoidon osaston taholta.

Toinen mielenkiintoinen piirre Tampereen osaston palkkaliikkeissä on, että ne keskittyivät kolmen suurimman tehtaan eli Suomen Trikoon, Klingendahlin ja Tampereen Verkatehtaan työläisten kes-

²⁵⁹ Lähteenmäki 1995, 72–79.

²⁶⁰ Raevuori 1952, 191. Raevuoren näkemykset Klingendahlin työläisten palkkatasosta saattavat olla tosin osin harhaanjohtavia, sillä ne perustuvat työnantajan ilmoittamiin lukuihin. Työnantajan ja työntekijöiden antamat tiedot palkoista erosivat tavallisesti huomattavasti toisistaan lasketatavan vuoksi. Työnantajat ilmoittivat keskipalkkoja tarkastellessaan kaikki työvoimakulunsa, jotka sisälsivät palkatut työntekijät aina työnjohtajiin asti sekä mahdolliset ylityöt. Työntekijäjärjestöjen antamissa palkkatiedoissa ei luonnollisesti huomioitu työnjohtajataso palkkoja. Reuna 1985, 654–656.

²⁶¹ Oy Klingendahl Ab:n työläisten palkat 1939, kansio 8, KansA; Oy Suomen Triko Ab:n työläisten palkat 1939, kansio 8, KansA.

²⁶² Oy Klingendahl Ab:n työläisten palkat 1939, kansio 8, KansA; Oy Suomen Triko Ab:n työläisten palkat 1939, kansio 8, KansA.

²⁶³ Cook & Lorwin & Kaplan Daniels 1992, 136, 139.

²⁶⁴ Kunnas 1974, 129–137.

kuuteen. Muilla tehtailla oli erillisiä palkkaliikkeitä vain kaksi kertaa 1930-luvulla. Keväällä 1937 Tampereen Silkkikutomossa oli palkkaliike ja tammikuussa 1939 Liljeroosin tehtaalla.²⁶⁵ Suuremmissa tehtaissa liikehdinnän aloittaminen oli ehkä helpompaa, sillä työntekijän ja työnantajan välinen suhde oli niissä kaukaisempi kuin pienemmissä tehtaissa.

Palkkatason lisäksi palkkaliikkeiden määrään ovat voineet vaikuttaa työläisten näkemykset palkkaliikkeiden ja ammattiosaston hyödyllisyydestä palkkojen korottamisessa. Ammattiyhdistysliikkeellä ei katsottu olevan vaikutusta palkkoihin tai muihin työsuhteeseen liittyviin asioihin, ja varsinkin työnantajat korostivat työsuhteen luonnetta työnantajan ja työntekijän kahdenvälisenä suhteena. Palkkaliikkeiden määrään ja tehokkuuteen vaikutti sekin, että maailmansotien välissä palkat tavallisesti sovittiin yksilöllisesti jokaisen työläisen kanssa. Tämä vähensi työläisten kiinnostusta keskitettyihin palkkaliikkeisiin. Jorma Kalela katsoo työnantajien pyrkineen yksilöllisellä palkkojen sopimisella järjestelmällisesti estämään työläisten järjestäytymistä ja hajottamaan työläisrintamaa. Myös Suoranta on todennut työläisten keskinäisen lojaalisuuden olleen heikkoa palkkojen sopimisessa, kun palkat määräytyivät yksilöllisesti kunkin työntekijän työtaidon ja -tehon mukaan.²⁶⁶

Sekä Tampereen että Helsingin osaston palkkaliikkeet olivat rauhallisia. Palkkaliikkeiden yhteydessä esitettiin pääasiassa kirjeitse palkankorotuspyyntöjä joko Kutomateollisuuden työnantajaliitolle tai suoraan tehtaiden johdolle. Uhkavaatimuksen jättämistä työnantajalle Helsingissä osastossa käsiteltiin vain kerran 1930-luvulla ja Tampereen osaston piirissä pohdittiin kolme kertaa, mutta siihen saatiin lupa vain kerran Kutomateollisuustyöväen liiton liittohallinnolta.

Palkkaliikkeiden rauhallisuutta ja lakkojen vähäisyyttä olisi helppo selittää osastojen naisennemmistöisyydellä, sillä lakot ovat tavallisesti olleet yleisempiä miesenemmistöisillä aloilla kuin tekstiilitai elintarviketeollisuudessa niin Ruotsissa kuin Suomessakin. 1930-luvun alkupuolella lakot olivat erittäin harvinaisia kaikilla teollisuudenaloilla Suomessa, sillä eduskunnan syksyllä 1930 hyväksymä työrauhalaki teki esimerkiksi lakkovahtina toimimisesta rangaistavan teon ja antoi lainsuojan lakonmurtaajajärjestö Vientirauhalle²⁶⁷. Kesäkuun 1930 ja maaliskuun 1934 välisenä aikana Suomessa olikin vain kahdeksan lakkoa, jotka nekin pieniä ja paikallisia. Pulakauden väistymisen jälkeen ja sisäpoliittisen tilanteen rauhoituttua lakotkin alkoivat taas yleistyä. Vuosina 1934–1939 kutomateollisuudessa oli yhteensä 14 lakkoa, kun samana ajanjaksona rakennustyömailla oli 45 lakkoa

²⁶⁵ Verkatehtaan työhuonekunnan ja Klingendahlin työhuonekunnan kokouksen ptk. 11.4.1937, kansio 3, KansA; Villa-teollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 26.1.1939, kansio 5, KansA; Tampereen Silkkikutomon työläisten yleisen kokouksen ptk. 18.4.1935, kansio 11, Ks.

²⁶⁶ Kalela 1981, 123; Suoranta 2001, 149.

²⁶⁷ Vientirauha Oy oli perustettu 1920 ja sitä johti vanhana aktivistina ja jääkärivärvärinä tunnettu Martti Pihkala. Enimmillään lakonmurtajakaartiin kuului 34 000 miestä. Hentilä 2004, 148.

ja puuteollisuudessa 29 lakkoa.²⁶⁸ Myös kutomateollisuudessa työskentelevät miehet pitivät naisia syyllisinä lakkojen vähyyteen: ”*Naisista, juu naisten syy se on kaikki, liian vähään niin. Kyllä mä monta kertaa rikoossa kirosin, mentiin sopiin ja ois saatu enemmänkin.*”²⁶⁹

Myös muilla aloilla naisten on katsottu olleen palkkaneuvotteluissa arkoja ja tyytyneen liian vähään.²⁷⁰ Naisenemmistöisyys ei ole kuitenkaan yksistään riittävä selitys palkkaliikkeiden rauhallisuuteen ja lakkojen vähyyteen, sillä naiset olivat aloitteentekijänä monissa palkkaliikkeissä ja Suomen Silkkikutomon lakkolaiset olivat kaikki naisia. Naisenemmistöisyyttä lakkojen vähyyden syytä ei tue myöskään tilanne Ruotsin tekstiiliteollisuudessa, jossa oli 1920-luvun puoliväliin asti useita lakkoja sekä vuonna 1931 kaksi kuukautta kestänyt lakko. Vuoden 1931 tekstiiliteollisuuden lakko oli suurimpia naisten lakkoja Ruotsissa. Lakossa oli 34 000 tekstiilityöntekijää, joista naisia 25 000.²⁷¹ Ruotsin tekstiiliteollisuuden lakkoa seurattiin kiinnostuneina myös suomalaisissa työväen lehdissä. *Kansan Lehdessä* sitä kuvailtiin etuvartiotaisteluksi, jonka lopputulos tulisi vaikuttamaan myös Suomen kutomatyöläisten kohtaloihin.²⁷²

1930-luvulla SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen piirissä puhjenneet lakot olivat tavallisesti organisoituneita, sillä uhkavaatimuksen esittämiseen työnantajalle oli saatava lupa SAK:n työvaliokunnalta. SAK:ssa ei juuri syntynyt ns. korpilakkoja, jotka olivat vielä edellisellä vuosikymmenellä olleet SAJ:lle suuri ongelma. Kutomateollisuustyöväen liiton alaiset palkkaliikkeet koskivat tavallisesti palkkojen tai työehtojen parantamista, mutta työehtosopimukseen niillä ei pyritty toisin kuin esimerkiksi Suomen Puutyöväen liitossa.²⁷³

Palkkaliikkeiden lisäksi Helsingin osasto toimi muutenkin jäsentensä etujen valvojana. Huomiota kiinnitettiin muun muassa työsuojeluun osaston toimintapiiriin kuuluvissa tehtaissa ja epäkohdista ilmoitettiin ammattientarkastajalle. Helsingin osastossa puututtiin myös korvauksettomaan yli- ja yötyöhön. 1930-luvun lopussa toimilla alkoi olla myös vaikutusta ja esimerkiksi Suomen Sirosilkin

²⁶⁸ Fransson & Thörnqvist 2002, 87; Kalela 1981, 142; Valkonen 1987, 230. Lakkojen määrä oli vähentynyt lähes kaikilla teollisuuden aloilla 1920-lukuun verrattuna. Puuteollisuudessa oli vuosina 1925–1928 yhteensä 73 lakkoa ja tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa 17. Rakennusala on tosin poikkeus, sillä rakennustyömailla työnseisauksia oli 1920-luvun jälkipuoliskolla yhteensä 35. Ala-Kapee & Valkonen 1982, 715.

²⁶⁹ Vilho Helin, nauha 6256/1973, Kansanperinteen arkisto.

²⁷⁰ Toini Alanko, nauha 6224/1973, Kansanperinteen arkisto.

²⁷¹ Schmitz 1982, 103–104; Schmitz 2002, 47.

²⁷² *Kansan Lehti* 31.3.1931, Ruotsin kutomatyöväen lakon päättyminen.

²⁷³ Kalela 1981, 142; Reuna 1985, 632, 634; Valkonen 1987, 230.

ja Honkasen tehtailla alettiin maksaa yötyökorvausta. Lisäksi Yhtyneillä Villatehtailla maksettiin työntekijöille täysi palkka kahdelta ensimmäiseltä sairausviikolta.²⁷⁴

Työmaaterroria ja politiikkaa

1920-luvun lopussa työnantajien ja työntekijöiden väliset suhteet kiristyivät. Yksi syy tähän oli työnantajien painostuksen ja työntekijöiden poliittisten mielipiteiden kontrolloinnin lisääntyminen. Vuonna 1928 STK perusti työtilasto-osaston, jonka tehtävänä oli kortistoida työtaisteluihin osallistuvat henkilöt sen estämiseksi, että he hankkisivat lakon ajaksi muuta työtä. Työntekijöiden kortistointi ei ollut kuitenkaan 1920-luvun lopun oikeistosuuntauksen synnyttämä ilmiö, vaan työntekijöiden poliittista ja ammatillista aktiivisuutta oli seurattu jo vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Myöhemmin kortistointi laajennettiin koskemaan kaikkia STK:n jäsenyritysten työntekijöitä, ja siihen merkittiin työtehtävän ja palkan lisäksi myös arvio käyttäytymisestä ja poliittisesta mielipiteestä. Vuonna 1935 kortistossa olikin jo 100 000 nimeä. Työtilasto-osasto pyrki kortistonsa avulla ohjaamaan ja kontrolloimaan yhtiöiden työhönottoa, vaikka ne eivät aina noudattaneetkaan osaston suosituksia. Joka tapauksessa kortiston avulla voitiin helposti valvoa työntekijöitä, joiden piirissä se sai nimen musta lista. Muita painostuksen muotoja työnantajien puolelta olivat orjakontrahdit²⁷⁵ ja työläisten erottaminen työstä poliittisen vakaumuksen vuoksi.²⁷⁶

Painostusta eivät harjoittaneet ainoastaan työnantajat, vaan myös ammattiyhdistysliike, joskin tämän painostuksen yleisyyttä liioiteltiin porvarillisissa sanomalehdissä. Niiden mukaan työpaikoilla elettiin ay-liikkeen hirmuvallan alla, ja valkoiset työmiehet saivat pelätä henkensä edestä ammattiosastojen terroria. Käytännössä ammattiosastojen harjoittama painostus tarkoitti kuitenkin pääasiassa anteeksipyyntöjä ja rahallisia korvauksia, joita edellytettiin rikkureilta tai suojeluskuntalaisilta ennen ammattiosastoon jäseneksi hyväksymistä. Esimerkiksi Helsingin osastossa rikkureilta otettiin kaksinkertainen sisäänkirjoitusmaksu, jos he halusivat liittyä jäseneksi. Virallisten rangaistusten lisäksi rikkurit, suojeluskuntalaiset ja muut valkoiset työmiehet suljettiin työtoveripiiriin ulkopuolelle, joka oli ehkä tehokkain rangaistuksen muoto työpaikoilla.²⁷⁷

²⁷⁴ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 30.5.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 29.8.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 4.3.1936, kansio 1, KansA.

²⁷⁵ Orjakontrakti tarkoitti työntekijän allekirjoittamaa sopimusta, jossa hän lupasi olla liittymättä jäseneksi ammattiyhdistysliikkeeseen. Korvaukseksi työntekijä sai 10 % ylimääräistä palkkiota. Orjakontrahdit olivat käytössä lähinnä puu- ja paperiteollisuuden yrityksissä. Joissakin paperiteollisuuden yrityksissä lähes kaikki työntekijät olivat allekirjoittaneet sopimuksen. Kujala 2006, 107; Valkonen 1987, 102.

²⁷⁶ Kujala 2006, 108; Lähteenmäki 1995, 67; Valkonen 1987, 102–105.

²⁷⁷ Helsingin osaston no 35 järjestämä Merimiehenkadun Silkkikutomon työläisten yleisen kokouksen ptk. 20.11.1938, kansio 1, KansA; Kujala 2006, 110; Valkonen 1987, 99.

Olosuhteita työpaikoilla käsiteltiin eduskunnassa syksyllä 1930, kun eduskunnalle annettiin lakiesitys työrauhan suojelemisesta. Hallituksen mukaan esityksellä pyrittiin turvaamaan juuri valkoisten työntekijöiden asema ja suojelemaan heitä ammattiyhdistysliikkeen mielivallalta ja painostukselta. Työväenliikkeen edustajat kritisoivat lakiesitystä pyrkimyksenä vainota järjestäytyntä työväkeä ja suojella rikkureita. SDP:n kansanedustajan ja SAJ:n entisen puheenjohtajan Matti Paasivuoren mielestä lain nimeksi olisikin paremmin sopinut ”laki lakonrikkojain suojeluksesta”. Sosialidemokraatteja ja muutamia yksittäisiä kansanedustajia lukuun ottamatta eduskunta kannatti lakiesitystä, ja laki työrauhan suojelemisesta²⁷⁸ hyväksyttiin syksyllä 1930.²⁷⁹

Kutomateollisuudessa työnantajien työmaaterrori ei ollut niin yleistä kuin paperiteollisuudessa, eivätkä esimerkiksi ns. orjakontrahdit levinneet alan tehtaisiin. Tampereella tosin alueen kaikkien kutomatehtaiden edustajat osallistuivat Rafael Haarlan syyskuussa 1930 kutsumaan kokoukseen, jossa työantajat sopivat yhteisistä menettelytavoista työmaiden puhdistamiseksi.²⁸⁰ Tästä huolimatta epäilyt työmaaterrorista nousivat Tampereen osastossa esille vain muutamia kertoja 1930-luvulla.

Maaliskuussa 1931 Klingendahl Oy:stä irtisanottiin Tampereen osaston jäsen Eino Kivinen. Irtisanomista käsiteltiin Palkkatyöläisessä, jossa sen katsottiin johtuvan virheellisestä käsityksestä Kivisen puoluetustasta. Palkkatyöläisen mukaan Kivistä epäiltiin kommunistiksi, sillä hän oli saanut veljeltään Amerikasta paketin, joka oli kääritty Amerikassa ilmestyneisiin kommunistisiin sanomalehtiin. Lehti piti irtisanomista törkeänä mielipidevainona, jota pahensi se, että se kohdistui ”henkilöön, joka on aina päättäväisesti asettunut vastustamaan kommunistien puuhailuja ja juuri siksi kommunistiveli agitaatiota tehdäkseen veljeensä nähden lienee lähettänyt hänelle kommunistisia julkaisuja”.²⁸¹ Palkkatyöläisessä irtisanominen nähtiin työmaaterrorina, mutta Tampereen osastossa tapaukseen suhtauduttiin ainakin johtokunnan pöytäkirjan mukaan maltillisemmin. Osasto päätti kyllä lähettää Klingendahlin isännöitsijälle kirjeen irtisanomisen johdosta, mutta tämän vahvempia mielipiteen ilmauksia se ei näytä aiheuttaneen. Pöytäkirjassa ei edes mainittu työmaaterroria tai työnantajien painostusta tapausta käsiteltäessä.²⁸² Tämä saattoi tosin johtua vaikeasta sisäpoliittisesta tilanteesta ja ay-liikkeen asemasta, jossa oikeistolaisille ei haluttu antaa uusia aseita vaatia esimerkiksi osaston lakkauttamista.

²⁷⁸ Lain mukaan työnantaja ei saanut pakottaa työntekijää kuulumaan tai olemaan kuulumatta johonkin järjestöön. Laki teki rangaistavaksi toisen työntekijän työtaisteluun pakottamisen tai hänen työnsä estämisen. Samaan aikaan muutettiin rikoslain 16. lukua, jonka mukaan oli rangaistavaa häpäistä ketään hänen maanpuolustukseen ja yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämiseen tähtäävän toimintansa vuoksi. Näin ammattiyhdistysliikkeen harjoittama painostus kriminalisoitiin, mutta työnantajien painostukseen ei puututtu. Se saikin jatkua rauhassa. Kujala 2006, 110.

²⁷⁹ Valkonen 1987, 106–110.

²⁸⁰ Valkonen 1987, 104.

²⁸¹ Palkkatyöläinen 2.4.1931, Mielipidevainoa Tampereen Klingendahlilla.

²⁸² Villateollisuusyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 17.3.1931, kansio 3, KansA.

Kesäkuussa 1933 epäilyt työmaaterrorista nousivat esille Suomen Trikoolla, kun yksi työntekijä irtisanottiin. Irtisanomisen viralliseksi syyksi oli ilmoitettu työnvähyys, mutta Palkkatyöläisessä sen syytä pidettiin työntekijän osallistumista Hämeenkadun koristeluun sosialidemokraattien puoluekokouksen²⁸³ yhteydessä helatorstaina. Palkkatyöläisessä tätäkin irtisanomista pidettiin työmaaterrorina, sillä irtisanottu oli jo aiemmin joutunut tarkkailun kohteeksi osallistuttuaan aktiivisesti sekä poliittiseen että ammatilliseen toimintaan. Tapausta käsiteltiin myös Kutomateollisuustyöväen liiton ja Kutomatyönantajain välisissä neuvotteluissa, mutta ei Tampereen osastossa.²⁸⁴ Tälläkin kertaa irtisanomiseen suhtauduttiin osastossa maltillisesti, mikä saattoi osittain johtua kesäajasta, jolloin jäsenten edunvalvonta oli tavallisesti vähäisempää. Työmaaterroria käsiteltiin johtokunnan ja osaston kokouksissa vain kerran, kun vuonna 1938 kokouksissa käsiteltiin toimenpiteitä työnantajien terroria vastaan. Aloite tähänkin keskusteluun näyttäisi tulleen osaston ulkopuolelta, sillä aihetta oli aiemmin käsitelty mm. SKL:n Tampereen osastojen johtokuntien yhteisessä kokouksessa.²⁸⁵

Helsingin osastossa epäilyt työmaaterrorista tulivat esille ensimmäisen kerran tammikuussa 1936, kun Helsingin Mattotehdas Helma Oy:ssä erotettiin yli 30 työntekijää. Tehtaan johto oli kuitenkin aiemmin luvannut työntekijöilleen, ettei ketään erotettaisi hiljaisesta ajasta huolimatta. Epäilyt työmaaterrorista heräsivät, kun kaikki erotetut olivat osaston jäseniä ja vahvistuvat entisestään, kun osa erotetuista työntekijöistä otettiin takaisin töihin sen jälkeen, kun he olivat eronneet osastosta. Syytöksiä vauhditti myös tehtaan mestarin Eva Tammilehdon työläisille pitämä puhe, jossa hän kielsi työläisiä liittymästä ammattiosastoon ja käski mahdollisesti jo liittyneitä eroamaan. Lisäksi hän totesi puheessaan työläisille: ”*Ammatillisiin järjestöihin kuulumalla te ette saa palkkojanne parannetuksi, mutta sen sijaan voitte joutua ikävyyksiin, menettämään työpaikkanne*”.²⁸⁶ Mestari Eva Tammilehdon työläisille pitämä puhe kertoo myös hyvin työnantajien kielteisestä suhtautumisesta työntekijöiden ammatilliseen järjestäytymiseen.

Elokuussa 1937 epäiltiin uudestaan työmaaterroria, kun Malmilla sijaitsevan Moserin tehtaan työläiset pyysivät apua oman osaston perustamisessa. Ammattiosaston perustaminen kuitenkin epäonnistui, sillä tehtaalla uhattiin erottaa kaikki perustavaan kokoukseen osallistuvat. Lisäksi erotettiin kaksi naistyöläistä ja yksi metallityöläisten ammattiosastoon kuuluva mies, joiden epäiltiin olevan

²⁸³ Puoluekokouksen ja siihen liittyvän juhla-kulkueen vuoksi Hämeenkatu oli juhla-liputettu valtakunnanlipuilla ja SDP:n puoluelipuilla. Suojeluskuntalaiset ottivat kuitenkin SDP:n liput tangoista pois poliisin kielloista huolimatta. He hyökkäsivät myös puoluekokoukseen liittyvää juhla-kulkuetta vastaan ja häiritsivät Pyynikin urheilukentällä ollutta pääjuhlaa juhlapaikan ulkopuolella. Lisäksi muutamia asiasta huomauttaneita henkilöitä pahoinpideltiin. Suojeluskuntalaisten rähinöinti oli suunnattu SDP:tä vastaan. Kaarninen 2006, 75; Kanerva 1986, 316; Soikkanen 1975, 540, 543.

²⁸⁴ Palkkatyöläinen 16.6.1933, Työmaaterroria Suomen Trikoossa.

²⁸⁵ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 17.3.1938, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.3.1938, kansio 3, KansA.

²⁸⁶ Helsingin Mattotehdas Helma Oy:n työläisten kokouksen ptk. 19.1.1936, kansio 4, KansA.

osaston perustamisyrittäjien takana. Moserin tehtaassa 40 työläisestä perustavaan kokoukseen uskalsikin tulla vain kaksi. Palkkatyöläisestä kritisoiinkin työntekijöitä pelkuruudesta, joka esti oman osaston perustamisen.²⁸⁷ Vuodenvaihteessa 1937–1938 työmaaterrori oli jälleen esillä, kun SOK:n tehtaassa ja Helsingin Kutomo- ja Kravattitehtaassa irtisanottiin tai uhattiin irtisanoa ammattiosastoon kuuluvia työntekijöitä.²⁸⁸ Vaikka työmaaterrorista raportoitiin vasta 1930-luvun jälkipuolella, oletettavasti työmaaterroria ilmeni osastossa myös vuosikymmenen alkupuolella. Silloin osastolla ei kuitenkaan ollut mahdollisuuksia toimia työnantajien työmaaterroritapauksia vastaan pienen jäsenmäärän ja kireän yhteiskunnallisen tilanteen vuoksi.

Liittyminen Tampereen Ammatilliseen Paikallisjärjestöön oli esillä Tampereen osastossa useita kertoja 1930-luvulla. Asiaa käsiteltiin esimerkiksi helmikuussa 1932, jolloin johtokunta päätti, että liittyminen olisi liian kallista.²⁸⁹ Seuraavan kerran aloitteen Paikallisjärjestöön liittymisestä teki Alli Ojansuu johtokunnan kokouksessa 2. helmikuuta 1937. Liittymisestä keskusteltaessa nousivat jälleen esiin sen aiheuttamat taloudelliset kustannukset jäsenille, mihin vedoten osasto päätti olla liittymättä TAP:öön.²⁹⁰ Seuraavan kerran asia oli esillä syyskuussa 1937, mutta tällöinkin osasto päätti olla liittymättä järjestöön taloudellisen rasituksen vuoksi. Seuraavan vuoden joulukuussa osasto päätti vihdoinkin liittyä Paikallisjärjestöön, mutta se ei liittynyt jäsenmaksukustannusten vuoksi koko jäsenmäärällään, vaan 1000 jäsenellä.²⁹¹ Muutkin tamperelaiset Kutomateollisuustyöntekijäin liiton osastot liittyivät Paikallisjärjestöön vasta vuonna 1938. Koivisto pitää myöhäisen liittymisen syynä ammattiyhdistyspolitiikkaa, sillä kutomotyöläiset olivat hänen mukaansa kommunistimielisessä johdossa ja Paikallisjärjestö sosialidemokraattien johdossa.²⁹²

Tampereen osaston myöhäisen liittymisen syynä ei voida kuitenkaan pitää ammattiyhdistyspolitiikkaa, sillä esimerkiksi suuntaristiriidoissa se seurasi Kutomateollisuustyöväen liiton linjaa. Osaston jäsenyydestä erotettiin kaksi henkilöä vuonna 1929 suuntaristiriitojen vuoksi ja se erosi Tampereen Ammattiosastojen Keskusneuvostosta.²⁹³ Se pysyi Kutomateollisuustyöväen liiton jäsenenä ja liittyi sen rinnalla SAK:hon. Enemmistö jäsenistä tai ainakin johto näyttää siis kannattaneen sosiaalide-

²⁸⁷ Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 29.8.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 27.8.1937, kansio 1, KansA; Palkkatyöläinen 3.9.1937, Työmaaterrorilla yrittävät kutomatyönantajat estää työläisten järjestäytymisen.

²⁸⁸ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 29.12.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 valmistavan vuosikokouksen ptk. 2.1.1938, kansio 1, KansA.

²⁸⁹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 4.2.1932, kansio 4, KansA.

²⁹⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 2.2.1937, kansio 4, KansA.

²⁹¹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 19.12.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 11.12.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 24.9.1937, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 26.1.1939, kansio 5, KansA.

²⁹² Koivisto 1999, 380; Koivisto 2003, 111.

²⁹³ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 40-vuotishistoriikki, kansio 6, KansA.

mokraattista suuntausta. Osastolla oli oma edustajansa SAK:n perustavassa kokouksessa, sillä yksi SKL:n neljästä edustajasta oli puheenjohtaja Jussi (Johan) Tunturi. Hän oli myös pitkään vakinaisena jäsenenä SKL:n liittohallituksessa.²⁹⁴

Politiikka myöhäisen liittymisen syynä ei ole uskottava myöskään siksi, että Tampereen osastossa periaatetta ay-liikkeen poliittisesta puolueettomuudesta noudatettiin tarkkaan, ja sitä korostettiin aina puoluepolitiikkaan liittyviä asioita käsiteltäessä. Päätökset puoluepolitiikkaan liittyvissä asioissa olivat myös aina kielteisiä, eikä osasto esimerkiksi suostunut avustamaan vuonna 1933 Tampereen Sosialidemokraattisen Kunnallistoimikunnan vaalirahastoa.²⁹⁵ Osasto pyrki välttämään poliittisia kannanottoja toiminnassaan. Tämä saattoi johtua siitä, ettei työnantajilla olisi mahdollisuutta syyttää sitä poliittisesta toiminnasta ja siten mahdollisesti myös kommunismista, mutta myös siitä, ettei jäsenistön välille haluttu luoda ristiriitoja.

Helsingin osasto ei sen sijaan välttänyt poliittisia kannanottoja, vaan osallistui esimerkiksi ennen kesän 1936 eduskuntavaaleja yhdessä sosialidemokraattisen puolueosaston kanssa vaalityön tekemiseen.²⁹⁶ Osasto esitti myös aloitteita SDP:n eduskuntaryhmälle tärkeinä pitämistään asioista.²⁹⁷ Erilainen suhtautuminen puoluepolitiikkaan saattoi johtua siitä, että toiminnassa oli mukana kaksi kansanedustajana ollutta henkilöä.

3.2 Valistusta ja virkistystä

Edunvalvonnan lisäksi osastojen toimintaan kuului keskeisesti virkistystoiminta, joka voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen. Ensimmäinen virkistystoiminnan muoto olivat kerhot eli muun muassa opintokerhojen järjestäminen. Toinen virkistystoiminnan muoto oli retkeily ja viimeinen iltamien ja juhlien järjestäminen. Virkistystoiminnan järjestämisestä Helsingin osastossa vastasi vuonna 1934 perustettu huvitoimikunta ja Tampereen osastossa seuraavana vuonna perustettu kerhotoimikunta²⁹⁸. Virkistystoiminta voidaan nähdä vastapainona edunvalvonnalle ja yhteishengen luomisena jäsenistön keskuuteen.²⁹⁹

²⁹⁴ SAK:n 19.–21.10.1930 pidetyn perustavan kokouksen ptk., 33; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokousten ptk:t 1930–1936, kansio 4, KansA; Näreikkö & Takalo 1986, 149, 160.

²⁹⁵ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 26.4.1933, kansio 3, KansA.

²⁹⁶ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 7.6.1936, kansio 1, KansA.

²⁹⁷ Helsingin osaston no 35 valistuskokouksen ptk. 21.2.1937, kansio 1, KansA.

²⁹⁸ Tampereen osastossa virkistystoiminnasta 1930-luvun alussa vastasi huvitoimikunta, joka toimi ainakin vuonna 1931. Villateollisuustyöväen huvitoimikunnan tk. 1931, kansio 10, KansA.

²⁹⁹ Lohikoski 2005, 81.

Kerhoja, huvia ja hyötyä

Tampereen osastossa keskeinen osa kerhotoimintaa oli seurustelukerho, jonka perustava kokous pidettiin 17.10.1933. Seurustelukerhot olivat osa SAK:n opintokerhotoimintaa ja Kutomateollisuustyöväen liitto rohkaisi osastoja perustamaan seurustelukerhoja, joiden toimintaa voitiin muokata tarpeiden mukaan.³⁰⁰ Seurustelukerhon tarkoituksena oli sekä aktivoida vanhoja jäseniä että saada osastoon uusia jäseniä.

*Muuten on kovin hauskaa että osastomme toimintaan ainakin tässä suhteessa on kiinnitetty huomioita. Ainakin sellaisten jäsenten keskuudessa joita ei näe osaston virallisissa kokouksissa niin toivottavaa kuin se olisikin. Mutta siksihän juuri on tämä seurustelukerho muoto otettukin saadaksemme mukaan ne sivussa olevat toverit, sekä siten saada vielä innostumaan heidät vielä tuomaan uusia ei-jäseniä johan meillä alun perin on pyrkimys saada joukkomme yhä suuremmaksi ja suuremmaksi.*³⁰¹

Seurustelukerho toimi aktiivisesti, ja se kokoontui joko viikoittain tai joka toinen viikko. Osallistujista enemmistö oli naisia, ja tämä suuntasi kerhoiltojen sisältöä. Ne olivat pääasiassa vapaamuotoista yhdessäoloa, mutta erilaisten käsitöiden tekeminen oli keskeinen osa niitä. Erään kerhoillan pöytäkirjan pitäjän mukaan seurustelukerhoa olisikin yhtä hyvin voinut kutsua ompeluseuraksi. Ompeluseuramaisuutta myös kritisoitiin, ja osa osallistujista halusi seurustelukerhon olevan enemmän ammattiyhdistyspainotteisempi.³⁰² Naisten käsitöiden tekemistä kokouksissa arvosteltiin myös Ruotsissa, jossa osa aktiivisista ay-naisista katsoi sen vahvistavan kuvaa, etteivät naiset olleet kiinnostuneita ay-toiminnasta. Seurustelukerhon ompeluseuramaisuus saattoi osaltaan vaikuttaa myös siihen, etteivät miehet ainakaan alkuvaiheessa osallistuneet siihen kovin aktiivisesti.³⁰³ Suurimmalle osalle naisjäsenistä seurustelukerho oli kuitenkin pääasiallinen osallistumismuoto. Naiset saattoivat kokea kokoukset liian virallisina, kun seurustelukerho puolestaan oli tapahtuma, jossa pystyi rentoutumaan. Virallisuuden ja muodollisuuden lisäksi osa naisjäsenistä saattoi kokea kokoukset vieraina tai jopa epämiellyttävänä osallistumismuotona itselleen.³⁰⁴

Vapaamuotoisen yhdessäolon lisäksi seurustelukerhossa oli alusta alkaen erilaista ohjelmaa, kuten lausuntaa tai pakinoita. Ohjelmansuorittamisesta vastasivat pääasiassa naiset. Syksystä 1934 ohjelmansuorittamista kehitettiin eteenpäin, kun kerhoilloissa alettiin muun ohjelman lisäksi pitää myös puheita. Tarkoituksena oli kehittää seurustelukerhoakin ammattiyhdistyspainotteisemmaksi ja valis-

³⁰⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 11.10.1933, kansio 4, KansA; Näreikkö & Takalo 1986, 158.

³⁰¹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 9.11.1933, kansio 9, KansA.

³⁰² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 23.11.1933, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 8.3.1934, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 9.10.1934, kansio 9, KansA.

³⁰³ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 23.11.1933, kansio 9, KansA; Waldemarson 2000, 60.

³⁰⁴ Lohikoski 2005, 62.

tavammaksi.³⁰⁵ Tämä suuntaus jatkui myös vuonna 1936, jolloin kerhoilloissa haluttiin lisätä ammattiyhdistysliikettä koskevaa keskustelua. Seurustelukerhossa oli tarkoituksena pitää vapaamuotoisen ohjelman lisäksi joka toinen kerta opintoilta, jossa pidettäisiin alustus jostain ajankohtaisesta aiheesta ja keskusteltaisiin tämän perusteella.³⁰⁶ Jäsenten aktivoimisen ja virkistämisen lisäksi seurustelukerhon tarkoituksena oli myös valistaa osaston jäseniä.

Seurustelukerhojen lisäksi SAK:n opintokerhotoimintaan kuuluivat varsinaiset opintokerhot, joissa keskityttiin enemmän jäsenten valistamiseen. Tampereen osastossa opintokerhon perustamista pohdittiin ensimmäisen kerran lokakuussa 1934, kun syksyllä 1931 perustettu Tampereen kutomatyöläisten yhteinen opintokerho keskeytti toimintansa. Oma opintokerho päätettiin perustaa kuitenkin vasta vuoden 1937 alussa.³⁰⁷ Kutomatyöläisten yhteisessä opintokerhossa opiskeltiin mm. kunnallisoppia ja sosialististen aatteiden historiaa.³⁰⁸ Vaikka Tampereen osastossa ei ollutkaan omaa opintokerhoa, pyrittiin opintotoimintaa pitämään yllä seurustelukerhon yhteydessä. Opintokerhon perustaminen ei vuonna 1937 kuitenkaan toteutunut, sillä siihen ei ilmoittautunut riittävästi osallistujia.³⁰⁹

Syy vähäiseen kiinnostukseen opintokerhon perustamista kohtaan saattoi johtua siitä, ettei enemmistö jäsenistä välttämättä ollut kiinnostunut ay-liikkeen, työelämän ja lainsäädännön kysymyksistä niin paljon, että olisi halunnut opiskella niitä vielä työpäivän tai -viikon jälkeen. Työväestön aktivoiminen opiskeluun olikin vaikea tehtävä työväenjärjestöille ja esimerkiksi Tampereen Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen opintokerhoihin osallistuivat samat ihmiset vuodesta toiseen valtaosan jäsenistä suhtautuessa itsensä henkiseen sivistämiseen passiivisesti tai jopa kielteisesti.³¹⁰ Toisaalta kyse ei välttämättä ollut niinkään kiinnostuksen kuin ajan puutteesta, sillä opintokerho-opiskelu vaati paljon myös aikaa, kun jokaisen osallistujan tuli vuorollaan pitää alustus keskustelua varten.³¹¹

Omalle opintokerholle ei myöskään välttämättä ollut tarvetta, sillä muut tahot järjestivät Tampereella erilaisia opintokerhoja ja -kurseja, jonne myös osaston jäsenet pystyivät osallistumaan. Esimerkiksi Tampereen ammatillisen paikallisjärjestön naisjaosto järjesti opintotoimintaa ammattiyhdis-

³⁰⁵ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 9.10.1934, kansio 9, KansA.

³⁰⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 12.12.1935, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 4.2.1936, kansio 9, KansA.

³⁰⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 29.10.1931, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 16.10.1934, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 31.1.1937, kansio 3, KansA.

³⁰⁸ Palkkatyöläinen 27.11.1931, Opintokerhotoiminta; Palkkatyöläinen 13.5.1932, Kutomatyöläisten opintokerhotoiminta.

³⁰⁹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan tk. 1937, kansio 9 KansA.

³¹⁰ Sänkiaho 1997, 43.

³¹¹ Aino Kallio, nauha 6238/1973, Kansanperinteen arkisto.

tysnaisille. Marraskuussa 1937 naisjaosto järjesti luento- ja neuvontapäivät, joilla puhuivat muun muassa Sylvi-Kyllikki Kilpi, kansanedustaja Kaisa Hiilelä sekä Laura Härmä ja maaliskuussa 1939 luennon, jossa kansanedustaja Kaisa Hiilelä luennoi otsikolla ”*Naiset ammattiyhdistystoiminnassa ja työmarkkinoilla*”.³¹²

Helsingin osastossa opintokerho perustettiin syyskuussa 1936, ja sen pääasiallinen tehtävä oli valistaa jäseniä ammattiyhdistys- ja järjestötoimintaan kuuluvissa asioissa. Tämän lisäksi kokouksissa oli vapaamuotoisempaa ohjelmaa, kuten pakinoita ja runoja. Opintokerho kokoontui ensimmäisen toimintavuotensa aikana yhteensä 26 kertaa ja siihen osallistui 23 jäsentä, joista 19 oli naisia. Opiskeltavana aineena oli järjestötehtävien hoitaminen, ja puheenjohtajan sekä sihteerin tehtävät kiersivät kaikilla osanottajilla. Tämän lisäksi opintokerhossa pidettiin alustuksia eri teemoista, joiden perusteella keskusteltiin. Ensimmäisen toimintavuoden aikana pidettiin alustukset mm. työläisäitien suhtautumisesta ammattiyhdistysliikkeeseen, naisten yötyön poistamisesta, uskonnon vapauslaista sekä raittiuskysymyksestä.³¹³

Opintokerhoja voidaan puhuja- ja keskusteluseurojen ohella pitää keskeisenä työväenliikkeen opetusmuotona. Niiden tavoitteena oli osallistujien keskustelu- ja esiintymistaitojen kehittäminen, joihin pyrittiin juuri puheenjohtajan ja sihteerin tehtävien kierrättämisellä sekä alustusten laatimisella. Nämä olivat myös Helsingin osaston opintokerhon tavoitteet. Opintokerho- ja muu valistustoiminta oli yleistä SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä 1930-luvulla, ja niihin panostettiin keskusjärjestön niukoista resursseista huolimatta. Valistustoiminnan tarkoituksena oli saada työntekijät järjestäytymään, lujittaa tietoisuutta sekä kouluttaa toimihenkilöitä liitoille ja ammattiosastoille. Helsingin osaston opintokerho ei ollutkaan ainoa vuonna 1936 perustettu opintokerho, sillä kyseisenä vuonna SAK:ssa perustettiin 24 uutta vastaavanlaista kerhoa ja vuoden lopussa niitä oli yhteensä 63.³¹⁴

Opintokerho ei ollut kuitenkaan pitkäikäinen, sillä se kokoontui syksyllä 1937 vain viisi kertaa. Myös jäsenmäärä oli vähentynyt huomattavasti, sillä jäseniä oli vain kahdeksan, joista naisia kuusi. Toimintaa oli kuitenkin suunniteltu aktiivisemmaksi, sillä kerho oli päättänyt kokoontua opintokau-

³¹² Kansan Lehti 10.11.1937, TAP:n naisjaostolla on luentopäivät; Kansan Lehti 2.3.1939, Mielenkiintoinen luentotilaisuus.

³¹³ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 11.9.1936, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon ilmoitus Työväen Sivistysliitolle 1936–1937, kansio 11, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon kokouksen ptk. 15.10.1936, kansio 11, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon kokouksen ptk. 22.10.1936, kansio 11, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon kokouksen ptk. 29.10.1936, kansio 11, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon kokouksen ptk. 17.12.1936, kansio 11, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon kokouksen ptk. 15.4.1937, kansio 11, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon kevätkertomus Työväen Sivistysliitolle 1936–1937, kansio 11, KansA.

³¹⁴ Kiviranta 2006, 25; Valkonen 1987, 170–171.

della 1937–1938 yhteensä 25 kertaa ja valinnut kerhoilloissa käsiteltäväksi aiheeksi työaikalainsäädännön ja alustuksia ammattiyhdistysliikkeestä.³¹⁵ Syy opintokerhon lopettamiseen vain viiden koontumiskerran jälkeen ei käy ilmi. Lakkauttamiseen saattoi vaikuttaa osaston huono taloudellinen tilanne, johon vedoten kerhon toiminnan jatkamista oli jo keväällä vastustettu.³¹⁶

Kerhon lakkauttamiseen saattoi vaikuttaa myös osallistujamäärä, joka oli vähentynyt huomattavasti ensimmäisestä opintokaudesta. Osallistujamäärän vähentyminen puolestaan saattoi johtua valitusta aiheesta, joka ehkä koettiin rivijäsenten joukossa liian teoreettiseksi. Opiskeltavaksi valittuun aiheeseen ei välttämättä löytynyt alustajia ja luennoitsijoita omasta piiristä, ja tämä vaikeutti opintokerhon toimintaa. Opintokerhon lakkauttamiseen saattoi Helsingin osastossakin vaikuttaa se, että Helsingissä erilaista kerhotoimintaa järjestivät useat tahot. Esimerkiksi Helsingin Sosialidemokraattisen naisyhdistyksen alaisuudessa toimi mm. ompelukerho, historiakerho ja kunnallistiedon kerho.³¹⁷

Helsingin Sosialidemokraattisen naisyhdistyksen lisäksi Helsingin Ammatillisen Paikallisjärjestön naisjaosto järjesti heti toimintansa alusta alkaen kerhotoimintaa, kursseja ja luentoja, jonne myös Helsingin osaston naisjäseniä kehoitettiin osallistumaan. Ensimmäisen opinto- ja luentokurssinsa HAP:n naisjaosto järjesti syyskuussa 1935. Kurssilla luennoitiin mm. ammattiyhdistysliikkeen synnystä, työsopimuslaista ja puheenjohtajan tehtävistä sekä järjestettiin mallikokous. Kurssille ilmoitautui yhteensä 108 naista, joista 18 oli Helsingin osaston jäseniä.³¹⁸ HAP:n naisjaoston järjestämälle kurssille osallistui muun muassa osaston rahastonhoitaja Maija Grönvik, joka kuvaili kurssia Palkkatyöläisessä seuraavasti:

Osastomme jäsenten keskuudessa olikin suuri mielenkiinto kursseja kohtaan. Meidän kannaltamme olikin mielenkiintoista kuulla esitelmiä työehtosopimuslaista, naisten palkkoista ja yötyöstä. Kurssit kasvattivat myös uusia toimitsijavoimia osastojen keskuuteen ja siis täyttivät niitä toivomuksia, joita toimeenpanijat olivat niille asettaneet.³¹⁹

Vastaavanlaiset opinto- ja luentokurssit HAP:n naisjaosto järjesti helsinkiläisille ammattiyhdistysnaisille myös syksyllä 1936 ja 1938.³²⁰

³¹⁵ Helsingin osaston no 35 opintokerhon kevätkertomus Työväen Sivistysliitolle 1937, kansio 11, KansA; Helsingin osaston no 35 opintokerhon avustuspyyntö Työväen Sivistysliiton luentotoimistolle 1937–1938, kansio 11, KansA.

³¹⁶ Helsingin osaston no 35 opintokerhon vuosikokouksen ptk. 22.4.1937, kansio 11, KansA.

³¹⁷ Laitinen 1995, 69–70.

³¹⁸ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 10.2.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 26.9.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 25.9.1938, kansio 1, KansA; Palkkatyöläinen 27.9.1935, Helsingin ammattiyhdistysnaisten kurssit aloitettiin viime sunnuntaina; Palkkatyöläinen 18.10.1935, Helsingin ammattiyhdistysnaisten kurssit päättyneet.

³¹⁹ Palkkatyöläinen 18.10.1935, Helsingin ammattiyhdistysnaisten kurssit päättyneet.

³²⁰ Palkkatyöläinen 11.9.1936, HAP:n naisjaosto; Palkkatyöläinen 30.9.1938, Naisten luentokurssit alkaneet Helsingissä.

Helmikuussa 1938 opintokerhon perustaminen otettiin uudestaan esille Tampereen osastossa. Johtokunta katsoi, ettei omaa opintokerhoa kannattanut perustaa osallistujien puutteen vuoksi, vaan kutsua muiden tamperelaisten Kutomateollisuustyöväen liiton osastojen johtokunnat koolle yhteisen opintokerhon perustamiseksi. Johtokunnan ehdotus hyväksyttiin osaston kokouksessa, ja keväällä 1938 Tampereen kutomatyöläisten yhteinen opintokerho jatkoi toimintaansa. Opintokerhossa opiskeltiin järjestötoimitsijan tehtäviä, ja se kokoontui vuoden 1938 aikana yhteensä 12 kertaa. Opintokerho jatkoi toimintaansa myös seuraavana vuonna.³²¹

Opintokerhojen lisäksi keskeinen osa SAK:n valistustyötä olivat kesäkurssit, joita SAK järjesti yhdessä Työväen Sivistysliiton kanssa Työväen Akatemiassa Kauniaisissa. Ensimmäinen kuukauden kestävä kesäkurssi järjestettiin vuonna 1932. SAK:n kesäkursseja kutsuttiin ammattiyhdistyskouluksi, sillä opetettaviin aineisiin kuuluivat mm. ammattiyhdistystieto, työläislainsäädäntö, sosiaalitalasto ja yhdistystieto. Liitoille kesäkurssit olivat hyvä keino saada uusia toimitsijoita ja ne tukivatkin kursseille osallistumista apurahoin, sillä osallistuminen olisi ollut muuten monille työläisille taloudellisesti mahdotonta. Osanottajapaikat kursseille jaettiin liittojen jäsenmäärän mukaan. Yhteensä 1930-luvulla pidetyille kuudelle kesäkurssille osallistui lähes 300 naista ja miestä.³²² Esikuva SAK:n kesäkurseille saatiin Ruotsista, jossa LO oli järjestänyt vastaavanlaisia kesäkursseja Brunnsvikissa vuodesta 1929 alkaen. SAK:n kesäkurssien opetusohjelmassa pyrittiinkin mahdollisuuksien mukaan noudattamaan Brunnsvikin koulun opetus- ja työtapoja.³²³

Myös Kutomateollisuustyöväen liitto myönsi jäsenilleen kesäkurseille osallistumista varten apurahoja, joilla pyrittiin kattamaan asunto-, ruoka- ja matkakulut sekä oppimateriaalikustannukset. Helsingin osaston jäsenet osallistuivat kesäkurseille aktiivisesti osastoon kokoon nähden, ja osastosta osallistuikin niille yhteensä neljä jäsentä. Ainakin kaksi heistä oli naisia, sillä vuonna 1935 Martta Aalto sai 500 markan apurahan kesäkurssille osallistumista varten ja kaksi vuotta myöhemmin Saa-ra Yli-Nikkilä sai 700 markan apurahan.³²⁴

Vuonna 1937 Kutomateollisuustyöväen liiton myöntämän 700 mk:n apurahan SAK:n kesäkurseille osallistumista varten sai myös Tampereen osaston jäsen Aune Laine. SKL:n myöntämän apurahan

³²¹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 6.2.1938, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 6.2.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.3.1938, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 vuositilastolomake 1938, kansio 6, KansA; Kansan Lehti 27.9.1939, Kutomateollisuustyöväen opintokerho aloittanut toimintansa.

³²² Louhikko 1940, 63, 65; Valkonen 1987, 170.

³²³ Casparsson 1948, 530; Louhikko 1940, 64; Stenmark 1951, 126.

³²⁴ SKL:n kirje Helsingin osastolle no 35 7.3.1935, kansio 6, KansA; Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 25.2.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston johtokunnan kokouksen ptk. 28.3.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 25.4.1937, kansio 1, KansA.

lisäksi Laine sai 300 mk:n apurahan myös osastolta.³²⁵ Osaston myöntämää apurahaa voidaan pitää osoituksena siitä, että naisten valmiuksia järjestötoimintaan pyrittiin osastossa lisäämään. Myös toinen osaston jäsen sai liiton myöntämän apurahan, kun Vilho Helin sai apurahan kesällä 1939.³²⁶ Laineen ja Helinin lisäksi muita jäseniä ei osallistunut SAK:n kesäkursseille. Sen sijaan keväällä 1938 Maire Virta haki SKL:n myöntämää apuraha Työväen akatemian erikoisopinto-ohjaaja kursseille osallistumista varten.³²⁷

Helsingin osaston jäsenten aktiivinen osallistuminen SAK:n kesäkursseille saattoi johtua uusien toimitsijoiden tarpeesta, sillä se oli menettänyt paljon aktiivisia jäseniä ammattiyhdistysliikkeen suuntaristiriidoissa. Toisaalta myös Työväen akatemian läheisyys saattoi helpottaa kursseille osallistumista. Tampereen osaston jäsenten vähäisempi osallistuminen SAK:n kesäkursseihin saattaisi selittyä juuri välimatkalla, joka nosti esimerkiksi matkakustannuksia. Tampereen osastossa ei myöskään ollut ongelmia toimitsijoiden saamisessa, eikä se ollut menettänyt suuntaristiriidoissa samalla tavalla toimitsijoita kuin Helsingin osasto.

Opintokerhoihin ja kursseille osallistuminen lisäsivät tavallisesti naisten ammattiyhdistysaktiivisuutta. Kursseille osallistumisen jälkeen naiset osallistuivat aiempaa enemmän esimerkiksi järjestötoimintaan ja käyttivät puheenvuoroja kokouksissa. Ammattiyhdistystoiminnassa tarvittujen taitojen ja tietojen lisäksi opintokerhot ja kurssit lisäsivät naisten itseluottamusta.³²⁸ Monille muutaman vuoden kansakoulua käynneille naisille ay-liikkeen järjestämät opintokerhot ja -kurssit olivat lähes ainoa mahdollisuus kouluttaa ja sivistää itseään tehdastyön ja elannon hankkimisen lomassa. Ne olivatkin merkittävä kokemus monen ay-naisen elämässä.

Retkiä ja juhlia

Tärkeä jäsenten virkistämismuoto Tampereen osastossa oli erilaisten retkien järjestäminen, jotka olivat keskeinen toimintamuoto ammattiyhdistysliikkeessä 1930-luvulla. Retkiä järjestettiin sekä Tampereen lähialueille että muualle Suomeen. Tampereen lähialueille järjestetyt retket suuntautuivat tavallisesti työväentaloille, kuten helmikuussa 1937 Lielahden työväentalolle, jossa kerhotoimikunta järjesti myös ohjelmaa ja tanssia. Muualle Suomeen järjestetyt retket suuntautuivat yleensä paikkakunnille, joissa oli kutomateollisuutta, kuten Turkuun ja Hämeenlinnaan vuonna 1933.³²⁹

³²⁵ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 23.5.1937, kansio 3, KansA.

³²⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 19.6.1939, kansio 5, KansA.

³²⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 24.4.1938, kansio 3, KansA.

³²⁸ Götebo Johansson 1990, 31; Holmberg 1975, 45.

³²⁹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.7.1933, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 11.2.1937, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan tk. 1937, kansio 9, KansA.

Vuonna 1937 kerhotoimikunnassa suunniteltiin myös retkeä Viroon tai Petroskoihin, mutta kerhotoimikunta katsoi, että sen oli mahdotonta järjestää tällaisia retkiä. Retkien keskeisestä asemasta kertoo sekin, että joulukuussa 1938 kerhotoimikunnan nimi muutettiin valistus- ja retkeilyjaostoksi.³³⁰

Helsingin osastossa retkeily ei ollut yhtä aktiivista kuin Tampereen osastossa, ja se järjestikin tavallisesti vuosittain vain yhden muualle Suomeen suuntautuvan retken. Vuonna 1936 retkeiltiin SKL:n liittojuhlille Tampereelle ja kaksi vuotta myöhemmin Järvenpäähän.³³¹ Myös Helsingin osastossa retket suuntautuivat paikkakunnille, joissa oli kutomateollisuutta. Passiivisempi retkeily saattoi joutua osaston taloudellisesta tilanteesta. Toisaalta kauemmaksi suuntautuvaan retkeilyyn ei välttämättä ollut tarvetta, sillä Helsingissä ja lähialueilla oli riittävästi paikkoja vapaa-ajanviettoa varten. Kesäisin esimerkiksi Mustikkamaa oli suosittu vapaa-ajanviettopaikka työväestön keskuudessa, missä järjestettiin mm. tansseja ja muuta virkistystoimintaa.³³²

Osastojen järjestämien retkien lisäksi Kutomateollisuustyöväen liitto järjesti vuonna 1939 jäsenilleen ensimmäisen matkan ulkomaille. Matka suuntautui Tukholmaan, ja sille osallistui yhteensä 86 jäsentä. Tampereen osastossa matkalle lähtijät valittiin äänestyksellä, ja matkalle pääsivät Jooseppi Lempinen, Aune Larm, Olga Vilenius ja Vilho Helin, jotka saivat osastolta 100 mk:n avustuksen matkaa varten.³³³ Helsingin osastosta matkalle valittiin Saara Suutari ja Bror Hyvönen. Viikon kestäneellä matkalla tutustuttiin Tukholman alueen tekstiiliteollisuusyrityksiin, Ruotsin ammattiyhdistystoimintaan ja itse kaupunkiin.³³⁴ Monille osallistuneille matka oli sekä ensimmäinen että viimeinen mahdollisuus päästä käymään ulkomailla. Matkan merkitystä kutomatyöläisille kuvaakin hyvin Kansan Lehdessä 5.7.1939 ollut artikkeli Tukholman matkasta, jossa Olga Vilenius kuvaa matkakokemuksiaan:

*Kaikin puolin elämäni paras elämys. Jos mekin täällä olisimme yhtä yksimielisiä pitäisimme kunnia-asianamme kuulua omiin ammattiosastoihimme, sekä tukea kaikkia työväen parhaaksi tarkoitettuja pyrkimyksiä, olisi meidänkin taloudelliset elämisen mahdollisuutemme paljon paremmat: Asuisimme hyvin, pukeutuisimme kunnollisesti ja saisimme riittävästi hyvää ravintoa. Eläisimme siis ihmisarvoa vastaavasti. Tätä kaikkea oli ruotsalaisilla tovereilla. Joka suhteessa mitä onnistunein matka.*³³⁵

³³⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 3.2.1937, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 11.12.1938, kansio 3, KansA; Valkonen 1987, 172–173.

³³¹ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 10.2.1936, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1938, kansio 5, KansA.

³³² Yliaho 1991, 246.

³³³ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 14.3.1939, kansio 5, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 19.3.1939, kansio 3, KansA; Näreikkö & Takalo 1986, 179–180.

³³⁴ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 26.3.1939, kansio 1, KansA; Näreikkö & Takalo 1986, 179–180.

³³⁵ Kansan Lehti 5.7.1939, Kutomatyöläisten retki Tukholmaan onnistui erinomaisesti.

Retkeilyn pääasiallinen tarkoitus oli jäsenten virkistäminen, mutta se voidaan nähdä myös yhtenä valistustoiminnan muotona varsinkin silloin, kun retken tarkoituksena oli edistää järjestäytymistä jollain muulla paikkakunnalla.³³⁶ Tällaisia retkiä tehtiin myös Tampereen osastossa. Marraskuussa 1934 osasto teki ns. hyökkäysmatkat Nokian trikootyöläisten ja Helsingin kutomatyöläisten keskuuteen.³³⁷ Helsingin retken onnistumisesta ei ole tietoa, mutta Nokian retken tuloksia kuvailtiin Kansan Lehdessä seuraavasti:

Sikäli kun illan kuluessa tultiin huomaamaan, olisi Nokialla edellytyksiä kutoma-alan työläisten ammattiyhdistystoiminnalle ja on kuulemma sikäläisten työläisten keskuudessa osastoa kaivattu – se kun nukahti vuoden 1930 epävakaisen tilanteen vaikutuksesta pääasiassa erimielisyyksien vuoksi – joten toivomme, että sikäläisistä kutoma-alan työläisistä ne, joille työväen yhteinen asia on kallis ja jotka tuntevat mielipahaa siitä, kun eivät viime aikoina ole voineet olla ammatillisesti järjestäytyneiden yhteisessä taistelussa ja toimintarintamassa, ryhtyisivät puuhaamaan paikkakunnalle kutomatyöläisten ammattiosastoa.³³⁸

Kolmas keskeinen muoto jäsenten virkistämässä ja rentouttamisessa oli erilaisten iltamien ja juhlien järjestäminen, jotka olivat suosittua ajanvietettä työväestön keskuudessa. Iltamat ja juhlat olivat kokouksia parempi keino aktivoida jäseniä mukaan toimintaan, mutta ne olivat myös hyvä keino hankkia varoja, sillä niistä kertyi yleensä eniten pääsylipputuloja.³³⁹ Sekä Helsingin osaston huvitoimikunta että Tampereen osaston kerhotoimikunta järjestivät molemmat vuosina 1935–1939 tavallisesti vuosittain neljä erilaista iltamaa ja juhlaa. Vuonna 1936 Tampereen osaston kerhotoimikunta järjesti kaksi iltamaa, vapunvastaanottojuhlan ja joulujuhlan osaston jäsenille.³⁴⁰

Iltamien ja juhlien ohjelma järjestettiin osastoissa suhteellisen vakiintuneen kaavan mukaan, joka oli yleinen koko työväenliikkeessä. Vakiintuneita ohjelmanumeroita olivat puheet, lausunta, kuoro- ja yksinlaulu sekä huumoriesitykset, joiden suorittamisesta vastasivat pääasiassa jäsenet. Esimerkiksi Helsingin osaston huhtikuussa 1936 järjestämissä iltamissa ohjelmaan kuului puheenjohtaja Elina Siintolan tervehdyspuhe, Siiri Saarisen lausuma juhlaruno, Olga Leinosen juhlapuhe, Laura Härmän kaunolukuesitys, Saara Yli-Nikkilän pakina sekä Bror Hyvösen puhe. Tilaisuuksien päät-

³³⁶ Kunnas 1974, 111.

³³⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 2.10.1934, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 26.10.1934, kansio 4, KansA.

³³⁸ Kansan Lehti 12.11.1934, Onnistuneen vierailuretken Nokialle.

³³⁹ Hytönen 1999, 73; Parikka 1987, 52.

³⁴⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 4.2.1936, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 1.4.1936, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 13.7.1936, kansio 9, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 18.11.1936, kansio 9, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1935, kansio 12, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1936, kansio 12, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1937, kansio 12, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1938, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 huvitoimikunnan tk. 1939, kansio 5, KansA.

teeksi tavallisesti tanssittiin tunnin ajan.³⁴¹ Tanssi oli huomattu ammattiyhdistysliikkeessä hyväksi tavaksi saada jäsenet mukaan toimintaan, mutta tästä huolimatta kumpikaan osasto ei 1930-luvulla järjestänyt pelkästään tansseja. Tämä saattoi johtua siitä, että pelkkien tanssien järjestämisen ei katsottu olevan sopivaa ammattiosastolle, ja joissakin ammattiosastoissa tanssien järjestäminen saatettiin ajoittain jopa kieltää. Myös tanssi-iltamatuloista maksettava huvivero oli korkea, ja tämän vuoksi tilaisuuksiin kannatti järjestää myös muuta ohjelmaa.³⁴²

Tampereen osaston kerhotoimikunta ja Helsingin osaston huvitoimikunta vastasivat retkien ja iltamien käytännön järjestelyistä, kuten esimerkiksi huvilupien ja ohjelman hankkimisesta.³⁴³ Toimikuntien jäsenet osallistuivat myös itse aktiivisesti ohjelman suorittamiseen. Varsinkin naisjäsenet olivat aktiivisia ohjelmansuorittajia ja lukivat esimerkiksi pakinoita tai lausuiivat runoja. Tilanne oli vastaavanlainen koko suomalaisessa työväenliikkeessä 1920–1930-luvuilla. Tampereen osaston Killinkosken työväentalossa 22.8.1936 järjestämässä iltamassa kerhotoimikunnan jäsenistä Aune Laine esitti lausuntaa ja Elvi Tainio laulua yhdessä Onni Norlingin kanssa.³⁴⁴

Tampereen osasto järjesti iltamia ja juhlia myös yhdessä muiden tamperelaisten Kutomateollisuus-työväen liiton ammattiosastojen kanssa. Marraskuussa 1937 järjestettiin yhdessä Finlaysonin ammattiosaston kanssa juhla, jonka ohjelmasta vastasi Tampereen kutomatyöläisten ohjelmakeskus (TKOK). Tämänkin juhlan ohjelma seurasi työväenliikkeessä vakiintunutta kaavaa, ja siihen kuuluivat mm. SKL:n sihteerin K. V. Syrjäsen pitämä puhe, Työväen naisvoimistelijoiden tanssiesitys, Hannes Veivon yksinlaulua ja lopuksi TKOK:n trion säestämät tanssit.³⁴⁵ Myös Helsingin osasto järjesti iltamia ja juhlia yhteistyössä muiden helsinkiläisten ammatillisten järjestöjen kanssa. Esimerkiksi 24.11.1934 järjestettiin yhdessä HAP:n kanssa kutomatyöläisille tarkoitettu juhla, jossa oli muun muassa elokuvaesitys ja SKL:n sihteerin K.V. Syrjäsen puhe.³⁴⁶ Ammattiosastojen lisäksi iltamia ja juhlia työläisille järjestivät muutkin tahot. TAP:n naisjaosto järjesti maaliskuussa 1939

³⁴¹ Palkkatyöläinen 28.4.1936, Helsingin osastolla onnistunut juhla. Iltamien ohjelmasta ks. esim. Villateollisuus-työväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 12.3.1935, kansio 9, KansA; muusta iltamiin liittyvistä seikoista ks. esim. Villateollisuus-työväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 1.12.1935, kansio 9, KansA; Villateollisuus-työväen osaston nro 4 kokouksen ptk. 1.4.1936, kansio 9, KansA.

³⁴² Hytönen 1999, 78–79; Lähteenmäki 1995, 154.

³⁴³ Ks. esim. Villateollisuus-työväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 12.3.1935, kansio 9, KansA; Helsingin osaston nro 35 huvitoimikunnan kokouksen ptk. 6.12.1936, kansio 12, KansA.

³⁴⁴ Helsingin osaston nro 35 huvitoimikunnan kokouksen ptk. 3.4.1937, kansio 12, KansA; Villateollisuus-työväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 13.7.1936, kansio 9, KansA; Hytönen 1999, 73.

³⁴⁵ Kansan Lehti 26.11.1937, Kutomatyöläisillä suurjuhla sunnuntaina.

³⁴⁶ Palkkatyöläinen 16.11.1934, Helsingin kutomatyöläisten juhla.

yhdessä tamperelaisten SKL:n alaisten osastojen naisjäsenten kanssa juhlan, joka oli omistettu kutomatyöläisille.³⁴⁷

Lehtiä ja liikuntaa

Kerhot, retket ja iltamat olivat tärkein osa virkistystoimintaa, mutta osastot järjestivät näiden lisäksi jäsenilleen myös muutakin virkistystä. Helsingin osastossa alettiin toimittaa vuonna 1935 omaa lehteä Punaista lankakerää. Punaisen lankakerän toimittajat vaihtuivat numeroittain, ja lehden sisältö vaihtelikin paljon toimittajien mukaan. Punainen lankakerä oli sisällöltään monipuolinen ja lehdessä oli niin runoja, kertomuksia ja kaskuja kuin kirjoituksia naisten järjestäytymisestä ja Euroopan poliittisesta tilanteesta 1930-luvun lopulla. Myös Tampereen osastossa herättiin vuonna 1936 henkiin oma lehti Villaviesti, mutta sen toimittaminen päättyi jo saman vuoden aikana.³⁴⁸

Retkien lisäksi Tampereen osasto järjesti kesäisin jäsenilleen virkistäytymismahdollisuuksia myös vuokraamalla kesäkodin. Osasto vuokrasi jäsenilleen kesäkodin vuosina 1936–1937 ja osti kesällä 1939 viisi kappaletta vuonna 1938 perustetun Tampereen Työväen Kesäkotiyön osakkeita.³⁴⁹ Osastossa pohdittiin myös oman kesäkodin ostamista, mutta tämä ei toteutunut.³⁵⁰ Ostohanke kariutui nähtävästi varojen puutteeseen.

Liikunta ja urheilu olivat keskeinen osa työväestön harrastuksia sekä virkistys- että kilpailumielessä. Niiden suosiota kasvatti entisestään suomalaisten hyvä menestys kesä- ja talviolympialaisissa.³⁵¹ Myös Tampereen osastossa liikuntaan ja urheiluun panostettiin vuodesta 1935 alkaen, kun tammi-kuussa valittiin ensin hiihtojaosto ja myöhemmin keväällä urheilujaosto. Naiset olivat edustettuina molemmissa jaostoissa. Hiihtojaostoon valittujen viiden jäsenen joukossa oli yksi nainen, Eva Mäkelä, ja 10 henkiseen urheilujaostoon kuuluivat naisista Annikki Pakkala, Fanny Virtanen ja Bertta Mattila. Urheilutoiminnan pääasiallinen tarkoitus oli virkistää jäseniä, mutta sitä pidettiin myös osana valistustoimintaa Tampereen osastossa.³⁵² Hiihtojaosto sulautui urheilujaostoon vuonna 1936, eikä sitä valittu enää myöhemmin.

³⁴⁷ Kansan Lehti 15.3.1939, Kutomatyöläisten suuri kevätjuhla konserttisalissa ensi sunnuntaina.

³⁴⁸ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 kerhotoimikunnan kokouksen ptk. 26.2.1936, kansio 9, KansA.

³⁴⁹ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 22.3.1936, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 28.2.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 21.8.1939, kansio 5, KansA.

³⁵⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 7.10.1936, kansio 3, KansA.

³⁵¹ Yliaho 1991, 250.

³⁵² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.1.1935, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 14.4.1935, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 12.12.1935, kansio 3, KansA.

Urheilujaosto järjesti jäsenille vuodenajan mukaan talvi- tai kesäliikuntaa. Talvella pääasiallisina urheilumuotoja olivat hiihto, jonka suosio kasvoi työväestön keskuudessa.³⁵³ Hiihdossa myös kilpailtiin sekä jäsenten että muiden tamperelaisten ammattiosastojen kesken. 6.3.1937 Tampereen osasto järjesti Kaupissa jäsenten väliset hiihtokilpailut, joissa oli kolme sarjaa: miehet 5 km, ikämiehet 5 km ja naiset 2,5 km. Näiden lisäksi järjestettiin työhuonekuntien välinen joukkuehiihto, jossa huomioitiin kahden naishiittäjän ja kolmen mieshiittäjän yhteisaika. Naisten sarjan voitti Enni Lehtinen ajalla 10,45 ja työhuonekuntien välisen joukkuehiihdon Verkatehtaan työhuonekunta.³⁵⁴ Jäsenten väliset urheilukilpailut olivat työväenliikkeessä tavallisia 1920–1930-luvuilla. Helsingissä niitä järjesti esimerkiksi Elannon Voimistelu- ja urheiluseura Isku sekä yleisurheilussa että hiihdossa.³⁵⁵

Kesäisin urheilujaosto järjesti pesäpallo-, jalkapallo- ja yleisurheiluharjoituksia. Myös näissä lajeissa kilpailtiin ahkerasti, sillä SKL:n liittouhlien yhteydessä järjestettiin tavallisesti urheilukilpailut. Vuonna 1939 Turussa pidettyjen liittouhlien urheilukilpailuissa liiton alaiset osastot kilpailivat naisten 4 x 100 m:n viestissä, miesten 4 x 100 m:n viestissä ja johtokuntien 5 x 100 m:n viestissä. Lisäksi liittouhliilla järjestettiin jalkapallo-ottelu. Tampereen osastolla oli joukkue sekä naisten viestissä että johtokuntien viestissä. Naisten viestijoukkue sijoittui kilpailussa toiseksi ja johtokunnan viestijoukkue viidenneksi. Johtokunnan viestijoukkueeseen kuului naisjäsenistä Aune Larm.³⁵⁶ Viestijuoksut olivat yleisiä työväenseurojen järjestämässä urheilukilpailuissa, sillä ne olivat yleisön kannalta jännittäviä.³⁵⁷

Myös Helsingin osastossa perustettiin vuonna 1935 urheilujaosto, johon valittiin 1930-luvulla ainoastaan naisia. Esimerkiksi vuoden 1938 urheilujaostoon kuuluivat Saara Suutari, Vera Reunanen, Eine Peuhkuri, Annikki Piittala, Siiri Autio ja Lyyli Salminen. Urheilujaosto järjesti mm. kävelyretkiä jäsenille, mutta urheilukilpailuja se ei järjestänyt.³⁵⁸ Tämä selittyy osaston koolla. Vaikka omia urheilukilpailuja ei järjestettykään, harrastettiin osastossa myös kilpaurheilua ja osallistuttiin muiden järjestämiin kilpailuihin.

Perillä on nurmikenttä. Siinä heitetään kuperkeikkaa, lyödään ja otetaan palloa kiinni ja juostaan, että nurmi tärisee. Sitten sekuntikellot mukaan, sillä juoksusta otetaan ai-

³⁵³ Yliaho 1991, 250.

³⁵⁴ Kansan Lehti 2.3.1937, Villasten ao:n jäsenet hiihtämään; Kansan Lehti 15.3.1937, ”Villasten” hiihdossa voitti Verkatehtaan työhuonekunta joukkuehiihdon.

³⁵⁵ Yliaho 1991, 255.

³⁵⁶ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 11.5.1939, kansio 5, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 23.5.1939, kansio 5, KansA, Kansan Lehti, 1.6.1939, Kutomatyöläisten liittouhliat Turussa helluntaina olivat innostavat.

³⁵⁷ Yliaho 1991, 255.

³⁵⁸ Helsingin osaston no 35 tk. 1935, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 30.1.1938, kansio 1, KansA.

van oikea aika. Nämä kaikki temput tehdään siksi, koska lähestyvät julman ankarat ammattiyhdistysväen ”olympialaiset”, joissa kuulemma juuri kutojattaret löylytetään, mutta älkööt nuolaisko ennenkuin tipahtaa.

Hiljaiset ja leinin vaivaamat älkää toki jänistäkö, sillä kentällä loikkiminen ei ole tinkimättömän vaatimus, vaan on heillä tilaisuus kellä auringossa, piipahtaa uimassa ja siten hoitaa terveyttään hivin ohella.³⁵⁹

Keväällä 1938 osasto haastoi myös Tampereen osaston naiset jalkapallo-otteluun.³⁶⁰ Kilpaurheilun harrastamisesta huolimatta urheilujaosto keskittyi pääasiassa virkistysliikuntaan, mikä käy ilmi myös Palkkatyöläisessä julkaistusta kutsusta kävelyretkelle. Tämä saattoi johtua osaston selkeästä naisenemmistöisyydestä sekä kielteisestä suhtautumisesta varsinkin naisten kilpaurheiluun, joka oli vahvaa vielä 1930-luvulla. Kilpaurheilua pidettiin sopimattomana ja epäterveellisenä naisille, eikä sen katsottu sopivan naisten luonteelle.³⁶¹

Sekä urheilujaosto että kerho- tai huvitoimikunta olivat hyviä keinoja aktivoida mukaan toimintaan sekä naisista että miehistä ns. tavallisia jäseniä, jotka eivät osallistuneet niin aktiivisesti viralliseen päätöksentekoon. Kynnys toimikuntiin ja jaostoihin osallistumiseen oli pienempi kuin johtokunnan tai osaston kokousten osallistumiseen. Toiminta kerho- tai huvitoimikunnassa ja urheilujaostossa saattoi myös lisätä jäsenten kiinnostusta kokouksiin ja muuhun viralliseen päätöksentekoon.

3.3 Vaikuttamista ja kannanottoja

Puheenjohtajien voi olettaa olleen keskeisiä mielipiteenmuokkaajia ja aloitteentekijöitä Tampereen ja Helsingin osastoissa. Helsingin osaston puheenjohtajista Laura Härmä olikin tätä, sillä hän puhui aktiivisesti osaston ja johtokunnan kokouksissa sekä erilaisissa valistustilaisuuksissa. Puheenvuoroissaan Härmä käsitteli pääasiassa työelämää, ammattiyhdistysliikettä ja naisten ammatillista järjestäytymistä. Työelämää koskevissa puheenvuoroissaan Härmä toi esille alhaisen palkkatason kutomateollisuudessa, ja ammattiyhdistysliikettä käsittelevissä puheenvuoroissaan hän kiinnitti huomiota ammattiosaston tarkoitukseen ja ammattiyhdistysliikkeen merkitykseen.³⁶²

Vain muutamasta Härmän pitämästä puheenvuorosta on säilynyt tarkempi selostus, mutta kaikissa näissä korostuu järjestäytymisen ja sen lisäämisen merkitys työläisten olojen parantamisessa. Puheenvuorojen otsikoita tarkasteltaessa järjestäytymisen merkityksen voi olettaa olleen keskeinen

³⁵⁹ Palkkatyöläinen 26.7.1935, Huomio! Huomio! Helsingin kutomatyöläisten urheilujaosto tiedottaa.

³⁶⁰ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokous 21.4.1938, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokous 2.5.1938, kansio 4, KansA.

³⁶¹ Laine 2000, 85, 89.

³⁶² Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 17.1.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 valistuskokouksen ptk. 21.2.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 järjestämän Merimiehenkadun Silkkikutomon työläisten kokouksen ptk. 20.11.1938, kansio 1, KansA.

teema myös muissa hänen puheenvuoroissaan. Laura Härmän vaikutus ei rajoittunut vain Helsingin osastoon, vaan hänet tunnettiin puhujana myös muualla Helsingissä ja Suomessa. Vuonna 1937 hän teki puhujamatkat Poriin ja Orimattilaan ja seuraavana vuonna hän piti alustuksen Kutomateollisuusustyöväen liiton liittojuhlissa Tampereella.³⁶³

Osaston muut puheenjohtajat, Elina Siintola ja Saara Suutari, eivät olleet yhtä aktiivisia puhujia kuin Laura Härmä. Saara Suutari ei käyttänyt yhtään puheenvuoroa ja Elina Siintolan pitämät puheenvuorot olivat lähinnä selostuksia kokouksista, joissa hän oli ollut osaston edustajana.³⁶⁴ Muuta aihetta kuin kokousselostuksia Siintolan pitämät puheenvuorot koskivat vain kerran. Tammikuussa 1937 hän puhui vuosikokouksessa ammattiyhdistystoveruudesta.³⁶⁵

Laura Härmän aktiivisempi toiminta puhujana selittyy ainakin osittain sillä, että hän oli SAJ:n naisjärjestäjä ja kansanedustaja 1920-luvun alussa. Kansanedustajakaudellaan Härmä oli jäsenenä Laki-valiokunnassa, Työväenasiainvaliokunnassa ja Suuressa valiokunnassa.³⁶⁶ Härmä oli siis perehtynyt sekä lainsäädäntöön että erilaisiin ammattiyhdistysliikettä koskeviin kysymyksiin. Lisäksi hän oli kokenut puhuja ja esiintyjä. Härmän aiempi kokemus näkyi myös hänen toiminnassaan puheenjohtajana. Hän pyrki vaikuttamaan jäsenten mielipiteisiin, mutta teki myös aloitteita, joilla oli vaikutusta koko SAK:laiseen ammattiyhdistysliikkeeseen. Tällainen oli esimerkiksi aloite naisjaoston perustamisesta SAK:n yhteyteen. Elina Siintola jääkin helposti Laura Härmän varjoon, vaikka hän oli pitkäaikaisin puheenjohtaja. Siintola vaikuttaa olleen ennen kaikkea ammatillisesti järjestäytynyt työläisnainen, joka toimi ehkä aktiivisemmin kokousten ulkopuolella kuin itse kokouksissa. Siintola pyrki ehkä enemmän käytännön toiminnan kuin puheenvuorojen kautta vaikuttamaan jäsenten mielipiteisiin ja osaston toimintamahdollisuuksiin.

Tampereen osaston puheenjohtajien, Jussi Tunturin ja Usko Salmen, käyttämät puheenvuorot muistuttavat Elina Siintolan pitämiä puheenvuoroja. Tunturi ja Salmi puhuivat osaston ja johtokunnan kokouksissa työelämään liittyvistä käytännön asioista, kuten palkoista ja työoloista, tai selostivat kokouksia, joissa olivat olleet osaston edustajina. Sen sijaan esimerkiksi järjestäytymisen merkitystä he eivät käsitelleet.³⁶⁷ Selkein syy Tunturin ja Salmen puheenvuorojen aiheiden eroissa Härmään verrattuna oli sukupuoli. Jussi Tunturi ja Usko Salmi tarkastelivat kutomateollisuuden työoloja ja

³⁶³ Helsingin osaston no 35 johtokunnan kokouksen ptk. 25.2.1937, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 tk. 1938, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 16.2.1937, kansio 6 Ea, KansA; Helsingin osaston no 35 kirje SKL:lle 15.12.1937, kansio 6 Ea, KansA.

³⁶⁴ Ks. esim. Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 12.5.1935, kansio 1, KansA.

³⁶⁵ Helsingin osaston no 35 vuosikokouksen ptk. 17.1.1937, kansio 1, KansA.

³⁶⁶ Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175.

³⁶⁷ Ks. esim. Villateollisuusustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 12.3.1930, kansio 3, KansA; Villateollisuus-työväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 31.10.1937, kansio 3, KansA.

kutomatyöläisten ay-toimintaa selvästi miehisestä näkökulmasta eivätkä pohtineet esimerkiksi sitä, miksi naisjäsenet eivät osallistuneet aktiivisemmin kokouksiin tai liittyneet osastoon. Laura Härmän sijaan tunsivat naistyöläisen arjen kutomatehtaassa, kotona ja ammattiosastossa ja pyrki ratkaisemaan tähän arkeen liittyviä ongelmia.

Se, ettei järjestäytymisen lisääminen ollut keskeisellä sijalla Tunturin ja Salmen puheenvuoroissa saattoi johtua myös Tampereen osaston koosta. Osasto oli Kutomateollisuusliiton suurin ammattiosasto ja sen järjestäytymisaste oli keskimääräistä korkeampi, kuten aiemmin on käynyt ilmi. Se olikin oletettavasti yksi SKL:n vahvimmissa osastoista eikä järjestäytymisen lisäämisen painottaminen ollut niin keskeistä kuin Helsingin osastossa.

Helsingin osaston naiset seurasivat kannanotoissaan pääpiirteissään Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton sekä myöhemmin myös SAK:n naisjaoston linjoja. Molempien keskeiseen toimintalueeseen kuului naisten työsuojelu ja SAK:n naisjaoston tavoitteisiin naisten yötyön kieltäminen. Teollisuudessa naisten työsuojelu tuli entistä ajankohtaisemmaksi koneistumisen ja naistyöläisten määrän kasvaessa. Suomessa ensimmäinen varsinainen työsuojelulaki, asetus teollisuusammateissa olevien työntekijöiden suojelemisesta, säädettiin vuonna 1889. Asetus sisälsi erillismääräyksiä naisten ammattityöstä ja sen mukaan naisia ei saanut pitää puhdistamassa tai voitelemassa käynnissä olevia koneita.³⁶⁸

Naisten työsuojelulait aiheuttivat ristiriitoja naisjärjestöjen välille. Porvarilliset ja keskiluokkaiset naisjärjestöt vastustivat naisten työsuojelulakeja, sillä niiden nähtiin uhkaavan naisten oikeuksia. Niihin suhtautui kriittisesti myös vuonna 1929 perustettu kansainvälinen naisasiajärjestö Open Door International. Järjestö ei periaatteessa vastustanut työsuojelua, mutta katsoi, että sen tuli perustua työhön eikä sukupuoleen. Sen mukaan naisten työsuojelulakeja oli jo säädetty niin paljon, että ne uhkasivat sulkea naiset pois kaikilta paremmin palkatuilta teollisuudenaloilta. Open Door Internationalin mukaan nämä lait olivat myös merkki siitä, ettei naisen paikan nähty olevan työmarkkinoilla vaan kotona.³⁶⁹

Työläisnaisjärjestöt pitivät naisten työsuojelulakeja tavallisesti tarpeellisina ja suhtautuivat kielteisesti Open Door Internationaliin. Työläisnaisjärjestöt olivat huolestuneita paitsi naisten turvattomasta asemasta työmarkkinoilla myös ansiotyön ja kotityön naisille aiheuttamasta kaksoistaakasta sekä ay-politiikasta, joka ei huomionnut naisten tarpeita. Myönteiseen suhtautumiseen vaikutti myös se, että työläisnaisille kodin ulkopuolinen palkkatyö oli usein välttämätön pakko toisin kuin keskiluo-

³⁶⁸ Lähteenmäki 1995, 270.

³⁶⁹ Jokinen 1991, 39–40; Lähteenmäki 1995, 276.

kan naisille.³⁷⁰ Myös miehet puolustivat naisten työsuojelulakeja, koska ne paransivat heidänkin asemaansa työpaikoilla. Miesten lakien puolustamisen taustalla oli myös miesten huoli naistyövoiman aiheuttamasta palkkatason laskusta sekä oman työpaikan menettämisestä.³⁷¹ Naisten työsuojelulla pyrittiin parantamaan työläisnaisten asemaa, mutta Cookin, Lorwinin ja Kaplan Danielsin mukaan ne usein vahvistivat naisten huonompaa asemaa työmarkkinoilla ja jopa oikeuttivat sen.³⁷²

Työsuojelulakien lisäksi erityisesti naisten yötyö ja sen kieltäminen aiheutti kiistoja 1900-luvun alkupuolella sekä porvarillisten ja työväen naisten että työläisnaisjärjestöjen ja työläisnaisten välille niin Suomessa kuin muualla maailmassakin. Naisten yötyökiellon puolustajat vetosivat yötyön aiheuttamiin siveellisiin vaaroihin naisille ja terveydellisiin haittoihin. Yötyökieltoa vastustivat työnantajat kustannuksiin ja porvarillinen naisliike naisten tasa-arvoisuuteen ja taloudelliseen riippumattomuuteen vedoten. Yötyötä tekevästä naisista valtaosalle yötyössä käynti oli välttämätöntä elannon kannalta. Helsingin osastossa naisten yötyön kieltämistä käsitteli mm. Olga Leinonen.³⁷³

Olga Leinonen toi helmikuussa 1937 järjestetyssä valistuskokouksessa pitämässään alustuksessa esille sekä naisten yötyökiellon puolustajien että vastustajien näkökohtia. Leinonen kumosi kiellon vastustajien väitteet toteamalla, että naisten yötyökiellosta oli jo saatu hyviä kokemuksia monista maista. Esimerkiksi Ruotsissa naisten yötyö teollisuudessa oli kielletty vuonna 1909. Leinosen alustuksen jälkeen valistuskokous päättikin kehottaa sosialidemokraattista eduskuntaryhmää toimimaan naisten yötyökiellon voimaan saamiseksi myös Suomessa.³⁷⁴ Olga Leinoselle naisten yötyökielto oli tuttu aihe, sillä hän oli käsitellyt sitä jo kansanedustajana toimiessaan, kun hän vuonna 1924 teki eduskunnassa aloitteen esityksen antamisesta laiksi naisten yötyön kieltämisestä teollisuudessa.³⁷⁵

Valistuskokouksen antamaa kehotusta voidaan pitää merkinä siitä, että Helsingin osasto todella pyrki vaikuttamaan naisten asemaan työelämässä ja työväenlainsäädäntöön, eikä tyytynyt vain vottelemaan asiaa kokouksissaan. Naisten yötyökiellon tärkeydestä osastossa ja kutomateollisuuden työntekijöiden parissa kertoo puolestaan se, että yötyön haitallisuutta käsitteli myöhemmin samana

³⁷⁰ Jokinen 1991, 35; Cook & Lorwin & Kaplan Daniels 1992, 23.

³⁷¹ Bradley 1992, 45–46.

³⁷² Cook & Lorwin & Kaplan Daniels 1992, 23.

³⁷³ Helsingin osaston no 35 valistuskokouksen ptk. 21.2.1937, kansio 1, KansA; Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 76; Valkonen 1980, 85; Lähteenmäki 195, 271, 273–275.

³⁷⁴ Helsingin osaston no 35 valistuskokouksen ptk. 21.2.1937, kansio 1, KansA; Frangeur 1998, 55.

³⁷⁵ Lähteenmäki 1995, 275. Olga Leinonen oli Sosialidemokraattisen puolueen kansanedustajana vuosina 1919–1929. Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 335.

vuonna valistuskokouksessa Ellen Immonen, joka toi esille yötyön korkeamman tapaturmariskin päivätyöhön verrattuna.³⁷⁶

Valistuskokousten lisäksi Olga Leinosta pyydettiin puhumaan myös muihin kokouksiin.³⁷⁷ Osaston kokouksissa pitämässään puheenvuoroissa Leinonen käsitteli lähinnä työsuojelulainsäädäntöä sekä muuta työväestön elämään vaikuttavaa lainsäädäntöä.³⁷⁸ Kesän 1936 eduskuntavaalien alla hän puhui myös vaalikysymyksestä osaston kokouksessa otsikolla *Naiset ja vaalit*.³⁷⁹ Leinonen keskittyi puheenvuoroissaan tavallisesti naisten asemaan työelämässä tai työväensuojeluun, mutta ammattiyhdistystoimintaa hänen puheenvuoronsa eivät ainakaan otsikon ja lyhyiden tiivistelmien perusteella juuri käsitelleet. Työväenlainsäädännön keskeinen asema hänen puheenvuoroissaan selittyi Leinosen kansanedustajataustalla. Olga Leinonen oli perehtynyt lainsäädäntöön ja halusi tuoda puheenvuoroissaan lainsäädäntöä esille. Lainsäädännön korostuminen Leinosen puheenvuoroissa saattoi johtua siitä, että hän koki lainsäädännön tärkeäksi tekijäksi työväen aseman parantamiseksi Suomessa.

Puheenjohtajien, Olga Leinosen ja Ellen Immosen lisäksi aineistosta ei nouse esiin muita naisia, jotka olisivat pitäneet puheenvuoroja kokouksissa tai muissa tilaisuuksissa. Tilanne muistutti tilannetta Ison-Britannian ammattiyhdistysliikkeessä 1900-luvun alussa. Ammattiosastossa oli kyllä aktiivisia naisjäseniä, mutta suurin osa naisjäsenistä osallistui kokouksiin ottamatta juuri kantaa asioihin.³⁸⁰ Toisaalta miesjäsenetkään eivät ottaneet kovin aktiivisesti kantaa asioihin tai olleet muuten aktiivisia puhujia. Helsingin osaston pöytäkirjoihin on merkitty vain neljä miesjäsenen pitämää puheenvuoroa. Nämä puheenvuorot käsitelivät lähinnä epäkohtia työpaikoilla ja toimintaa osastossa. Bror Hyvönen esimerkiksi piti kuukausikokouksessa maaliskuussa 1936 puheenvuoron ylityöjärjestelyistä työpaikassaan.³⁸¹ Helsingin osaston pitämässä kokouksissa ja valistustilaisuuksissa oli myös vierailevia miespuhujia, kuten Bruno Airola³⁸², joka piti SOK:n tehtaan yleisessä

³⁷⁶ Helsingin osaston no 35 valistuskokouksen ptk. 30.11.1937, kansio 1, KansA.

³⁷⁷ Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 1.3.1936, kansio 1, KansA.

³⁷⁸ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk. 10.3.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 5.4.1936, kansio 1, KansA.

³⁷⁹ Helsingin osaston no 35 osaston kokouksen ptk, 7.6.1936, kansio 1, KansA; Palkkatyöläinen 29.5.1936, H:gin os. 35.

³⁸⁰ Drake 1984, 64.

³⁸¹ Ks. esim. Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 6.10.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 1.3.1936, kansio 1, KansA.

³⁸² Bruno Airola toimi 1930-luvulla määräaikaisena järjestäjänä, joka kiersi maakunnissa aktivoimassa työväkeä. 1937–1940 Airola kuului SAK:n työvaliokuntaan ensin varajäsenenä ja myöhemmin varsinaisena jäsenenä. Helsingin osaston no 35 yleisessä kokouksessa hän on ollut esitelmöimässä juuri SAK:n työvaliokunnan edustajana. Valkonen 1987, 173–174, 552.

kokouksessa esitelmän työsopimuslainsäädännöstä, jossa hän käsitteli muun muassa lakko-oikeutta.³⁸³

Tampereen osastossa naiset eivät juuri pitäneet puheenvuoroja kokouksissa tai muissa tilaisuuksissa. Pitämässään puheenvuoroissa naiset seurasivat osaston yleistä käytäntöä eli käsittelivät joko työoloihin tai ay-toimintaan liittyviä asioita. Esimerkiksi Alli Ojansuu nosti johtokunnan kokouksessa helmikuussa 1937 esille kysymyksen Tampereen ammatilliseen paikallisjärjestöön liittymisestä ja myöhemmin samana keväänä Tampereen Silkkikutomon palkkojen parantamisesta.³⁸⁴ Naisten passiivisuus puheenvuorojen pitäjinä saattoi johtua naisten erilaisesta vaikutusvallasta. Helsingin osaston johtokunnassa naiset olivat selkeänä enemmistönä, ja siksi heidän oli helpompi pitää puheenvuoroja kuin Tampereen osastossa. Helsingin osaston naisilla saattoi olla myös paremmat valmiudet pitää puheenvuoroja aktiivisen SAK:n kesäkursseille ja muuhun opintotoimintaan osallistumisen vuoksi.

Helsingin osastossa jäsenet toivat kokousten lisäksi mielipiteitään esille ja ottivat kantaa asioihin Punaisessa lankakerässä. Tarkasteltaessa lehden kirjoituksia nousee esille neljä teemaa, jotka toistuivat usein. Nämä teemat ovat yhteiskunnalliset ongelmat, kuten prostituutio ja työttömyys, ammatillinen työväenliike, naisen asema työelämässä ja sodan ja fasismin uhka Euroopassa.³⁸⁵ Ammatillista työväenliikettä ja sodan sekä fasismin uhkaa käsitteleviä kirjoituksia on eniten. Ammatillista työväenliikettä koskevat kirjoitukset käsittelevät pääasiassa ammatillista valistusviikkoa ja työläisnaisten järjestäytymistä, josta esimerkiksi marraskuun 1935 Punaisessa lankakerässä kirjoittaa Kyllikki. Hänen mukaansa naisten alhainen järjestäytymisaste ja passiivisuus ammattiyhdistystoiminnassa ovat syy naisten pienempiin palkkoihin.³⁸⁶

Punaisen lankakerän ammatillista järjestäytymistä koskevissa kirjoituksissa kiinnitettiin huomiota myös kahteen naisryhmään, joiden järjestäytymisen lisääminen koettiin erityisen vaikeaksi: nuoriin naisiin ja naimisissa oleviin naisiin. Nuoria naisia käsittelevässä kirjoituksessa heidän todetaan pitävän ammattiyhdistystoimintaa politikointina ja olevan kiinnostuneita vain tanssimisesta ja muusta hauskanpidosta. Naimisissa olevien työläisnaisten järjestäytymistä koskevassa kirjoituksessa heidän

³⁸³ Helsingin osaston no 35 järjestämän SOK:n tehtaan yleisen kokouksen ptk. 19.9.1937, kansio 1, KansA.

³⁸⁴ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 2.2.1937, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 8.4.1937, kansio 4, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 johtokunnan kokouksen ptk. 4.5.1937, kansio 4, KansA.

³⁸⁵ Ks. esim. Punainen lankakerä 30.10.1937, kansio 5, KansA; Punainen lankakerä 27.3.1938, kansio 5, KansA; Punainen lankakerä syyskuu 1938, kansio 5, KansA; Punainen lankakerä vuosi tuntematon, kansio 5, KansA.

³⁸⁶ Kyllikki, Työläisnaisten järjestäytymisen välttämättömyys, Punainen lankakerä marraskuu 1935, kansio 5, KansA.

todetaan olevan välinpitämättömiä ammattiosastoa kohtaan ja katsovan miehensä järjestäytymisen riittävän.³⁸⁷

Naimisissa olevien työläisnaisten välinpitämättömyyttä ay-liikkeeseen käsiteltiin Punaisen lankakerän lisäksi myös opintokerhossa lokakuussa 1936, jolloin Tyyne Kaukoranta piti alustuksen, jossa todettiin: ”*Perheenäitien liika rasittuminen, alituinen taistelu perheen huoltamisesta on heidät niin kiteyttänyt kodin piiriin, että he suhtautuvat ammattiyhdistysliikkeeseen jonkin verran penseänlaisesti.*”³⁸⁸ Samanlaisista ongelmista kärsittiin myös ruotsalaisessa ay-liikkeessä, ja esimerkiksi Göteborgissa 1900-luvun alussa naimisissa olevat naiset suhtautuivat passiivisesti tai kielteisesti miehensä ammatilliseen ja poliittiseen järjestäytymiseen.³⁸⁹

Sodan ja fasismin uhka Euroopassa tulevat esille Punaisen lankakerän lähinnä Espanjan sisällissotaa koskevissa kirjoituksissa, jotka ovat selkeästi myötämielisiä tasavaltalaisille.³⁹⁰ Kannanotot sodan ja fasismin vastustamisessa myötäilivät Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton kantaa, jonka mukaan fasismi vaaransi naisten oikeuden ansiotyöhön. Työläisnaisten Liiton selvin toimenpide sekä sodanuhkaa että fasismia vastaan oli vuosien 1936–1939 aikana toteutettu keräys sisällissodan jaloissa olevien tasavaltalaisten lasten auttamiseksi. Myös Helsingin osasto osallistui keräykseen ja Punaisessa lankakerässä kehoitettiin jäseniä auttamaan Espanjan lapsia. Keräys Espanjan tasavaltalaisten lasten hyväksi tuotti 600 mk, ja kaikkiaan Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton keräyksen aikana varoja kertyi 900 000 mk. Varat käytettiin elintarvikkeiden ja vaatetavaran hankkimiseen lapsille.³⁹¹

Tampereen osastossa seurustelukerho oli hyvä tilaisuus puheenvuorojen pitämiselle ja syksystä 1934 eteenpäin kerhoilloissa pidettiinkin puheita, kuten aiemmin on jo käynyt ilmi. Puheenvuorojen sisällön kirjaaminen riippui aina kulloisestakin pöytäkirjan pitäjistä, ja vain muutamista puheenvuoroista on säilynyt selostus. Näidenkin puheenvuorojen pitäjinä kunnostautuivat pääasiassa miehet. Esimerkiksi kerhoillassa 12.3.1935 Svante Piikkilä puhui nuorten osallistumisesta ay-liikkeen järjestötoimintaan.³⁹² Myös naiset pitivät puheita kerhoilloissa, mutta saattoivat suhtautua tehtäväänsä kevyemmin ainakin Helsingin osastoon verrattuna.

³⁸⁷ Punainen lankakerä 25.4.1937, kansio 5, KansA; Toveri järjesty!, Punainen lankakerä syyskuu 1938, kansio 5, KansA.

³⁸⁸ Helsingin osaston no 35 opintokerhon ptk. 15.10.1936, kansio 11, KansA.

³⁸⁹ Götebo Johansson 1990, 17.

³⁹⁰ Ks. esim. Punainen lankakerä syyskuu 1936, kansio 5, KansA.

³⁹¹ Punainen lankakerä 30.10.1937, kansio 5, KansA; Helsingin osaston no 35 valmistavan vuosikokouksen ptk. 2.1.1938, kansio 1, KansA; Lehto 1980, 33; Lähteenmäki 2000, 130–132.

³⁹² Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 12.3.1935, kansio 9, KansA.

*Vieno Aalto ja Senni Lammi pitivät yhteisen esitelmän, kumpikin kyllä eri aiheesta. Vieno karjataloudesta ja Senni naisasialiikkeestä. Haukkuivat siinä toisensa hornan alimmaiseen kattilaan ja lähtivät molemmat pois, nauratettuaan meitä ensin pahanpäiväisesti.*³⁹³

Helsingin osaston naiset olivat kiinnostuneita myös ammattiyhdistysliikkeen ja Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton pohjoismaisesta yhteistyöstä. Pohjoismaalaiset ammattiyhdistysnaiset kehittivät yhteistyötä järjestämällä ammattiyhdistysnaisille kesästä 1935 alkaen yhteispohjoismaisia opintoviikkoja, joilla pohdittiin naisen asemassa työ- ja yhteiskuntaelämässä ilmenneitä ongelmia. Osastolla ei ainakaan aluksi ollut opintoviikoilla omaa edustajaa, sillä Suomesta osallistui opintoviikoille vuosina 1935–1937 korkeintaan kaksi edustajaa.³⁹⁴ Kiinnostuksesta ammattiyhdistysnaisten pohjoismaista yhteistyötä kohtaan kertoo kuitenkin se, että opintoviikoille Suomesta osallistunut Lempi Lehto kävi sekä syksyllä 1935 että 1936 osaston kuukausikokouksessa kertomassa matkastaan ja opintoviikon tapahtumista.³⁹⁵

SAK:n naisjaoston perustamisen jälkeen Helsingin osastolla saattoi olla myös oma edustajansa opintoviikoilla, sillä esimerkiksi Tukholmassa 1938 pidetyille opintoviikolle osallistui Suomesta 16 edustajaa, joiden joukossa saattoi hyvinkin olla naisjaoston puheenjohtaja Laura Härmä. Helsingin osaston naisten osallistumisesta yhteispohjoismaisille naisten opintoviikoille 1930-luvun lopussa ei siis ole täyttä varmuutta, mutta heitä osallistui ainakin Helsingissä kesällä 1938 järjestetyille kolmansille yhteispohjoismaisille sosialidemokraattisille naistenpäiville. Naistenpäivien jälkeen Punaisessa lankakerässä oli pitkä selostus naistenpäivien ohjelmasta, pidetyistä alustuksista ja hyväksytyistä ponsista.³⁹⁶

1930-luvun lopulla myös Tampereen osaston naiset kiinnostuivat pohjoismaisesta ay-naisten yhteistoiminnasta, ja heitä osallistui esimerkiksi kesällä 1939 Helsingissä pidetyille pohjoismaisille ammattiyhdistysnaisten kursseille, jonne osallistumista varten osasto oli myöntänyt haettavaksi kaksi 300 mk apurahaa. Apurahoja hakivat Hilda Mäkelä sekä Aune Larm ja apurahat myönnettiin heille. Myös Tampereen ammatillinen paikallisjärjestö myönsi apurahoja vuoden 1939 pohjoismaisille ay-naisten kursseille osallistumista varten. Näitä apurahoja Tampereen osastosta haki Martta Niemi.³⁹⁷

³⁹³ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 seurustelukerhon ptk. 6.11.1934, kansio 9, KansA.

³⁹⁴ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 77.

³⁹⁵ Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 1.9.1935, kansio 1, KansA; Helsingin osaston no 35 kokouksen ptk. 4.10.1936, kansio 1, KansA.

³⁹⁶ Punainen lankakerä syyskuu 1938, kansio 5, KansA; Lehto 1980, 33.

³⁹⁷ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 19.3.1939, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 11.4.1937, kansio 3, KansA; Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 25.4.1939, kansio 3, KansA.

Päätös apurahojen myöntämisestä osoittaa naisten merkityksen osastossa kasvaneen, sillä aiemmin naisten erillistoimintaan ei juuri panostettu. Esimerkiksi vuoden 1935 valistusviikolla ei tilattu SAK:n kehotuksesta huolimatta järjestäytymättömille naistyöläisille Työläisnaisliiton lehteä Toveritarta.³⁹⁸ Ammattiyhdistysnaisten kursseille osallistumisella saattoi olla osastossa kauas kantoisiakin vaikutuksia, koska kurssien kautta naisten tietämys ammattiyhdistysasioista lisääntyi. Kurssin käytyään naiset saattoivat ottaa aiempaa aktiivisemmin osaa järjestötyöhön ja pyrkiä vaikuttamaan päätöksentekoon.

Helsingin osastossa naiset toivat esiin kokouksissa ja Punaisen lankakerän sivuilla monia työläisnaisen elämään vaikuttavia asioita sekä ottivat kantaa myös ajankohtaisiin tapahtumiin. Naisten aktiivisuuteen vaikutti varmasti osaltaan heidän enemmistöasemansa osastossa, mutta se tuskin selittää asiaa kokonaisuudessaan. Naisten oli ehkä helpompi saada äänensä kuuluviin, koska esimerkiksi kokousten läsnäolijoista suurin osa oli naisia, mutta naisten henkilökohtaista kiinnostusta ammattiyhdistysliikkeen ja Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton keskeisiin kysymyksiin ja yhteiskunnallisiin asioihin se ei selitä. Tampereen osastossa naiset eivät osallistuneet yhtä aktiivisesti keskusteluun. Tämä saattoi johtua siitä, että Helsingin osastossa naisten vaikutusvalta oli suurempi. Toisaalta myös osastojen toimintakulttuurit olivat erilaiset eikä Tampereen osastossa otettu ylipääntään niin aktiivisesti kantaa yhteiskunnallisiin ja ay-liikettä koskeviin kysymyksiin.

On tosin huomattava se, että Helsingin osastossakin ainakin kokouksissa asioita toivat aktiivisesti esille vain muutamat naiset, joten ammattiyhdistysliikkeeseen ja yhteiskunnallisiin asioihin aktiivisesti huomiotaan kiinnittävät naiset olivat kuitenkin poikkeus kuin sääntö. Punaisen lankakerän kirjoittajista samaa huomiota ei voida tehdä, sillä lehteen kirjoitettiin usein nimimerkillä ja osa kirjoituksista oli myös nimettömiä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Punaiseen lankakerään kirjoittivat muutkin kuin kokouksissa ja muissa tilaisuuksissa aktiivisesti puhuneet naiset. Tämä selittyy sillä, että monet naiset saattoivat kokea helpommaksi kirjoittaa asioista, joihin he halusivat kiinnittää huomioita kuin puhua niistä kokouksissa. Kirjoittaminen nimimerkillä tai nimettömänä saattoi antaa myös naisille uskallusta kiinnittää huomiota asioihin, jotka muuten olisivat voineet jäädä käsittelemättä.

³⁹⁸ Villateollisuusustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.10.1935, kansio 3, KansA.

4 Kaksi ammattiyhdistysnaista

Elämäkertatutkimuksessa on ammattiyhdistysliikkeenkin osalta tavallisesti keskitytty liikkeen johtomiehiin naisten elämän jäädessä syrjään. Osaltaan tämä johtunee lähteiden puutteesta, sillä mukana olleilta naisilta on jäänyt vain harvoin kirjallista aineistoa. Eri arkistojen 1960-luvulta lähtien tekemät muistitietoaineiston keruut ovat kuitenkin muuttaneet tilannetta. Muun muassa Työväen arkisto ja Kansan arkisto ovat keränneet ammatillisessa työväenliikkeessä mukana olleiden naisten muistitietoa. Tarkastelen naisten kokemuksia ay-toiminnasta ja sen merkityksestä heidän elämässään kahden naisen, Helsingin osaston puheenjohtajan Laura Härmän ja Tampereen osaston jäsenen Saima Kankareen, kautta.

4.1 Laura Härmä

Laura Numminen³⁹⁹ syntyi 4.lokakuuta 1891 Urjalassa Etelä-Pirkanmaalla. Hänen vanhempansa olivat lohkotilallisia. Laura Nummisen lapsuudesta ja nuoruusvuosista ei ole tarkempaa tietoa, mutta hänen elämänkulkunsa voisi olettaa seuranneen ajalle tyypillistä työläistyön elämänkulkua. Hän kävi kansakoulun ja lähti viimeistään rippikoulun jälkeen kodin ulkopuolelle töihin. Nummisen ensimmäisestä työpaikasta ei ole tietoa, mutta sen voisi olettaa olleen kutomatehdas, joka oli tavallinen nuoren työläisnaisen ensimmäinen tehdastyöpaikka.⁴⁰⁰

Ammattiyhdistysliikkeen piiristä ensimmäiset merkinnät Laura Nummisesta ovat vuosilta 1920–1923, jolloin hän oli SAJ:n naisjärjestäjä. Aktiivisen toimintansa poliittisen työväenliikkeen parissa Numminen aloitti myös viimeistään 1910–1920-lukujen vaihteessa, ja vuoden 1922 eduskuntavaaleissa hänet valittiin kansanedustajaksi Sosialistisen Työväenpuolueen ehdokkaana Turun eteläisestä vaalipiiristä. Vuonna 1922 Laura Numminen myös avioitui Muurarien liiton sihteerin Erkki Härmän kanssa.⁴⁰¹

Laura Härmän ryhtyminen SAJ:n järjestäjäksi ja asettuminen ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa on osittain ristiriidassa hänen luonteensa kanssa, sillä Tyyne Leivo-Larsson on luonnehtinut häntä sulkeutuneeksi ja omissa oloissaan viihtyväksi ihmiseksi.⁴⁰² Molemmat tehtävät vaativat kuitenkin julkista esiintymistä ja SAJ:n järjestäjän tehtävä myös matkustelua ympäri Suomea. Halu vaikuttaa asioihin sekä korjata työväestön ja varsinkin naistyöläisten asemassa olevia epäkohtia oli suurempi.

³⁹⁹ Laura Härmältä eikä hänen mieheltään Erkki Härmältä ole säilynyt arkistoa. Laura Härmän elämäkerta perustuikin hajanaiseen aineistoon, josta kirjallisuudesta tärkeimmät ovat Tyyne Leivo-Larssonin muistelmat, Suomen kansanedustajien matrikkeli ja Erkki Härmästä Suomen kansallisbiografiaan kirjoitettu artikkeli.

⁴⁰⁰ Lähteenmäki 1995, 49; Suomen kansallisbiografia 4 2004, 228; Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175.

⁴⁰¹ Suomen kansallisbiografia 4 2004, 228; Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175.

⁴⁰² Leivo-Larsson 1970, 84.

Vaikka Laura Härmä halusi aktiivisesti vaikuttaa työväestön oloihin, voidaan hänen toimintaansa vuosien 1922–1923 valtiopäivillä pitää vähäisenä, tarkastellaan sitten täysistuntotyöskentelyä tai aloitteiden tekemistä. Valtiopäivien 1922–1923 aikana Härmä antoi vain kaksi lausuntoa, joista toinen koski ehdotusta oppisopimuslaiksi ja toinen 8 tunnin työaikalakia, jonka voimaansaattamista ilman rajoituksia hän tuki.⁴⁰³ Aloitteita Härmä ei tehnyt lainkaan ja oli allekirjoittajanakin vain kahdessa aloitteessa. Vuoden 1923 valtiopäivillä hän allekirjoitti eduskunnan esityksen no 7 ehdotuksen laista Suomen hallitusmuodon perusteiksi, jossa ehdotettiin Suomen valtiomuodon muuttamista Neuvostotasavallaksi sekä eduskunnan esityksen no 36 ehdotuksen laiksi lasten ja nuorten henkilöiden työajasta.⁴⁰⁴

Eduskuntatyössään Laura Härmä kiinnitti huomioita työväestön asemaan ja varsinkin työaikakysymyksiin. Tämä selittyy hänen kutomatyöntekijä- ja SAJ:n naisjärjestäjätaustallaan. SAJ:n naisjärjestäjän tehtävää Härmä jatkoi myös kansanedustajan toimensa ohella, ja lisäksi hänet valittiin SAJ:n edustajakokouksessa toukokuussa 1923 ensimmäiseen naisjaostoon. Valittu naisjaosto ei päässyt kuitenkaan aloittamaan toimintaansa, sillä elokuussa 1923 kaikki SSTP:n kansanedustajat Laura Härmä mukaan luettuna pidätettiin äärivasemmiston toiminnan lamaannuttamiseksi. Härmän lisäksi jaostoon valittu Elmi Peltolehto joutui poliittisen painostuksen kohteeksi ja kolmas jäsen, Ida Nurmi kuoli. SAJ:n naisjaosto pääsi aloittamaan toimintansa vasta helmikuussa 1924. Laura Härmä ei ollut toimintansa aloittaneessa naisjaostossa mukana, sillä edellisen vuoden lokakuussa Turun hovioikeus tuomitsi hänet ja 188 muuta henkilöä eripituisiin vankeusrangaistuksiin valtiopetoksen suunnittelusta. Laura Härmä sai kahden vuoden vankeusrangaistuksen.⁴⁰⁵

Poliittiset naisvangit keskitettiin Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilaan, mutta Laura Härmä oli raskaana vankilaan joutuessaan ja sai kärsiä tuomiotaan Turussa lapsen syntymään saakka. Hämeenlinnan naisvankilassakin Härmä sai pitää pojan luonaan vuoden ajan, jonka jälkeen lapsi siirrettiin isänsä luokse. Leivo-Larssonin mukaan Laura Härmä oli vankeutensa alkuaikoina vapautettu työstä ja sai tehdä myöhemminkin työtä, jota voi tehdä omassa sellissä.⁴⁰⁶ Leivo-Larssonin kuvauksen mukaan Härmän olot vankilassa olivat suhteellisen vapaat. Poliittisille vangeille oli säädetty valtiollisen vangin asema 1921, ja 1920-luvun alussa vankilaolot olivat verrattain hyvät varsinkin 1930–1940-lukuihin verrattuna. 1920-luvulla poliittisilla vangeilla oli muun muassa säännöllinen

⁴⁰³ Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982; Valtiopäivät 1922 I pöytäkirjat 1923, 755; Valtiopäivät 1923 I pöytäkirjat 1924, 225–227.

⁴⁰⁴ Valtiopäivät 1922 II pöytäkirjat 1923, 1786; Valtiopäivät 1922 liitteet I–X 1922, 7–11, 427–431; Valtiopäivät 1923 II pöytäkirjat 1924, 1854.

⁴⁰⁵ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 58 Hentilä 2004, 144–145; Leivo-Larsson 1970, 84–85; Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175.

⁴⁰⁶ Leivo-Larsson 1970, 85.

kirje- ja tapaamisoikeus sekä ruokapakettien että sana-, käsi- ja oppikirjojen vastaanotto-oikeus vankilan ulkopuolelta. 1930-luvun alussa poliittiset vangit menettivät valtiollisen vangin asemansa ja mm. kirje- ja tapaamisoikeutta rajoitettiin.⁴⁰⁷

Vankilasta päästyään Laura Härmä näyttäisi jääneen hetkeksi syrjään sekä poliittisesta että ammatillisesta toiminnasta. Tämä saattoi johtua siitä, että hän halusi keskittyä lapsensa hoitamiseen. 1920-luvun lopulla Laura Härmä palasi poliittiseen toimintaan miehensä Erkki Härmän rinnalla. Miehenensä tavoin Laura Härmä kuului työväenliikkeen vasemmistososialisteihin eli ns. hoipertelijoihin, jotka kannattivat yhteistyötä sosialidemokraattien kanssa ja vastustivat jyrkkää kommunismia. Vasemmistososialistien tarkoituksena oli 1920–1930-lukujen vaihteessa perustaa oma puolue, ja toukokuussa 1930 he perustivat sosialististen työväenyhdistysten keskustoimikunnan sitä varten. Myös Laura Härmä kuului tähän toimikuntaan. Vasemmistososialistien oman puolueen perustaminen ei kuitenkaan toteutunut, sillä kommunistilakien myötä sosialistienkin järjestöt lakkautettiin.⁴⁰⁸

1930-luvun alun vaikean poliittisen tilanteen vuoksi Laura Härmä keskittyi toimintaan ammatillisessa työväenliikkeessä. Vuonna 1937 hänet valittiin Kutomateollisuustyöväen liiton Helsingin osaston puheenjohtajaksi, kuten aiemmin on jo käynyt ilmi. Seuraavana vuonna hänet valittiin myös SAK:n naisjaoston puheenjohtajaksi, missä tehtävässä hän toimi aina vuoteen 1949 asti.⁴⁰⁹ Naisjaoston puheenjohtajana Härmä toimi naisten ammatillisen järjestäytymisen ja osallistumisen lisäämiseksi, joka hänen mielestään tulisi parantamaan myös naisten työoloja teollisuudessa. Oletettavasti Härmä osallistui myös HAP:n naisjaoston toimintaan ainakin puhujan ominaisuudessa. Hän oli puhujana muun muassa HAP:n naisjaoston järjestämällä ammattiyhdistysnaisten luentokursseilla syksyllä 1936, jossa hän puhui otsikolla *Naisten ammatillinen järjestäytyminen*.⁴¹⁰

Laura Härmä olikin tunnettu ja pidetty puhuja ammattiyhdistysnaisten keskuudessa paitsi Helsingissä myös muualla Suomessa, vaikka hän ei Leivo-Larssonin mukaan ollutkaan kovin valovoimainen puhuja. Härmän suosio ammattiyhdistysnaisten keskuudessa saattoi johtua hänen taustastaan tehdastyöläisenä, joka auttoi ymmärtämään työläisnaisten elämää. Leivo-Larsson kutsuu Laura Härmän kykyä ymmärtää vaistoksi, joka kertoi miten työläisnaisten elämään oli suhtauduttava, mitkä olivat heidän tarpeensa ja mikä näistä tarpeista oli tärkein.⁴¹¹

⁴⁰⁷ Peltonen 1989, 11–12; Salmi-Niklander 1989, 44.

⁴⁰⁸ Suomen kansallisbiografia 4 2004, 227; Valkonen 1987, 36.

⁴⁰⁹ Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175.

⁴¹⁰ Palkkatyöläinen 11.9.1936, HAP:n naisjaosto.

⁴¹¹ Leivo-Larsson 1970, 86.

Muualle Suomeen Laura Härmä teki puhujamatkoja muun muassa Tampereelle. Tampereella Härmä oli puhumassa esimerkiksi vuoden 1936 ammatillisella valistusviikolla ja tammikuussa 1937, jolloin hän puhui Tampereen osaston ja Puuvillateollisuustyöväen ammattiosaston järjestämässä juhlassa.⁴¹² Vuonna 1937 Härmä teki puhujamatkat myös Orimattilaan ja Poriin. Laura Härmä ei ehkä ollut valovoimainen puhuja, mutta hän suhtautui tehtäväänsä puhujana vakavasti ja velvollisuudentuntoisesti.

*Sitten sen viimeisen kirjeen johdosta minun täytyy sanoa, että en minä oikein halukas sinne Orimattilaan olisi lähtemään, muuta jo se mielestänne nyt täältä käsin mukavamin käy, niin kyllä kai sinne sitten on mentävä. Ilmoittanette sitten lähemmin ajasta ja tilaisuuden laadusta.*⁴¹³

*Matkani Poriin onnistui yli odotusten. Väkeä oli pirtit ja porstuat täysi. Ja tunnelma näytti olevan korkealla. Puhuin hieman vajaan tunnin ja siinä menikin ääni ihan tyystin kun koetin huutaa kilpaa lapsien kanssa.*⁴¹⁴

Poliittiseen toimintaan Laura Härmä palasi näkyvästi mukaan jatkosodan aikana, kun hän tuli eduskuntaan 1. joulukuuta 1941 sosialidemokraatteihin kuuluneen ns. kuutosryhmän edustajan Cay Sundströmin tilalle⁴¹⁵. Toisella kansanedustajakaudellaan 1941–1944 Laura Härmä ei ollut ensimmäistä edustajakauttaan aktiivisempi lausuntojen antaja tai aloitteiden tekijä, mutta hän allekirjoitti aiempaa enemmän muiden kansanedustajien tekemiä aloitteita. Vuosien 1942–1944 valtiopäivillä Laura Härmä allekirjoitti yhteensä 28 aloitetta. Myös aloitteiden aiheet olivat aiempaa laajalaisempia, vaikka työväen asema olikin hänelle edelleen tärkeä. Härmän allekirjoittamat aloitteet koskivat tavallisimmin joko sotaoloihin liittyviä asioita, yhteensä 10 aloitetta, äitien aseman parantamista, yhteensä viisi aloitetta tai sivistysasioita, yhteensä neljä aloitetta.⁴¹⁶

Myös Härmän antamat lausunnot koskivat äitien aseman parantamista. Vuoden 1942 valtiopäivillä Laura Härmä antoi lausunnon äitien virkistyslomista, joita hän piti tärkeinä perheiden hyvinvoinnin kannalta ja vuoden 1943 valtiopäivillä lausunnon äitien vapauttamisesta ansiotyöstä ennen ja jälkeen synnytyksen täysin palkkaeduin.⁴¹⁷ Jatkosodan päättymisen jälkeen kuutoset vapautettiin van-

⁴¹² Kansan Lehti 15.9.1936, Kutomaliiton hallinnon päätöksiä; Kansan Lehti 26.1.1937, Kutomatyöläisten illanvietto ensi torstaina klo 19.

⁴¹³ Laura Härmän kirje K.V. Syrjäselle 16.2.1937, kansio 4 Ea, KansA.

⁴¹⁴ Laura Härmän kirje K.V. Syrjäselle 21.12.1937, kansio 4 Ea, KansA.

⁴¹⁵ Cay Sundströmin lisäksi kuutosiin kuuluivat sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän kansanedustajista K.H. Wiik, Mikko Ampuja, Johan Helo, Väinö Meltti, Kaisu-Mirjam Rydberg ja Yrjö Räisänen. Ryhmä vangittiin jatkosodan arvostelemisen vuoksi elokuun lopussa ja 25.11.1941 he saivat syytteen valtiopetoksen valmistelusta. Peltonen 1989, 10, 24; Hentilä 2004, 196.

⁴¹⁶ Ks. esim. Valtiopäivät 1943 liitteet I–XII 1943, Toivomusaloite n:o 61 Äitiysavustuslain muuttamisesta, 178; Valtiopäivät 1944 liitteet I–XII 1944, Toivomusaloite n:o 53: Toimenpiteistä sodasta palaavien asuntokysymyksen järjestämiseksi, 164–165.

⁴¹⁷ Valtiopäivät 1942 pöytäkirjat II 1943, 1259–1261; Valtiopäivät 1943 pöytäkirjat II 1944, 1441–1442.

kilasta ja eduskunnassa äänestettiin siitä, tulisiko heille palauttaa oikeus kansanedustajan toimeensa. Laura Härmä äänesti kansanedustajantoimen palauttamisen puolesta ja hänen edustajantoimensa katsottiin lakanneen 4. marraskuuta 1944, kun Cay Sundström palasi kansanedustajaksi.⁴¹⁸

Toisen kansanedustajakautensa päättymisen jälkeen Laura Härmä ei palannut enää mukaan päivänpoliittiseen toimintaan, vaikka ei Leivo-Larssonin mukaan koskaan lakannutkaan seuraamasta sitä. Sen sijaan ammattiyhdistystoiminnassa Härmän vaikutusvalta kasvoi. Hänet valittiin SAK:n edustajakokouksessa 1947 työvaliokunnan varsinaiseksi jäseneksi toimikaudelle 1947–1951. Laura Härmä oli ensimmäinen työvaliokuntaan valittu nainen ja Härmän valitsemista työvaliokunnan varsinaiseksi jäseneksi voidaan pitää yhtenä merkinä naisten aseman vahvistumisesta ay-liikkeessä toisen maailmansodan jälkeen. Härmän jäsenyys työvaliokunnassa oli vielä kuitenkin poikkeuksellista, sillä hänen jälkeensä vastaavaan asemaan valittiin nainen vasta vuonna 1969, kun SAK:n naissihtööri Helvi Raatikainen valittiin hallitukseen.⁴¹⁹

Laura Härmä toimi aktiivisesti SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä keskusjärjestötasolla, mutta liittotason päätöksentekoon hän ei osallistunut. Tämä saattoi johtua Kutomateollisuustyöväen liiton kotipaikasta, jonka vuoksi toiminnan helpottamiseksi liittohallintoon pyrittiin valitsemaan pääasiassa tamperelaisia kutomatyöläisiä. Härmä ei osallistunut myöskään Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton toimintaan, vaikka oli sosialidemokraattisen puolueen jäsen. Työläisnaisten Liitossa saatettiin karsastaa Laura Härmää hänen vasemmistososialistisen menneisyytensä vuoksi.

Laura Härmän jääminen syrjään Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton toiminnasta saattaisi johtua myös erilaisesta suhtautumisesta Työläisnaisten Liitonkin omaksumaan kotitalousideologiaan. Härmän suhtautuminen keskusteluun kotitaloudesta naisen tehtäväkenttänä ja omistautumisesta perheelle oli ainakin 1930-luvun lopussa realistinen ja käytännöllinen. Hän näki perheelle ja kodille omistautumisen lähinnä haaveena työläisnaiselle, sillä monissa työläisperheissä myös äidin ansiot olivat välttämättömät perheen toimeentulon turvaamiseksi.

Vuosi vuodelta lisäytyy naisten lukumäärä tuotannon palveluksessa. Yhä tiukempaan kuristuu palkkaorjuuden kuristava vyö naistenkin elämään. Entisaikainen haave avioliitosta, palkkatyön pakopaikkana, osoittautuu nykyään kestäättömäksi. Miesten alhainen palkkataso tekee mahdottomaksi perustaa kotia sen varaan, että perheen äiti voisi jäädä sitä hoitamaan. Toista tietä on siis etsittävä pelastusta. On saatava naistenkin

⁴¹⁸ Hentilä 2004, 196; Leivo-Larsson 1970, 87–88; Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175.

⁴¹⁹ Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 86–87; Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175; Valkonen 1989, 229.

*kohdalta palkka- ja työsuhteet sellaisiksi, että he sillä kohtuullisesti elävät ja tuntevat olevansa yhteiskuntaa työllään hyödyttäviä kansalaisia.*⁴²⁰

Kodille ja perheelle omistautumista enemmän Härmä korosti sitä, että naisten tuli olla yhteiskuntaa hyödyttäviä kansalaisia. Tämä oli mahdollista mm. ansiotyön kautta, eikä hän halunnut rajoittaa naisen tehtäväkenttää vain kotiin ja perheeseen.⁴²¹ Vaikka hänen mielestään naisella oli oikeus ansiotyöhön siinä missä miehelläkin, ei hän kuitenkaan vastustanut Työläisnaisten Liiton kotitalousideologiaa. Härmän voi katsoa omaksuneen sen itsekin toiseen kansanedustajakauteensa mennessä, jolloin hänen lausunnoissaan korostui yhteiskunnallisen äitiyshuollon järjestämisen tärkeys. Laura Härmän jääminen syrjään Sosialidemokraattisen Työläisnaisten Liiton toiminnasta ei johtunut siis ainakaan liiton kotitalousohjelmasta.

Maaliskuussa 1949 Laura Härmä luopui yli 10 vuotta kestäneestä SAK:n naisjaoston puheenjohtajan tehtävästään. Syynä luopumiseen oli toisaalta Erkki Härmän valitseminen Turun ja Porin läänin maaherraksi, toisaalta Laura Härmän oman terveydentilan heikkeneminen. SAK:n työvaliokunnassa Härmä jatkoi kuitenkin toimikautensa loppuun asti. Laura Härmä kuoli 60-vuotiaana 2.5.1952 Helsingissä.⁴²²

Työne Leivo-Larsson on muistelmissaan luonnehtinut Laura Härmää sulkeutuneeksi ihmiseksi, joka päästi ihmiset lähelleen vasta tutustuttuaan heihin kunnolla. Sulkeutuneisuus ei kuitenkaan Laura Härmän kohdalla tarkoittanut eristäytymistä, vaan hän toimi aktiivisesti sekä poliittisessa että ammatillisessa työväenliikkeessä 1920–1940-luvuilla. Leivo-Larsson on luonnehtinut Laura Härmää ensisijaisesti ammattiyhdistysnaiseksi.⁴²³ Tämä luonnehdinta pitää hyvin paikkaansa tarkasteltaessa Härmän toimintaa ammatillisessa työväenliikkeessä. Laura Härmälle ay-liike oli ennen kaikkea tärkeä vaikutuskanava ja häntä voidaankin pitää yhtenä merkittävimmistä ay-liikkeen naisvaikuttajista 1930-luvun lopussa ja 1940-luvulla.

Vaikutuskanavan lisäksi ammatillinen työväenliike tarjosi Härmälle mahdollisuuden maailmankuvan laajentamisen, sillä SAK:n naisjaoston puheenjohtajana hän pääsi tutustumaan muidenkin maiden ay-liikkeisiin.⁴²⁴ Osallistuminen ay-toimintaan laajensi myös Härmän ystävä- ja tuttavapiiriä, vaikkei hän ollutkaan kovin seurallinen henkilö. Ammattiyhdistystoiminnan voikin katsoa olleen

⁴²⁰ Palkkatyöläinen 4.3.1938, Naistyöläisten järjestämiseen huomiota.

⁴²¹ Valtiopäivät 1943 pöytäkirjat II 1944, 1441.

⁴²² Ala-Kapee & Valkonen & Österberg 1979, 86–87; Suomen kansallisbiografia 4 2004, 228; Leivo-Larsson 1970, 88; Suomen kansanedustajat 1907–1982 1982, 175; Valkonen 1989, 229.

⁴²³ Leivo-Larsson 1970, 84, 86.

⁴²⁴ Leivo-Larsson 1970, 86–87.

erittäin merkittävä kokemus Laura Härmälle, joka vaikutti koko hänen elämäänsä ja kaikkeen hänen toimintaansa.

4.2 Saima Kankare

Saima Karttunen syntyi 29.4.1899 Yliskallon kylässä Mouhijärvellä, joka sijaitsee Pirkanmaan lounaisosassa. Hänen vanhempansa olivat torppareita ja aktiivisia työväenliikkeen jäseniä. He olivat perustamassa Mouhijärven läntistä työväenyhdistystä, jonka kokoukset pidettiin ensimmäisen kuuden vuoden ajan heidän kotonaan. Saima Karttunen isä kuului myös sosialidemokraattiseen puolueeseen ja opetti ensimmäisten eduskuntavaalien alla työväenyhdistyksen jäseniä ja muita kyläläisiä äänestämään tulitikkurasian avulla. Vanhempiansa aktiivisen toiminnan vuoksi työväenliikkeessä työväenaate tuli Saima Karttuselle tutuksi jo lapsuudessa. Vanhempien yhteiskunnallisesti valvettuneisuudesta kertoo sekin, että kaikki perheen lapset kävivät alakansakoulun, vaikka se vaatikin torppariperheeltä taloudellisia uhrauksia. Saima Karttunen isä katsoi kuitenkin, että koulunkäynti oli ainoa perintö, jonka hän voi lapsilleen antaa.⁴²⁵

Nelivuotisesta alakansakoulusta Saima Karttunen pääsi vuonna 1913 ja muutti seuraavana vuonna Tampereelle lastenhoitajaksi isänsä siskon perheeseen. Pian Tampereelle muuttonsa jälkeen hän pääsi kauppa-apulaiseksi Lindforsin kauppaan Tammelaan laskutaitonsa vuoksi. Mouhijärvelle Saima Karttunen palasi rippikoulun käymistä varten 15-vuotiaana, mutta palasi jo seuraavana vuonna takaisin Tampereelle kotiapulaiseksi opettaja Martta Lehtimäen perheeseen.⁴²⁶

Keväällä 1917 Saima Karttunen liittyi Tampereen sosialidemokraattiseen naisyhdistykseen sekä sosialidemokraattiseen puolueeseen. Virallinen liittyminen mukaan työväenliikkeen toimintaan oli merkittävä asia 18-vuotiaalle nuorelle naiselle: ”*Määhän tietysti korvat höröllään ja olin tärkeä tietenkkin, kun mä olin nyt jo puolueen jäsen*”.⁴²⁷ Puolueeseen liittymisen taustalla oli Kankareen halu vähentää Suomessa vallitsevia luokka- ja palkkaeroja. Vuoden 1918 sodan aattona opettaja Lehtimäki menetti virkansa sosialidemokraattisen puoluekantansa vuoksi ja muutti Rovaniemelle. Saima Karttunen olinpaikasta vuoden 1918 sodan aikana ei ole varmaa tietoa, mutta sodan jälkeen hän lähti piiiaksi Turenkiin Isohiiden kartanoon.⁴²⁸

⁴²⁵ Saima Kankare, nauha 6440/1973, Kansanperinteen arkisto; Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto.

⁴²⁶ Muistitieto XXXXVII, Saima Kankare, TA; Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto; Miettinen 1973, 19.

⁴²⁷ Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto.

⁴²⁸ Muistitieto XXXXVII, Saima Kankare, TA; Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto; Miettinen 1973, 26. Saima Kankareen muistelmissa on ristiriitaista tietoa hänen olinpaikastaan vuoden 1918 sodan aikana. Kirjotetun muistelmaan mukaan hän seurasi opettaja Lehtimäen perhettä Rovaniemelle, mistä palasi takaisin Tampereelle

Saima Karttusen isä osallistui vuoden 1918 sotaan punaisten puolella, vaikka vastusti sotaa. Hän katsoi kuitenkin velvollisuudekseen osallistua, sillä hän oli työväenyhdistyksen perustajajäsen. Saima Karttusen isä kuoli tammikuussa 1919 aivokalvontulehdukseen vankileirillä Hennalassa. Isän kuolema vankileirillä ja vuoden 1918 tapahtumat vaikuttivat Saima Karttusen ajatteluun, ja hän oli esimerkiksi katkera siitä, etteivät mouhijärveläiset puolustaneet hänen isäänsä tämän ollessa vankileirillä. Sodan jälkiselvittelyt Mouhijärvellä olivat katkerat ja kaikki työväenliikkeen kannattajat olivat vaarassa, vaikka eivät olisi edes osallistuneet sotaan.⁴²⁹

Tampereelle Saima Karttunen palasi 1910–1920-lukujen vaihteessa kotiapulaiseksi ruotsalaiseen perheeseen, jossa oli naimisiin menoonsa vuoteen 1923 asti.⁴³⁰ Avioitumisensa jälkeen Saima Kankare oli kotona 1920-luvun loppuun asti, jolloin hän pääsi töihin Suomen Trikoolle. Suomen Trikoolla hän olikin töissä aina eläkkeelle jäämiseensä vuoteen 1968 asti. Kankare oli ensin töissä muotoiluosastolla, mutta hänet siirrettiin sukkaosaston laajentamisen jälkeen sukkaosastolle, jossa hän pääsi myös työnopettajaksi. Päätoimisena työnopettajana hän työskenteli vuodesta 1948 alkaen.⁴³¹

Työpaikkansa ammattiosastoon eli Tampereen osastoon Saima Kankare liittyi vuonna 1934. Liittymisen taustalla oli Suomen Trikoon tehtailta käyttöönotettu pistejärjestelmä, jota Kankare vastusti. Hän oli kiinnostunut ay-toiminnasta ja toimi 1930-luvun jälkipuoliskolta lähtien mukana myös järjestötehtävissä. Muistelmiensa mukaan Saima Kankare valittiin vuonna 1930-luvun lopussa osaston johtokuntaan, mutta Tampereen osaston aineisto ei tue tätä käsitystä.⁴³² Oletettavampaa onkin, että Kankare valittiin Suomen Trikoon työhuonekunnan johtokuntaan, jonka aineistoja ei ole säilynyt. Vuonna 1938 Saima Kankare valittiin kuitenkin Tampereen osastossa toimikuntaan, joka laati kirjelmän Suomen Trikoon johdolle uuden palkkausjärjestelmän aiheuttamista epäkohdista ja niiden korjaamisesta.⁴³³

vasta sodan päättymisen jälkeen. Kansanperinteen arkistossa olevan haastattelun mukaan Kankare olisi ollut sodan aikana joko Tampereella tai lähteneen jo sodan aikana Turenkiin piiksi. Seija Miettisen kirjoittaman elämäkerran mukaan Kankare olisi ollut sodan aikaan Tampereella, mikä onkin Saima Kankareen todennäköisin olinpaikka vuoden 1918 sodan aikana.

⁴²⁹ Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto; Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto.

⁴³⁰ Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto; Muistitieto XXXXVII, Saima Kankare, TA; Miettinen 1973, 44. Myös Saima Kankareen avioitumisvuodesta on ristiriitaista tietoa. Kirjoitetun muistelmaan mukaan hän on avioitunut vuonna 1922, mutta haastattelun ja Miettisen elämäkerran mukaan vuonna 1923.

⁴³¹ Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto; Muistitieto XXXXVII, Saima Kankare, TA; Miettinen 1973, 41.

⁴³² Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto; Muistitieto XXXXVII, Saima Kankare, TA; Miettinen 1973, 46.

⁴³³ Villateollisuustyöväen osaston nro 4 osaston kokouksen ptk. 27.3.1938, kansio 3, KansA.

Vuonna 1948 Saima Kankare valittiin sekä Suomen Triכון lakisäätteiseksi luottamusmieheksi että Tampereen osaston valitsemaksi luottamusmieheksi. Kankareen mielestä luottamusmiehenä toimiminen oli monipuolista, sillä tehtävä vaati paljon tietämystä esimerkiksi työaikalainsäädännöstä. Toisaalta luottamusmiehen tehtävä oli epäkiitollinen, sillä luottamushenkilöä saatettiin pitää eräänlaisena kaatopaikkana, jonka niskaan kaadettiin myös kielteiset tunteet. Tämän vuoksi Kankare olikin pelännyt luottamusmiehen tehtävän vastaanottamista. Epäkiitollisuudesta huolimatta luottamusmies saattoi toisinaan saada myös tunnustusta tehtäviensä hoidosta.⁴³⁴

*Muistan kun kerran oli semmonen asia työajasta meneillään ja minä sain sellaisen yhden asian meneen läpitte ja siellä oli niin kuin sanotaan kaksi ääri-SKPL:läistä, jotka sano, että ei varmaan mee läpitte ja kun minä sain sen asian kuitenkin hoidettua, niin ne lähettivät mulle kukkia.*⁴³⁵

1930-luvulla Kutomateollisuustyöväen liitto oli periaatteellisesta poliittisesta riippumattomuudestaan huolimatta selvästi sosialidemokraattien hallussa. Jatkosodan päättymisen jälkeen tilanne liiton alaisissa ammattiosastoissa alkoi muuttua, ja vuoden 1945 edustajakokouksessa sosialidemokraatit jäivät vähemmistöön. Kansandemokraattien ja sosialidemokraattien välinen kiista jatkui liiton kahdessa seuraavassa edustajakokouksessa vuosina 1948 ja 1951, joissa molemmissa sosialidemokraatit olivat vähemmistönä. Vuoden 1951 edustajakokouksessa sosialidemokraatit jättäytyivätkin lopullisesti syrjään päätöksenteosta ja liittohallinnosta.⁴³⁶

Jäädessään vähemmistöön Kutomateollisuustyöväen liitossa sosialidemokraatit alkoivat suunnitella oman liiton perustamista ja pitivät vuoden 1951 lopulla Tampereella salaisen kokouksen, jossa suunniteltiin irtautumista SKL:sta. Seuraavan vuoden tammikuussa Tampereella perustettiin kolme uutta ammattiosastoa: Tampereen verka- ja villatyöväen ammattiosasto, Puuvilla- ja pellavatyöväen ammattiosasto sekä Sukka- ja trikootyöväen ammattiosasto. Sukka- ja trikootyöväen ammattiosaston perustamisen jälkeen Saima Kankare liittyi siihen. Tässäkin osastossa hänet valittiin johtokuntaan, jossa hän toimi eläkkeelle jäämiseensä vuoteen 1968 asti. Uudet tamperelaiset osastot perustivat Tampereen kutomatyöläisten keskustoimikunnan, jonka tarkoituksena oli uuden liiton perustaminen.⁴³⁷

Maaliskuussa 1952 pidettiin Tampereella kokous, jossa perustettiin Kutomatyöväen valtuuskunta ja valittiin sille työvaliokunta, jonka tehtävänä oli perustaa uusi liitto. 14-jäseniseen työvaliokuntaan valittiin myös Saima Kankare. Uuden liiton, Kutoma- ja neuletyöväen liiton (KNL) perustava ko-

⁴³⁴ Muistitieto XXXXVII, Saima Kankare, TA; Miettinen 1973, 52.

⁴³⁵ Muistitieto XXXXVII, Saima Kankare, TA.

⁴³⁶ Näreikkö & Takalo 1986, 215, 223, 252.

⁴³⁷ Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto; Näreikkö & Takalo 1986, 253.

kous pidettiin 8. kesäkuuta 1952 Tampereella. Kutoma- ja neuletyöväen liitto liittyi SAK:n alaiseksi liitoksi, sillä SKL oli erotettu keskusjärjestöstä saman vuoden toukokuussa kommunistisuuden vuoksi. Saima Kankare oli näkyvästi mukana uuden liiton toiminnassa ja päätöksenteossa alusta asti, sillä hänet valittiin KNL:n ensimmäisen liittotoimikunnan varapuheenjohtajaksi. Kankare toimi liiton varapuheenjohtajana aina sen lakkauttamiseen vuoteen 1970 asti eli yhteensä 18 vuoden ajan.⁴³⁸ KNL:n varapuheenjohtajana hän oli keskeisesti vaikuttamassa liiton päätöksentekoon ja pääsi seuraamaan läheltä koko suomalaisen ay-liikkeeseen vaikuttaneita asioita. Kankareen valintaa varapuheenjohtajaksi voidaan pitää myös osoituksena naisten huomioimisesta ja vaikutusvallan kasvamisesta liittotason päätöksenteossa, sillä liiton puheenjohtajana ja sihteerinä toimivat koko liiton olemassa olon ajan miehet.⁴³⁹

Sukka- ja trikootyöväen ammattiosaston sekä Kutoma- ja neuletyöväen liiton toimikunnan lisäksi Saima Kankare oli Tampereen seudun ammatillisen paikallisjärjestön johtokunnan jäsen vuosina 1953–1956. Hän oli myös SAK:n Tampereen Paikallisjärjestön keskuslakkotoimikunnan jäsen vuoden 1956 yleislakon aikana.⁴⁴⁰ Saima Kankare toimi hyvin monipuolisesti ammattiyhdistysliikkeessä sekä ammattiosasto-, liitto- kuin paikallisjärjestötasollakin. Hänen mukaansa työväen asemaan ja työoloihin liittyvät epäkohdat voitiin ratkaista vain ammatillisen järjestötoiminnan kautta, ja tämä olikin tärkein syy Kankareen aktiiviselle osallistumiselle.⁴⁴¹ Ay-liike oli keskeinen osa Kankareen elämää, jonka voi katsoa antaneen hänen elämälleen tärkeän lisäulottuvuuden työn, kodin ja perheen lisäksi.

Ammattiyhdistysliikkeen lisäksi Saima Kankare oli mukana myös kunnallispolitiikassa. Hän oli Tampereen kaupunginvaltuuston jäsen vuosina 1954–1972. Kaupunginvaltuustossa ollessaan hän oli ensin vuosina 1954–1960 sosiaalilautakunnan varajäsen ja vuosina 1961–1964 varsinainen jäsen. Kunnallispolitiikassa Kankare keskittyi sosiaalilautakunnassa toimimiseen, eikä hän tehnyt valtuustoaikanaan lainkaan aloitteita kaupunginvaltuustolle.⁴⁴²

Sosiaalilautakunta jakautui yleiseen osastoon ja huolto-osastoon. Varajäsenenä ollessaan Kankare kuului huolto-osastoon ja varsinaisena jäsenenä ollessaan yleiseen osastoon, jonka tehtävänä oli

⁴³⁸ Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto; Bergholm 2005, 348; Näreikkö & Takalo 1986, 253–254. KNL lakkautettiin, kun se yhdistyi Suomen Vaatetustyöläisten liiton ja Tekstiilityöväen liiton kanssa Tekstiili- ja Vaatetustyöväen liitoksi kesäkuussa 1970. Näreikkö & Takalo 1986, 311–312.

⁴³⁹ Näreikkö & Takalo 1986, 319.

⁴⁴⁰ Koivisto 1999, 471, 482.

⁴⁴¹ Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto.

⁴⁴² Tampereen kaupungin kunnalliset hallintokunnat, virastot ja laitokset 1954, 13, 73; Tampereen kaupungin kunnalliset hallintokunnat, virastot ja laitokset 1957, 82; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1960, 68; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1961, 14, 70; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1965, 14; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1969, 14.

hoitaa lastensuojelua ja nuorisohuoltoa koskevat asiat, vajaamielisten hoito, äitiysavustukset, perhelisät, kodinperustamislainat ja työhuoltoa koskevat asiat. Sosiaalilautakunnan yleinen osasto vastasi mm. lasten elatusavun keräämisestä sekä lasten kesäsiirtolatoiminnasta. Yleisen osaston alajaostoista Kankare kuului nuorisohuoltojaostoon.⁴⁴³ Kankare olikin kiinnostunut juuri lasten ja nuorten asioista, sillä niihin liittyi hänen mielestään kipeitä epäkohtia. Lasten ja nuorten asioiden lisäksi hän oli kiinnostunut vuokra-asuntokysymyksestä ja oli vuosina 1965–1975 Asunto-osakeyhtiö Ilmarin tornien johtokunnan jäsen.⁴⁴⁴ Kankare oli myös ehdokkaana eduskuntavaaleissa, joissa hän sai SDP:n ehdokkaista kuudenneksi eniten ääniä Hämeen pohjoisessa vaalipiirissä.⁴⁴⁵

Keskustelun kotitalousideologiasta ollessa kiihkeimmillään 1920–1930-luvuilla Saima Kankare kuului niihin työläisäiteihin, jotka haluttiin tehtaista kodin ja perheen piiriin. Kankareelle kotitalousideologia ei näyttäisi olleen kovin läheinen asia, eikä se vaikuttanut hänen omiin valintoihinsa ansiotyön ja kodin suhteen. Vaikka ansiotyö olikin pulavuosien aikaan hänelle taloudellinen pakko miehen työttömyyden vuoksi, ei hän jäänyt myöhemminkään pois töistä, vaikka siihen olisikin ollut mahdollisuus.⁴⁴⁶ Naistyöläisille ja varsinkin ammattiyhdistysnaisille kotitalousideologia saattoikin olla lähinnä ihanne eikä työläisäitejä haluttu arvostella työssä käymisestä, joka oli monille perheille taloudellisesti välttämätöntä.

Vaikka kotitalousideologia ei vaikuttanutkaan Kankareen omaan valintaan työssä käymiseen, voidaan sen kuitenkin katsoa vaikuttaneen hänen toimintaansa kunnallispolitiikassa. Kankareen kiinnostuksen kohteet, lasten ja nuorten asiat sekä vuokra-asuntokysymys, olivat molemmat muotoutuneet naisten toiminta-alueiksi SDP:ssä kotitalousideologian myötä. Asunto-oloista oli tullut 1930-luvulla tärkeä poliittinen kysymys varsinkin sosialidemokraattisille naisedustajille, joiden ratkaisemisen nähtiin vaikuttavan myös moniin muihin tärkeinä pidettyihin kysymyksiin, kuten perhekykyyn.⁴⁴⁷

Myös Saima Kankareta voidaan Laura Härmän tavoin kutsua ensisijaisesti ammattiyhdistysnaiseksi, vaikka hänkin oli Härmän tavoin mukana myös poliittisessa toiminnassa. Kankare itse koki ammattiyhdistystoiminnan kuitenkin paremmaksi väyläksi vaikuttaa työväestön asemaan ja korjata siinä olevia epäkohtia. Hän korostaakin useaan kertaan työväenliikkeen ja erityisesti ay-liikkeen

⁴⁴³ Tampereen kaupungin kunnalliset hallintokunnat, virastot ja laitokset 1954, 73, 83; Tampereen kaupungin kunnalliset hallintokunnat, virastot ja laitokset 1957, 82; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1960, 79; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1961, 72–74.

⁴⁴⁴ Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1965, 178; Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1975, 217.

⁴⁴⁵ Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto.

⁴⁴⁶ Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto.

⁴⁴⁷ Sulkunen 1989, 103–104, 117.

saavutuksia työväestön aseman parantamisessa.⁴⁴⁸ Kankare oli mukana ay-liikkeessä usean vuosikymmenen ajan ja näki selvästi paitsi työväestön aseman myös ay-liikkeen aseman paranemisen sekä työnantajien suhtautumisen muutoksen.

Saima Kankareelle ammattiyhdistysliike oli tärkeämpi vaikutuskanava kuin poliittinen työväenliike. Tämä saattoi johtua siitä, että hän halusi vaikuttaa käytännön asioihin, kuten työoloihin, joiden korjaaminen oli sekä nopeampaa että tuloksellisempaa ay-liikkeen kuin politiikan kautta. Ay-toiminnan tulokset myös näkyivät työpaikoilla nopeammin ja selkeämmin kuin poliittisen toiminnan tulokset. Toisaalta Saima Kankare halusi vaikuttaa asioihin monipuolisesti ja politiikassa naisten vaikutusalue oli rajattu ns. naisten kysymyksiin.

Laura Härmä ja Saima Kankare olivat molemmat poikkeuksellisen aktiivisia ja vaikutusvaltaisia ay-naisia, jotka osallistuivat päätöksentekoon ja toimintaan usealla tasolla. Tästä huolimatta heidän kokemuksensa ja toimintansa kertovat jotain myös ns. rivijäsenen asemaan jääneiden naisten kokemuksista, sillä esimerkiksi liittymisen pohjana olevat kokemukset olivat usein samanlaisia, kuten työ- tai palkkausoloissa havaittu epäkohta, joka haluttiin korjata. Ay-jäsenyys tarjosi turvaa työnantajaa vastaan ja toimintaan osallistuminen monia tapoja viettää vapaa-aikaa sekä solmia uusia ihmissuhteita. Toimintaan aktiivisesti osallistuville ay-liikkeestä tuli usein koko elämää määrittävä tekijä, joka täytti kaiken vapaa-ajan ja osan työajastakin. Toimintaan satunnaisesti osallistuville naisjäsenillekään ay-liike ei jäänyt merkityksettömäksi, vaan tarjosi tärkeän lisäulottuvuuden elämään ansiotyön ja kodin rinnalle.

⁴⁴⁸Saima Kankare, nauha 6441/1973, Kansanperinteen arkisto; Saima Kankare, nauha 6442/1973, Kansanperinteen arkisto.

5 Naisten merkitys

Aiemmassa ammattiyhdistysliikettä koskevassa tutkimuksessa naiset on tavallisesti nähty passiivisina rivijäseninä ja sivustakatsojina, eräänlaisena ay-liikkeen ongelmaryhmänä, joka ei järjestäydy eikä osallistu toimintaan. Nämä yleistykset on tehty keskusjärjestö- ja liittotasoa koskevan tutkimuksen perustella, ja pro gradu -tutkielmassani olen halunnut selvittää pitävätkö ne paikkaansa myös järjestötasolla sekä mahdollisuuksien mukaan kyseenalaistaa niitä. Olen tutkinut naisten osallistumista kahdessa Kutomateollisuustyöväen liiton ammattiosastossa: Helsingin ja Tampereen osastossa.

Helsingin ja Tampereen osastot olivat 1930-luvulla jäsenistöltään selvästi naisenemmistöisiä. Helsingin osastossa miesten osuus jäi sekä absoluuttisesti että suhteellisesti pieneksi ja Tampereen osastonkin jäsenistä naisia oli yli $\frac{3}{4}$. Jäsenistön naisenemmistöisyys selittyy pääosin kutomateollisuuden työvoimarakenteesta, sillä alan työvoimasta naisia oli $\frac{3}{4}$. Naisten oli ehkä myös helpompi liittyä jäseneksi ammattiosastoon, jonka jäsenistä enemmistö oli jo naisia kuin osastoon, jossa oli vähän naisjäseniä. Selvä naisenemmistöisyys on voinut myös vähentää miesten liittymistä osastoon, sillä miehet saattoivat kokea sen ompeluseurana, jolla ei olisi järjestöllistä voimaa työmarkkinoilla. Jäsenistön koostumuksen vuoksi naisten voisi olettaa olleen tärkeitä osastojen toiminnan kannalta.

Ammattiyhdistystoiminta voidaan jakaa järjestötyöhön ja virkistystoimintaan. Järjestötyötä Helsingin ja Tampereen osastoissa olivat muun muassa osaston ja johtokunnan kokoukset sekä toiminta osaston edustajana eri toimielimissä. Virkistystoimintaan kuuluivat lähinnä iltamat ja retket sekä Helsingin osastossa Punaisen lankakerän toimittaminen. Muutamat toimintamuodot, kuten urheilujaosto, kuuluivat molempiin toimintatasoihin, sillä niiden tehtävänä oli huolehtia jäsenten virkistämisestä, mutta toimintaan kuului myös päätöksentekoa.

Toimintaa tarkasteltaessa vaikuttaa siltä, että virkistystoiminnan järjestäminen jäsenistölle oli osastojen tärkein tehtävä. Osastot pyrkivät tarjoamaan jäsenilleen sekä henkistä että ruumiillista virkistystä raskaan ja usein huonosti palkatun työn lomassa. Jäsenten edunvalvontaakaan ei lyöty laimin. Palkkoja pyrittiin parantamaan palkkaliikkeiden avulla, joiden hoitamiseen naiset osallistuivat aktiivisesti. Palkkaliikkeet osastoissa olivat rauhallisia ja kärjistyivät vain kerran 1930-luvulla laksoon, kun Helsingissä Suomen Silkkikutomon silkkikutojat menivät lakkoon palkkojen alentamisen vuoksi. Lakon saavutukset olivat vaatimattomat, mutta kaikkien lakkolaisten ollessa naisia se oli kuitenkin merkittävä osoitus naisten osallistumisesta ja aktiivisuudesta. Suomen Silkkikutomon lakko ja naisten aktiivinen osallistuminen palkkaliikkeiden hoitamiseen eivät tuekaan käsitystä,

jonka mukaan naiset eivät olleet kiinnostuneita palkoista sekä valmiita toimimaan etujensa turvaamiseksi.

Virallista päätöksentekoa ja toimielimiä Helsingin osastossa tarkasteltaessa ja verrattaessa niitä tilanteeseen keskusjärjestö- ja liittotasolla voidaan Helsingin osastoa pitää poikkeuksellisen SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Johtokunnassa ja muissa toimielimissä naiset saivat määräänsä vastaavan edustuksen. Naiset hoitivat myös useita tärkeitä luottamustehtäviä ja esimerkiksi puheenjohtajana ja rahastonhoitajana toimi aina nainen. Naisten vahva edustus johtokunnassa selittyy osin sillä, että jäsenistä enemmistö oli naisia. Se ei ole kuitenkaan riittävä selitys, sillä liittotasollakaan naisenemmistöisyys ei taannut naisten määrää vastaavaa edustusta liiton päättävissä elimissä. Osaltaan naisten merkittävä asema päätöksenteossa saattoi johtua osaston koosta, sillä pienessä osastossa naisten oli ehkä helpompi saada vaikutusvaltaa kuin suurissa ammattiosastoissa. Osaston kokokaan ei ole riittävä selitys naisten edustukselle päätöksenteossa, sillä jäsenmäärä lisääntyi voimakkaasti 1930-luvun aikana. Tärkein syy naisten edustukseen ja luottamustehtävien hoitamiseen onkin naisten oma halu osallistua myös päätöksentekoon ja luottamus siihen, että naiset kykenivät hoitamaan luottamustehtäviä. Naisten aktiivinen osallistuminen päätöksentekoon ja luottamustehtävien hoitamiseen kyseenalaistaakin käsityksen, jonka mukaan naisten alhainen edustus päätöksenteossa johtuu siitä, ettei heillä ollut järjestötyöhön tarvittavia valmiuksia ja etteivät he edes halunneet osallistua päätöksentekoon.

Tampereen osastossa naiset eivät saaneet osuuttaan vastaavaa edustusta toimielimissä, vaikka hekin olivat muun SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen organisaatioon verrattuna hyvin edustettuina. Tampereen osastoa voidaankin pitää esimerkkinä ammattiosastosta, joka jäsenistön naisenemmistöisyydestä huolimatta oli miesten johdossa. Johtokunnan luottamustehtävistä naiset saivat tavallisesti hoitaakseen sihteerin tai taloudenhoitajan tehtävän, mutta puheenjohtajiksi naisia ei valittu. Sen sijaan työhuonekuntien puheenjohtajiksi valittiin myös naisia. Jäi epäselväksi, miksi naisia ei valittu osaston puheenjohtajiksi. Perinteinen selitys naisten vähäisestä kiinnostuksesta järjestötyötä kohtaan ei vaikuta tässäkään riittävältä, sillä naisia valittiin kuitenkin työhuonekuntien puheenjohtajiksi. Naisten jääminen syrjään puheenjohtajan tehtävästä selittyykin kutomateollisuuden sukupuolten välisellä työnjaolla, joka esimerkiksi teki naisista riippuvaisia miesten työpanoksesta.

Tampereen osastossa valinnutta sukupuolijärjestelmää ja sukupuolten välistä työnjakoa voidaan pitää esimerkkinä SAK:laisen ay-liikkeen sukupuolijärjestelmästä. Naiset on nähty tavallisesti kahvinkeitäjinä ja sihteereinä, kun taas puheenjohtajan paikka on varattu miehille jäsenistöltään naisenemmistöisissäkin ammattiosastoissa. Naiset ovat ammattiosastoissakin jääneet teollisuuden ta-

paan avustajiksi. Sukupuolijärjestelmää vahvistettiin ja uusinnettiin Tampereen osastossa varaamalla vuodesta toiseen vaikutusvaltaisimmat luottamustehtävät miehille, ja tämä selittää naisten jäämisen syrjään päättävistä elimistä.

Sekä Helsingin että Tampereen osaston johtokunnan ja muiden toimielimien kokoonpanoa tarkasteltaessa käy kuitenkin ilmi, että niiden toiminnassa olivat mukana sekä naisista että miehistä lähes samat henkilöt vuodesta toiseen. Näissäkin osastoissa viralliseen päätöksentekoon osallistuivat vain aktiivisimmat naisjäsenet enemmistön naisjäsenistä jäädessä siitä syrjään. Syy siihen, miksi järjestötyöhön osallistuminen jäi loppujen lopuksi vain pienen ryhmän harteille, ei käy ilmi. Enemmistö naisjäsenistä saattoi kokea kynnyksen päättäviin elimiin osallistumiseen liian korkeana. Osastoissa kyllä pyrittiin madaltamaan tätä kynnystä esimerkiksi opintokerhotoiminnan kautta ja lisäksi naisia osallistui SAK:n kesäkursseille, joilla opetettiin perinteisessä järjestötyössä tarvittavia valmiuksia. Naisten osallistumista erilaisille järjestötyötä koskeville kursseille voidaan pitää osoituksena naisten aktiivisuudesta lisätä itse vaikutusmahdollisuuksiaan ammattiyhdistysliikkeessä. Perinteinen järjestötoiminta ja kokouksiin osallistuminen saattoi tuntua myös vieraalta järjestötoiminnassa vallinneen miehisen toimintakulttuurin vuoksi, jota enemmistö naisista ei tuntenut omakseen. Enemmistö naisjäsenistä saattoi jäädä syrjään järjestötyöstä myös ajan puutteen vuoksi, sillä ansiotyön, yhdistystoiminnan ja perheen yhdistäminen ei ollut aina 1930-luvullakaan mutkatonta.

Tarkasteltaessa naisten osallistumista ainoastaan järjestötoimintaan, jäi enemmistö naisista Helsingin ja Tampereen osastoissa passiivisen rivijäsenen asemaan. Naisten toimintaa tarkasteltaessa näkökulmaa onkin laajennettava järjestötyön ulkopuolelle virkistystoimintaan ja muuhun kentällä tapahtuvaan toimintaan, jotta naisten osallistumisesta saadaan kattava käsitys. Sekä Helsingin että Tampereen osastossa naiset olivat merkittävässä asemassa virkistystoiminnan järjestämisessä. Naiset osallistuivat esimerkiksi kerho- ja huvitoimikunnan toimintaan aktiivisesti huolehtimalla iltamien käytännön järjestelyistä ja osallistumalla ohjelman suorittamiseen. Erilaisiin toimikuntiin osallistuminen kasvatti myös päätöksentekoon osallistuvien naisjäsenten määrää osastoissa. Helsingin osastossa naiset tekivät lisäksi osaston lehteä Punaista lankakerää. Virkistystoimintaan osallistuivat myös sellaiset naiset, jotka eivät osallistuneet järjestötyöhön. Virkistystoiminta oli siis hyvä tapa aktivoida mukaan niitäkin jäseniä, joilla ei ollut kiinnostusta tai aikaa järjestötyöhön. Naiset saattoivat kokea virkistystoimintaan osallistumisen järjestötoimintaan osallistumista miellyttävämmäksi, sillä se oli vapaamuotoisempaa.

Helsingin osastossa osoituksena naisten aktiivisuudesta voidaan pitää myös sitä, että he ottivat kantaa yhteiskunnallisiin ongelmiin ja naisten asemaan työelämässä joko kokouksissa ja valistustilai-

suuksissa tai Punaisen lankakerän sivuilla. He kiinnittivät huomiota ongelmiin, jotka koskivat heidän omaa elämäänsä, kuten naisten ammattiyhdistystoiminnan ongelmiin ja työsuojeluun. Kannanotoissaan Helsingin osaston naiset seurasivat joko Sosialidemokraattista Työläisnaisten Liittoa tai HAP:n naisjaostoa. Lisäksi he seurasivat tarkkaan työväenliikkeessä ja työelämässä käytyä keskustelua sekä Suomessa että kansainvälisesti. Naiset tekivät myös aloitteita, jotka vaikuttivat koko ammattiyhdistysliikkeeseen tai naisten asemaan työelämässä. Esimerkiksi SAK:n naisjaoston perustamisessa osaston panos oli tärkeä. Helsingin osaston aloite naisjaoston perustamisesta SAK:n yhteyteen on osoitus siitä, että naiset eivät vain hiljaisesti tyytyneet naisten vähäiseen vaikutusvaltaan SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä, vaan toimivat naisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen puolesta myös keskusjärjestötasolla.

Ammattiyhdistysliikkeeseen aktiivisesti osallistuneilla naisilla ay-liikkeestä tuli tavallisesti keskeinen osa elämää, minkä vaikutus näkyi kaikessa heidän toiminnassaan. Saima Kankareen tavoin toiminnassa aktiivisesti mukana olevat naiset osallistuivat usein sekä järjestötyöhön että virkistystoimintaan useiden vuosien, jopa vuosikymmenten ajan. Heidän toimintansa ei myöskään rajoittunut ainoastaan omaan ammattiosastoonsa, vaan he toimivat ay-liikkeen lisäksi myös politiikassa jopa eduskunnassa asti Laura Härmän ja Olga Leinosen tavoin. Aktiivisesti osallistuville naisille ay-liike oli keino vaikuttaa tärkeinä pitämiinsä asioihin ja korjata epäkohtia, mutta sen merkitys ei rajoittunut vain edunvalvontaan. Osallistuminen ay-toimintaan laajensi maailmankuvaa ja kasvatti itseluottamusta. Kokoukset, iltamat, kerhot ja retket olivat puolestaan tärkeitä sosiaalisia tapahtumia, jotka laajensivat ystävä- ja tuttavaverkoston. Osallistumista ammatilliseen työväenliikkeeseen voidaan pitää elämäntapana näille naisille, johon käytettyä aikaa ja vaivaa ei laskettu.

Enemmistö ay-liikkeen naisjäsenistä, kuten miesjäsenistäkin, osallistui toimintaan kuitenkin satunnaisesti. Satunnaisesti toimintaan osallistuneille naisille ammattiyhdistysliike ei jäänyt merkityksettömäksi, vaan tarjosi sekä turvaa että virkistystä. Satunnaisosallistujille tärkein osallistumismuoto oli virkistystoiminta, ja ay-liike tarjosikin monia mahdollisuuksia vapaa-ajan viettoon ja rentoutumiseen. Enemmistölle naisjäsenistä ammatillinen työväenliike näyttäisikin olleen lähinnä harrastus tai vapaa-ajanviettomahdollisuus muiden joukossa.

Naisia on usein syytetty passiivisuudesta ja kiinnostumattomuudesta ay-liikettä ja -toimintaa kohtaan. Naisten osallistuminen Helsingin ja Tampereen osastoissa kyseenalaistaa kuitenkin tämän syytöksen. Helsingin osastossa naiset eivät jääneet 1930-luvulla muun SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen tavoin passiivisiksi rivijäseniksi ja sivustakatsojiksi. Osastossa oli muutamia poikkeuksellisen aktiivisia naisia, kuten Laura Härmä, mutta nekin naiset, jotka eivät osallistuneet järjestö-

työhön, osallistuivat toimintaan muilla tavoilla. Myöskään Tampereen osaston naisia ei voida pitää passiivisina sivustakatsojina, vaikka he jäivät usein rivijäsenen asemaan. Naiset muodostivat selvän enemmistön jäsenistä, ja tämän vuoksi toiminta olisi ollut lähes mahdotonta ilman naisten panosta. Naisten enemmistöasema jäsenistä ei saa kuitenkaan mitätöidä heidän toimintansa merkitystä, vaan naisten toimintaa voidaan pitää osoituksena kiinnostuksesta ammattiyhdistysliikettä kohtaan ja halusta vaikuttaa työläisten oloihin 1930-luvun Suomessa. Naisten osallistuminen Tampereen osastossa osoittaa myös sen, ettei rivijäseneksi jääminen tarkoittanut passiivisuutta ja jättäytymistä syrjään toiminnasta. Vaikka naiset jäivätkin syrjään päätöksenteosta SAK:laisessa ay-liikkeessä, osallistuivat he toimintaan aktiivisesti muilla tavoin, kuten keräämällä jäsenmaksuja, järjestämällä iltamia tai suorittamalla ohjelmaa niissä. Ilman naisten panosta ay-liikkeen toiminta olisikin ollut huomattavasti vähäisempää 1930-luvulla. Naisia ei tulisikaan kyseenalaistamatta nähdä ay-liikkeen ongelmaryhmänä.

Lyhenteet

HAP	Helsingin ammatillinen paikallisjärjestö
HTY	Helsingin Työväenyhdistys
KansA	Kansan Arkisto
KNL	Kutoma- ja neuletyöväen liitto
KTV	Kunta-alan Ammattiliitto
LO	Landsorganisationen i Sverige
ptk.	Pöytäkirja
SAC	Sveriges Arbetares Centralorganisation
SAJ	Suomen Ammattijärjestö
SAK	Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö
SKL	Suomen Kutomateollisuustyöväen liitto
SOK	Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta
SSTP	Suomen Sosialistinen Työväenpuolue
STK	Suomen Työnantajain Keskusliitto
STV	Suomen Tilastollinen Vuosikirja
SVT	Suomen Virallinen Tilasto
TAP	Tampereen ammatillinen paikallisjärjestö
TKOK	Tampereen kutomatyöläisten ohjelmakeskus
tk.	Toimintakertomus

Lähteet ja kirjallisuus

ARKISTOLÄHTEET

Kansan Arkisto (KansA), Helsinki

Suomen Kutomatyöväen Liiton Tampereen Villateollisuustyöväen ammattiosaston nro 4 arkisto

Historiikit

Huvitoimikunnan toimintakertomus 1931

Johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1930–1939

Kerhotoimikunnan kokousten pöytäkirjat 1935–1939

Klingendahlin tehtaan työläisten kokousten pöytäkirjat 1937–1939

Klingendahlin ja Verkatehtaan korjaus- ja ulkotyöosastoilla työskentelevien osaston jäsenien palkkakokousten pöytäkirjat 1939

Osaston kokousten pöytäkirjat 1930–1939

Oy Klingendahl Ab:n työläisten palkat 1939

Oy Suomen Trikoo Ab työläisten palkat 1939

Saapuneet kirjeet 1938

Seurustelukerhon pöytäkirjat 1933–1935

Suomen Trikoon työläisten kokousten pöytäkirjat 1934, 1936–1937

Suomen Trikoon työhuonekunnan pöytäkirjat 1937–1938

Toimintakertomukset 1932–1937

Verkatehtaan työhuonekunnan pöytäkirja 1930

Verkatehtaan työhuonekunnan toimintakertomus 1937

Verkatehtaan työhuonekunnan yleisten kokousten pöytäkirjat 1934–1935, 1939

Vuositulastolomakkeet 1932–1937

Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton Helsingin osaston no 35 arkisto

Huvitoimikunnan kokousten pöytäkirjat 1935–1938

Huvitoimikunnan toimintakertomukset 1935–1939

Johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1935–1939
Kirjeenvaihto 1930–1936
Lakkotoimikunnan kokousten pöytäkirjat 1935
Opintokerhon kokousten pöytäkirjat 1936–1937
Opintokerhon kevätkertomukset 1936–1937
Opintokerhon ilmoitukset Työväen Sivistysliitolle 1936–1938
Opintokerhon avustuspyyntö Työväen Sivistysliitolle 1937–1938
Osaston kokousten pöytäkirjat 1935–1939
Osaston säännöt
Punainen lankakerä 1935–1939
Toimintakertomukset 1934–1938
Työpaikkakokousten pöytäkirjat 1936
Valistustilaisuuksien ja yleisten kokousten pöytäkirjat 1937–1938
Vuositilastolomakkeet 1934, 1936–1938
Yhdistysrekisteri-ilmoitukset 1935–1937, 1939

Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton arkisto

Helsingin osaston no 35 jäsentilastot 1935, 1939
Helsingin osaston no 35 kirjeet Suomen Kutomateollisuustyöväen liitolle 1931–1939
Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton kirjeet Helsingin osastolle no 35 1930–1936

Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton Helsingin osaston no 12 arkisto

Toimintakertomus 1929

Kansanperinteen arkisto, Tampereen yliopisto

Alanko Toini. Nauha 6224/1973, kerääjä Irmeli Niemi.
Helin Vilho. Nauha 6256/1973, kerääjä Irmeli Niemi.
Kallio Aino. Nauha 6238/1973, kerääjä Irmeli Niemi.
Kankare Saima. Nauhat 6440/1973–6442/1973, kerääjä Leila Sillanpää.

Selin Lempi. Nauha 6233/1973, kerääjä Irmeli Niemi.

Työväen Arkisto (TA), Helsinki

Muistitieto XXXXVII, 1973–1974. Saima Kankare

Muistitieto XXXXVII, 1973–1974. Sirkka Leppänen.

Muistitieto 333, Saara Vuorenpää-Palojoki.

Muistitieto 333, Salli Hanntunen.

PAINETUT LÄHTEET

Louhikko E. K., Ammattiyhdistystiedon perusteet. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton julkaisusarja 7. SAK, Helsinki 1937.

Pöytäkirja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton Helsingissä 19.–21.10.1930 pidetystä kokouksesta. Helsinki 1933.

Pöytäkirja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton Helsingissä 22.–24.4.1934 pidetystä kokouksesta. Helsinki 1934.

Pöytäkirja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton Helsingissä 16.–19.5.1937 pidetystä kokouksesta. Helsinki 1937.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1931. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1931.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1932. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1932.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1933. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1933.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1934. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1934.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1935. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1935.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1937. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1937.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1938. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1938.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1939. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1940.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1940. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1941.

Suomen Virallinen Tilasto XXXII. Sosiaalisia erikoistutkimuksia 15. Kutomateollisuuden työntekijäin olot vuonna 1929. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1936.

Suomen Virallinen Tilasto XVIII A Teollisuustilastoa 1930–1939.

Syrjänen K.V., Suomen Kutomateollisuustyöväen liitto 1906–1931. Tampere 1931.

Tampereen kaupungin kunnalliset hallintokunnat, virastot ja laitokset 1954. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1954.

Tampereen kaupungin kunnalliset hallintokunnat, virastot ja laitokset 1957. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1957.

Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1960. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1960.

Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1961. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1961.

Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1965. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1965.

Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1969. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1969.

Tampereen kaupungin kunnalliskalenteri 1975. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1975.

Valtiopäivät 1922. Liitteet I–X. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1922.

Valtiopäivät 1922. Pöytäkirjat I–II. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1923.

Valtiopäivät 1923. Pöytäkirjat I–II. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1924.

Valtiopäivät 1942. Pöytäkirjat II. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1944.

Valtiopäivät 1943. Liitteet I–XII. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1943.

Valtiopäivät 1943. Pöytäkirjat II. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1944.

Valtiopäivät 1944. Liitteet I–XII. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1944.

Sanomalehdet

Kansan Lehti 1931–1939

Palkkatyöläinen 1930–1939

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ala-Kapee Pirjo, Valkonen Marjaana & Österberg Pirkko, Nainen SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, Helsinki 1979.

Ala-Kapee Pirjo & Valkonen Marjaana, Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, Helsinki 1982.

Andrésen Saga, Verkatehtaasta high tech-tekstiilien toimittajaksi. Teoksessa *Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta 1738–1988*, Marjatta Salonen (toim.). Tekstiiliteollisuusliitto, Helsinki 1988. s. 17–19.

- Bergholm Tapio, SAK:n vuosisata. Suomen Ammattijärjestö 1907 – 1930, Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1930 – 1969, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969 -. SAK, Helsinki 2001.
- Bergholm Tapio, Sopimusyhteiskunnan synty I. Työsopimusten läpimurrosta yleislakkoon. SAK 1944–1956. Otava, Helsinki 2005.
- Blomberg Eva, Män i mörker. Arbetsgivare, reformister och syndikalister. Politik och identitet i svensk gruvindustri 1910–1940. Almqvist & Wiksell international, Stockholm 1995.
- Bradley Harriet, Men's work, women's work. A sociological history of the sexual division of labour in employment. Polity Press, Cambridge 1992.
- Casparsson Ragnar, LO under fem årtionden. Andra delen 1924–1947. Tiden, Stockholm 1948.
- Cook Alice H. & Lorwin Val R. & Kaplan Daniels Arlene, The most difficult revolution. Women and trade unions. Cornell University Press, Ithaca & London 1992.
- Drake Barbara, Women in Trade Union. Virago Press, London 1984. I painos 1920.
- Fingerroos Outi & Haanpää Riina, Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*, Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006. s. 25–48.
- Foner Philip S., Women and the American Labour Movement. From World War I to the Present. Free Press, New York 1980.
- Frangeur Renée, Yrkeskvinna eller makens tjärinna? Striden om yrkesrätten för gifta kvinnor i mellankrigstidens Sverige. Symposium, Eslöv 1998.
- Fransson Susanne & Thörnqvist Christer, Kvinnors fackliga strategier. Strejker och förhandling på en könsuppdelad arbetsmarknad. Teoksessa *Kvinnor tar plats, Arbetsmarknad och industriarbete på 1900-talet*. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Jönköping 2002. s. 87–99.
- Götebo Johansson Pia, Enhet – motstånd – glöd. Fackliga kvinnominnen från Göteborg. Lokalhistorisk identitet 7. Etnologiska föreningen i Västsverige, Göteborg 1990.
- Haavio-Mannila Elina, Peltonen Eeva & Raitis Riikka, Johdanto. Teoksessa Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa, Riikka Raitis & Elina Haavio-Mannila (toim.). WSOY, Juva 1993.

Hannikainen Matti, Rakentajat suhdanteissa. Palkat, työttömyys ja työmarkkinakäytännöt Helsingin rakennustoiminnassa 1930-luvun laman aikana. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 162. Suomen Tiedeseura, Helsinki 2004.

Helsingin kaupungin historia V osa 3. nide. Helsingin kaupunki, Helsinki 1967.

Hentilä Seppo, Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. Teoksessa Suomen poliittinen historia 1809–2003, Jussila Osmo, Hentilä Seppo & Nevakivi Jukka (toim.). 4. uudistettu painos. WSOY, Helsinki 2004. s. 97–206.

Holmberg Elvira, När jag ser tillbaka, känner jag tacksamhet. Teoksessa *Kvinnor i arbetarrörelsen. Hågkomster och intervjuer sammanställda av Eva Karlsson*, Eva Karlsson (toim.). Arbetarrörelsens årsbok 1975. Prisma, Stockholm 1975. s. 43–49.

Hytönen Marja, Kahvinkeittoa ja kulttuurityötä. Naistoimitsijan rooli työväenyhdistyksessä 1920 – 1930-luvulla. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1999.

Jokinen Annika, Nainen ja työ - käsitykset naisen ansiotyöstä ja kotityöstä Toveritar-lehdessä vuosina 1922–1932. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1991.

Jussila Osmo, Hentilä Seppo, Nevakivi Jukka, Suomen poliittinen historia 1809–2003. 4. uudistettu painos. WSOY, Helsinki 2004.

Jutikkala Eino, Tampereen historia III vuodesta 1905 vuoteen 1945. Tampereen kaupunki, Tampere 1979.

Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista osa 2, Pauli Kettunen, Auli Kultanen & Timo Soikkanen (toim.). Kirja-Aurora, Turku 2000.

Kaarninen Mervi, Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994.

Kaarninen Pekka, Tampereen Voimatekijä. Tampereen Sosialidemokraattisen Kunnallisjärjestön historia 1906–2006. Työväen keskusmuseo Werstaan julkaisuja 2006:1. Tampereen Sosialidemokraattinen Kunnallisjärjestö ja Työväen keskusmuseo Werstas, Tampere 2006.

Kalela Jorma, Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa 1906–1981. Paperiliitto, Helsinki 1981.

Kalela Jorma, Pulapolitiikkaa. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929–1933. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki 1987.

Kanerva Unto, Pumpulilaisia ja pruuukkilaisia. Tehdastyöväen työ- ja kotioloja Tampereella viime vuosisadalla. Tammi, Helsinki 1946.

Kanerva Unto, Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta. Tampereen työväenyhdistys 1886–1986. Tampereen työväenyhdistys 1986.

Kaukovalta K.V, Tampereen Verkatehdas 1797–1947. Tampereen Verkatehdas, Helsinki 1947.

Keskinen Jouni, Peltola Jarmo & Suodenjoki Sami, Tamperelaiset. Tehdaskaupungin väestö, alue ja asuminen 1918–1940. Tampereen museoiden julkaisuja 79. Tampereen museot, Tampere 2005.

Kettunen Pauli, Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1986.

Kiander Jaakko, 1930-luvun pulakausi ja 1990-luvun talouskriisi. Talouspolitiikan ja taloudellisen ajattelun vertailua. Teoksessa *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*, Helena Blomberg, Matti Hannikainen ja Pauli Kettunen (toim.). Kirja-Aurora, Turku 2002. s. 47–69.

Kiviranta Elina, ”Tervetuloa sorretut siskot, tänne joukkoomme joutukaa” kansanedustaja Alma Jokisen tie Tampereen Amurista punapakolaiseksi Neuvosto-Venäjälle. Historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2006.

Koivisto Tuomo, Työt ja tekijät. Näkökulmia tamperelaiseen ammatilliseen työväenliikkeeseen 1800-luvulta 2000-luvulle. SAK:n Tampereen paikallisjärjestö, Tampere 1999.

Koivisto Tuomo, Hyvät toverit, vai... Tamperelaisen ammatillisesti järjestäytyneen työväenliikkeen poliittinen hajaannus 1917–1974. SAK:n Tampereen paikallisjärjestö, Tampere 2003.

Kokko Marja, Naiset historiassa. Sukupuoli ja historian tutkimus. Teoksessa *Historiaa tutkimaan*, Jorma Tiainen & Ilkka Nummela (toim.). Atena, Jyväskylä 1996. s. 45–57.

Kokko Marja, Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopusta 1930-luvulle. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1998.

Kunnas Karl Gustaf, Suomen Metallityöväen liitto 1930–1949. Suomen Metallityöväen liitto, Helsinki 1974.

Kvinnor i arbetarrörelsen. Hågkomster och intervjuer sammanställda av Eva Karlsson, Eva Karlsson (toim.). Arbetarrörelsens årsbok 1975. Prisma, Stockholm 1975

Laine Leena, Työväen urheiluliikkeen naiset. Otava, Helsinki 2000.

- Laitinen Hannele, Helsingin Sosialidemokraattinen naisyhdistys 75 vuotta 1920–1995. Helsingin sosialidemokraattinen naisyhdistys, Helsinki 1995.
- Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin, Helena Blomberg, Matti Hannikainen & Pauli Kettunen (toim.). Kirja-Aurora, Turku 2002.
- Lavikka Riitta, Big sisters. Spacing women workers in the clothing industry: a study on flexible production and flexible women. University of Tampere, Tampere 1997.
- Lawrence Elisabeth, Gender and trade unions. Taylor & Francis, London 1994.
- Lehto Marja, Naisen työ. Sosialidemokraattinen naisliike 80 vuotta. Sosialidemokraattiset naiset, Helsinki 1980.
- Leimu Pekka, Forssa- elämää tehtaan pillin mukaan. Tutkimus Forssan puuvillatehtaan työntekijöistä 1840-luvulta 1980-luvulle. Museovirasto, Helsinki 1983.
- Leivo-Larsson Tyyne, Elämässä tapaa ja tapahtuu. 2. painos. Weilin + Göös, Helsinki 1970.
- Leminen Pia, Näkymättömät kädet. Naiset ja sukupuolijärjestelmä paperitehdasyhdyskunnassa. Suomen historian lisensiaattityö, Tampereen yliopisto 1999.
- Leskelä Maarit, Johdatus naistutkimuksen ja naishistorian maailmaan. Teoksessa *Kulttuurihistorian tieteellinen lähestymistapa. Opiskeluopas*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja, Hanne Koivisto (toim.). Turun yliopisto, Turku 2000. s. 120–134.
- Liljeström Marianne, Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa *Naisen ja perheen historian opiskeluopas*, Kirsi Tuohela & Kaisa Vehkalahti (toim.). Turku 2002. s. 31–48. Julkaistu teoksessa *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.). Vastapaino, Tampere 1996.
- Lohikoski Pia, Naiseus, kunnallinen työntekijäisyys ja yhteisöllisyyden kokemus – KTV:n naisjäsen-ten muistelukerrontaa. Talous- ja sosiaalhistorian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2005.
- Louhikko E.K., SAK kymmenen vuotta. Katsaus Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton syntyyn, toiminnan vaiheisiin ja työmuotoihin vuosina 1930–1940. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto ry, Helsinki 1940.
- Lähteenmäki Maria, Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1995.
- Lähteenmäki Maria, Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa. Sosialidemokraattiset naiset, Helsinki 2000.

- Miettinen Seija, Tikkarin tarinaa, kankurin kertomaa. Kertomus ammattiyhdistysnaisesta. Tampere 1973.
- Miettinen Seija, Me Finlaysonilaiset. Tampereen kaupungin museolautakunnan julkaisuja 26. Tampereen kaupungin museot – Pirkanmaan maakuntamuseo, Tampere 1990.
- Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä, Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Näreikkö Heikki & Takalo Tenho, Särkeistä yhteen. Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia. Tekstiili- ja vaatetustyöväen liitto, Helsinki 1986.
- Ollila Anne, Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 173. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993.
- Parikka Raimo, Se oli toivorikasta aikaa. Malmin metallityöläisten historiaa 75 vuoden ajalta 1912–1987. Malmin metallityöväen ammattiosasto 33, Helsinki 1987.
- Parikka Raimo, Sata vuotta naulankantaan. Helsingin kirvesmiesten ammattiosasto 1895–1995. Helsingin kirvesmiesten ammattiosasto, Helsinki 1995.
- Peltonen Ulla-Maija, Saatesanat. Teoksessa *Naisia turvasäilössä. Poliittisena naisvankina Suomessa 1930 – 1944*, Ulla-Maija Peltonen (toim.). WSOY, Porvoo 1989. s. 5–25.
- Pohls Maritta, Women's Work in Finland 1870–1940. Teoksessa *The Lady with the Bow. The Story of Finnish Women*, Merja Manninen & Päivi Setälä (toim.). Otava, Helsinki 1990. s. 55–79.
- Qvist Gunnar, Statistik och politik. Landsorganisationen och kvinnorna på arbetsmarknaden. Prisma, Stockholm 1974.
- Qvist Gunnar, Landsorganisationen i Sverige och kvinnorna på arbetsmarknaden (1898–1973). Teoksessa *Kvinnor i arbetarrörelsen. Hågkomster och intervjuer sammanställda av Eva Karlsson*, Eva Karlsson (toim.). Arbetarrörelsens årsbok 1975. Prisma, Stockholm 1975. s. 13–31.
- Raevuori Yrjö, Fabian Klingendahl ja Klingendahl Oy. Klingendahl, Tampere 1952.
- Raevuori Yrjö, Suomen Trikoo 1903–1953. Suomen Trikoo, Sine loco 1954.
- Reuna Risto, Puutyöläisten historia II. Puutyöläiset ja heidän liittonsa työmarkkinoilla 1931–1973. Puutyöväen liitto, Helsinki 1985.
- Saarinen Aino, Vapautta naisille! Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeistä ja teoriasta. Oulun yliopisto, Oulu 1985.

- Salmi-Niklander Kirsti, Siskoni kohtasin varjossa yön. Alistamisen ja vastarinnan keinot poliittisten naisvankien muistitiedon varassa. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 1/1989. s. 42–59.
- Schmitz Eva, *Kvinnor, Kamrater... Kvinnans roll i arbetarrörelsens uppbygge till slutet av 1930-talet*. Röda rummet, Stockholm 1982.
- Schmitz Eva, *Kvinnors fackliga kamp. Från textilarbetarstrejken 1890 till textilarbetarstrejken 1931*. Teoksessa *Kvinnor tar plats, Arbetsmarknad och industriarbete på 1900-talet*. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. Jönköping 2002. s. 33–51.
- Simonton Deborah, *History of European Women's Work 1700 to the Present*. Routledge, London 1998.
- Soikkanen Hannu, *Kohti kansanvaltaa 1 1899–1937*. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Helsinki 1975.
- Soldon Norbert C., *Women in British Trade Unions 1874–1976*. Gill and Macmillan, Dublin 1978.
- Stenmark Bengt, *50 år kvinnligt fackföreningsarbete*. Svenska Bryggeriindustriarbetareförbundets avdelning 15. Svenska Bryggeriindustriarbetareförbundets avdelning 15, Stockholm 1951.
- Sulkunen Irma, *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Hanka ja jää*, Helsinki 1989.
- Suomen kansallisbiografia 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.
- Suomen kansanedustajat 1907–1982. Helsinki 1982.
- Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. Helsinki 1983.
- Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta 1738–1988, Marjatta Salonen (toim.). Tekstiiliteollisuusliitto, Helsinki 1988.
- Suoranta Anu, *Joustava nainen. Lama ja työaikakäytännöt*. Teoksessa *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista osa 2*, Pauli Kettunen, Auli Kultanen & Timo Soikkanen (toim.). Kirja-Aurora, Turku 2000. s. 285–300.
- Suoranta Anu, *Lama iski – naiset töihin! 1930-luvun lama ja naisten työmarkkina-asema*. Teoksessa *Työllä ei oo kukkaan rikastunna. Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*, Marjatta Rahikainen & Tarja Räisänen (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001. s. 146–160.

- Suoranta Anu, Työmarkkinat ja lama. Onko sukupuolella väliä? Teoksessa *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*, Helena Blomberg, Matti Hannikainen & Pauli Kettunen (toim.). Kirja-Aurora, Turku 2002. s. 107–127.
- Sänkiäho Tanja, ”Ylös herää kansan nainen”. Tampereen Sosialidemokraattinen naisyhdistys vuosina 1929–1939. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 1997.
- Teinilä-Huittinen Leena, Suuri suomalainen trikoon tekijä. Teoksessa *Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta 1738–1988*, Marjatta Salonen (toim.). Tekstiiliteollisuusliitto, Helsinki 1988. S. 22–24.
- Tuntematon työläisnainen, Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.). Vastapaino, Tampere 1989.
- Työllä ei oo kukkaan rikastunna. Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla, Rahikainen Marjatta & Räisänen Tarja (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Ukkonen Taina, Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Valkonen Kirsti, Nainen ja työelämä. Teoksessa *Naisen työ. Sosialidemokraattinen naisliike 80 vuotta*, Marja Lehto (toim.). Sosialidemokraattiset naiset, Helsinki 1980.
- Valkonen Marjaana, Yhdessä elämä turvalliseksi. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1930–1947. Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK, Helsinki 1987.
- Valkonen Marjaana, Jäsenenä vaan ei vallankäyttäjänä. Naiset ammattiyhdistysliikkeessä 1907–1947. Teoksessa *Tuntematon työläisnainen*, Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.). Vastapaino, Tampere 1989. s. 210–233.
- Vattula Kaarina, Palvelustyöstä konttoristiin – naisten työhönohallistuminen 1880–1940. Teoksessa *Kun yhteiskunta muuttuu*. Historiallinen arkisto 76. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1981. s. 63–90.
- Vattula Kaarina, Lähtöviivallako? Naisten ammatissa toimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta. Teoksessa *Tuntematon työläisnainen*, Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.). Vastapaino, Tampere 1989. s.13–38.
- Virtanen Elina, Kodin ja vapriikin välillä. Forssan tehtaalaisnaisten arkielämä 1900–1930-luvuilla muistelma-aineiston varassa. Kulttuurihistorian pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto 2004.
- Waldemarson Ylva, Kvinnor och klass – en paradoxal skapelseberättelse. LOs Kvinnoråd och makten att benämna 1898–1967. Arbetslivsinstitutet, Stockholm 2000.

Wikander Ulla, Kvinnors och mäns arbeten: Gustavsberg 1880–1980. Det svenska arbetets historia IV. Lund 1988.

Winberg Christer, Patriarker i kvinnoförbund. Textilarbetarförbundets kvinnosyn. Teoksessa Mannliga strukturer och kvinnliga strategier. En bok till Gunhild, Birgit Sawyer & Anita Göransson (toim.). Göteborgs universitet, Göteborg 1987.

Winberg Christer, Fabriksfolket. Textilindustrin i Mark och arbetarrörelsens genombrott. Institutet för lokalhistorisk forskning nr 2. Institutet för lokalhistorisk forskning, Göteborg 1989.

INTERNET-LÄHTEET

Valtioneuvoston ministerikortisto. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):

[<http://www.valtioneuvosto.fi/hakemisto/ministerikortisto/kokoonpano.asp?hallitus=22.+Cajander+III>] Luettu: 9.4.2006.

Liitteet

Liitetaulukko 1: Teollisuuden työvoima 1930–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1930	55 291	89 640	144 931	38,1
1931	50 026	79 553	129 579	38,6
1932	49 539	77 683	127 222	38,9
1933	54 507	86 229	140 736	38,7
1934	63 509	98 173	161 682	39,3
1935	69 202	105 108	174 310	39,7
1936	72 626	111 785	184 411	39,4
1937	82 618	124 888	207 506	39,8
1938	85 501	128 586	214 387	40,0
1939	77 458	113 583	191 041	40,5

Lähde: Suomen Virallinen Tilasto XVIII Teollisuustilastot 1930–1939 liitetaulukko 2.

Liitetaulukko 2: Kutomateollisuuden työvoima 1930–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1930	9 841	2 906	12 747	77,2
1931	9 886	2 848	12 734	77,6
1932	10 152	2 685	12 837	78,9
1933	11 110	2 818	13 928	79,8
1934	13 570	3 235	16 805	80,7
1935	15 075	3 467	18 542	81,3
1936	15 108	3 723	18 831	80,2
1937	16 652	3 856	20 508	81,2
1938	16 725	4 009	20 734	80,6
1939	15 978	3 813	19 791	80,7

Lähde: Suomen Virallinen Tilasto XVIII Teollisuustilastot 1930–1939 liitetaulukko 2.

Liitetaulukko 3: SAK:n jäsenmäärä vuosina 1930–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1930	-	-	14 967	-
1931	4 344	15 242	19 586	22,2
1932	4 091	17 839	18 930	21,6
1933	4 471	15 376	19 847	22,5
1934	6 248	20 852	27 160	23,0
1935	7 980	25 903	33 883	23,6
1936	10 522	34 003	44 525	23,6
1937	15 669	48 715	64 384	24,3
1938	16 353	54 031	70 348	23,2
1939	14 465	54 042	68 507	21,1

Lähde: Ala-Kapee, Valkonen & Österberg 1979, 186.

Liitetaulukko 4: LO:n jäsenmäärä vuosina 1930–1939.

Vuosi	Naisia	Miehiä	Yhteensä	Naisten osuus prosentteina
1930	57 807	495 649	553 456	10,4
1931	61 920	527 256	589 176	10,5
1932	91 103	547 490	638 593	14,3
1933	92 774	549 577	633 351	14,6
1934	96 619	556 712	653 331	14,8
1935	103 557	597 629	701 186	14,8
1936	112 103	645 273	757 376	14,8
1937	125 067	715 167	840 234	14,9
1938	135 316	762 631	897 947	15,1
1939	148 979	812 237	961 216	15,5

Lähde: Casparsson 1948, 706.